

M. TULLII
CICERONIS

OPERUM OMNIUM

VOL. VII.

ORATIONUM

VOL. IV.

EX EDITIONE J. OLIVETI.

GLASGUAE,
IN AEDIBUS ACADEMICIS
EXCUDERANT ROB. ET AND. FOULIS
ACADEMIAE TYPOGRAPHI
MDCC XLIX.

103 a g.

M. TULLI

CICERO

OFFICINAM

VOL. VI

ORATIONES

VOL. VII

EXPOSITIONE

CLASSICIS

REPERIUNT

APRILIS

MDCCLXX

VOL. VII.

XV. DE LEGE AGRARIA; IN SENATU.	
	pag. I
XVI. DE LEGE AGRARIA, AD POPULUM.	
	18
XVII. DE LEGE AGRARIA; AD POPULUM.	
	88
XVIII. PRO C. RABIRIO; AD QUIRITES.	
	97
XIX. IN L. CATILINAM; IN SENATU.	119
XX. IN L. CATILINAM; AD QUIRITES.	
	142
XXI. IN L. CATILINAM; AD QUIRITES.	
	163
XXII. IN L. CATILINAM; IN SENATU.	
	185
XXIII. PRO L. MURENA.	207
XXIV. PRO L. FLACCO.	277
XXV. PRO P. SYLLA.	349

M. T.

CICERONIS
ORATIONES.

DE

LEGE AGRARIA,

CONTRA

P. SERVILIUM RULLUM.

IN SENATU.

ORATIO XV.

*** Quae res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim decemviri, id quod dicitur a multis, et saepe dictum est; post eosdem consules, regis Alexandri testamento, regnum illud, populi Romani esse factum. dabi-

A

tis igitur Alexandriam clam petentibus
iis, quibus apertissime pugnantibus re-
stitistis? haec, per deos immortales! u-
trum esse vobis consilia siccorum, ac vi-
nolentorum somnia: et utrum cogitata
sapientum, an optata furiosorum viden-
tur? videte nunc, proximo capite ut im-
purus helluo turbet rempublicam; ut a
majoribus nostris possessiones relictas
disperdat, et dissipet; ut sit non minus in
populi Romani patrimonio nepos, quam
in suo. proscribit in sua lege vectigalia,
quae decemviri vendant, hoc est, pro-
scribit auctionem publicorum bonorum.
agros emi vult, qui dividantur: quaerit
pecuniam. videlicet excogitabit aliquid,
atque afferet. nam superioribus capiti-
bus dignitas populi Romani violabatur:
nomen imperii in commune odium orbis
terrae vocabatur: urbes pacatae, agri so-
ciorum, regum status decemviris dona-
bantur: nunc praesens certa pecunia nu-
merata quaeritur. exspecto, quid tri-
bunus plebis vigilans et acutus excogi-
tet. veneat, inquit, silva Scantia. utrum
tandem hanc silvam in relictis possessio-
nibus, an in censorum pascuis invenisti?

si quid est, quod indagaris, inveneris, ex tenebris erueris, quanquam iniquum est, consume tamen sane, quoniam commodum est, quoniam quidem tu attulisti. silvam vero tu Scantium vendas, nobis consulibus, atque hoc senatu? tu ullum vectigal attingas? tu populi Romani subsidia belli? tu ornamenta pacis eripias? tum vero hoc me inertiozem consulem judicabo, quam illos fortissimos viros, qui apud majores nostros fuerunt: quod quae vectigalia, illis consulibus, populo Romano parta sunt, ea, me consule, ne retineri quidem potuisse judicabuntur. Vendit Italiae possessiones ex ordine omnes. sane est in eo diligens: nullam enim praetermittit, persequitur in tabulis censoriis totam Siciliam: nullum aedificium, nullos agros relinquit. audistis auctionem populi Romani proscriptam a tribuno plebis, constitutam in mensem Januarium: et, credo, non dubitatis, quin idcirco haec, aerarii causa, non vendiderint ii, qui armis et virtute pepererunt, ut esset, quod nos, largitionis causa, venderemus. videte nunc, quoad fecerit iter apertius, quam antea. nam superio-

re parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, a me indicati sunt : nunc jam se ipsi indicabunt. jubent venire agros Attalensium, atque Olympenorum. hos populo Romano Servilii, fortissimi viri, victoria adjunxit. deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminii, partim L. Pauli, qui Persen vicit, virtute parti sunt : deinde agrum optimum et fructuosissimum Corinthium, qui L. Mummi imperio ac felicitate ad vectigalia populi Romani adjunctus est : post autem agros in Hispania apud Carthaginem novam, duorum Scipionum eximia virtute possessos : tum vero ipsam veterem Carthaginem vendunt, quam P. Africanus nudatam tectis ac moenibus, sive ad notandam Carthaginensium calamitatem, sive ad testificandam nostram victoriam, sive ad oblatam aliquam religionem, ad aeternam hominum memoriam consecravit. his insignibus atque infulis imperii venditis, quibus ornatam vobis majores vestri rempublicam tradiderunt, jubent eos agros venire, quos rex Mithridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaque possederit. num obscure videa-

tur, prope hasta praeconis, insectari Cn. Pompeii exercitum, qui venire jubeant eos ipsos agros, in quibus ille etiam nunc bellum gerat, atque versetur? Hoc vero cujusmodi est; quod ejus auctionis, quam constituunt, locum sibi nullum definiunt? nam decemviris, quibus in locis ipsis videatur, vendendi potestas lege permittitur. censoribus vectigalia locare, nisi in conspectu populi Romani non licet: his vendere vel in ultimis terris licebit? at hoc etiam nequissimi homines, consumptis patrimoniis, faciunt, ut, in atriis auctionariis potius, quam in trivis, aut in compitis auctionentur: hic permittit sua lege decemviris, ut in quibus commodum sit tenebris, ut in qua velint solitudine, bona populi Romani possint divendere. jam illa omnibus in provinciis, regnis, liberis populis quam acerba, quam formidolosa, quam quaestulosa concursatio decemviralis futura sit non videtis? hereditatum obeundarum causa, quibus vos legationes dedistis, qui et privati, et privatum ad negotium exierunt, non maximis opibus, neque summa auctoritate praediti, tamen auditis

profecto, quam graves eorum adventus
fociis vestris esse soleant. quamobrem
quid putatis impendēre hac lege omnibus
gentibus terroris et mali, cum mittantur
in orbem terrarum decemviri summo
cum imperio, summa cum avaritia, infi-
nitaque omnium rerum cupiditate? quo-
rum cum adventus graves, cum fasces
formidolosi, tum vero iudicium ac po-
testas erit non ferenda. licebit enim,
quod videbitur, publicum iudicare: quod
iudicarint, vendere. etiam illud, quod
homines sancti non facient, ut pecuniam
accipiant, ne vendant: tamen id iis ip-
sum per legem licebit. hinc vos quas
spoliationes, quas pactiones, quam de-
nique in omnibus locis nundinationem
juris ac fortunarum fore putatis? etenim
quod superiore parte legis praefinitum
fuit, Sylla et Pompeio consulibus, id rur-
sus liberum, infinitumque fecerunt. Ju-
bet eosdem decemviros omnibus agris
publicis pergrande vectigal imponere, ut
videm possint et liberare agros, quos com-
modum sit, et, quos ipsis libeat, publica-
re. quo in iudicio perspicui non potest,
utrum severitas acerbior, an benignitas

quaestuosior sit futura. sunt tamen in tota lege exceptiones duae, non tam ini- quae, quam suspiciosae. excipit in vec- ticali imponendo agrum Recentoricum Sicilicensem; in vendendis agris, eos a- gros, de quibus cautum sit foedere. hi sunt in Africa, qui ab Hiempsale possiden- tur. hic quaero, si Hiempsale satis est cautum foedere, et Recentoricus ager privatus est, quid attinuerit excipi? sin- et foedus illud habet aliquam dubitatio- nem, et ager Recentoricus dicitur non- nunquam esse publicus: quem putet exi- stimaturum, duas causas in orbe terra- rum repertas, quibus gratis parceret? nunc quisnam tam abstrusus usquam nummus videtur, quem non architecti hujusce legis olfecerint? provincias, ci- vitates liberas, socios, amicos, reges de- nique exhauriunt: admovent manus vec- ticalibus populi Romani. non est satis. audite, audite vos, qui amplissimo popu- li senatusque judicio exercitus habuistis, et bella gessistis. ' quod ad quemque per- venit, pervenerit, ex praeda, ex manu- ' biis, ex auro coronario, quod neque ' consumptum in monumento, neque in

‘aerarium relatum sit, id ad decemviros
‘referri’ jubet. hoc capite multa spe-
rant: in omnes imperatores, haeredes-
que eorum quaestionem suo iudicio com-
parant: sed maximam pecuniam se a Fau-
sto ablaturus arbitrantur. quam cau-
sam suscipere iurati iudices noluerunt,
hanc isti decemviri suscipere. idcirco a
iudicibus fortasse praetermissam esse ar-
bitrantur, quod sit ipsis reservata. dein-
de etiam in reliquum tempus diligentis-
sime sancit, ut, quod quisque imperator
habeat pecuniae, protinus ad decemvi-
ros deferat. hic tamen excipit Pompei-
um; simillime, ut mihi videtur, atque in
illa lege, qua peregrini Roma ejiciuntur,
Glaucippus excipitur. non enim hac ex-
ceptione unus afficitur beneficio, sed u-
nus privatur injuria. sed cui manubias
remittit, hujus vectigalia invadit. jubet
enim pecuniam, si qua post nos consules
ex novis vectigalibus recipiatur, hac uti
decemviros. quasi vero non intelliga-
mus, haec eos vectigalia, quae Cn. Pom-
peius adjunxerit, vendere cogitare. Vi-
detis jam, Patres conscripti, omnibus re-
bus et modis constructam et coacerva-

tam pecuniam decemviralem. minuetur
hujus pecuniae invidia: consumetur e-
nim in agrorum emptionibus. optime.
quis ergo emet agros istos? iidem decem-
viri: tu Rulle (missos enim facio caete-
ros) emes, quos voles: vendes quos vo-
les: utrumque horum facies, quanti vo-
les. cavet enim vir optimus, ne emat ab
invito. quasi vero non intelligamus, ab
invito emere, injuriosum esse: ab non in-
vito, quaestuosum. quantum tibi agri
vendet, ut alios omittam, socer tuus? et,
si ego ejus equitatem animi probè novi,
vendet non invitus. facient idem caete-
ri libenter, ut possessionis invidiam pecu-
nia commutent: accipiant, quod cupi-
unt: dent, quod retinere vix possunt.
nunc prospicite omnium rerum infini-
tam atque intolerandam licentiam. pec-
unia coacta est ad agros emendos: ii
porro ab invitis non ementur. si consen-
serint possessores non vendere, quid fu-
turum est? referetur pecunia? non licet.
exigetur? vetat. verum esto: nihil est,
quod non emi possit; si tantum des, quan-
tum velit venditor. spoliemus orbem ter-
rarum, vendamus vectigalia, effundamus

aerarium, ut, locupletatis aut invidiae, aut pestilentiae successoribus, agri tamen emantur. quid tum? quae erit in istos agros deductio? quae totius rei ratio, atque descriptio? deducentur, inquit, coloniae. quot? quorum hominum? in quae loca? quis enim non videt, in coloniis esse haec omnia considerata? tibi nos, Rulle, et istis tuis, harum omnium rerum machinatoribus, totam Italiam inermem tradituros existimasti, quam praesidiis confirmaretis? coloniis occuparetis? omnibus vinclis devinctam et constrictam teneretis? ubi enim cavetur, ne in Janiculo coloniam constituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atque urgere possitis? non faciemus, inquit. primum nescio: deinde timeo: postremo non committam, ut vestro beneficio potius, quam nostro consilio salvi esse possimus. Quod vero totam Italiam vestris colonis complere voluistis, id cujuscumque esset, neminem nostrum intellecturum existimavistis? scriptum est enim: ' quae in municipia, quasque in colonias decemviri velint, deducunt colonos, quos velint: et iis agros assignent, quibus in locis

'velint:' ut, cum totam Italiam militibus suis occuparint, vobis non modo dignitatis retinendae, sed ne libertatis quidem recuperandae spes relinquatur, atque haec a me suspicionibus et conjectura coarguuntur. jam omnes omnium tolletur error: jam aperte ostendent, sibi nomen hujus reipublicae, sedem urbis atque imperii; denique hoc templum Jovis optimi maximi, atque hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colonos volunt. illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, et imperii nomen transferre cogitant. qui locus, propter ubertatem agrorum, abundantiamque rerum omnium, superbiam et crudelitatem genuisse dicitur: ibi nostri coloni, delecti ad omne facinus, a decemviris collocabuntur. et, credo, qua in urbe homines, in veteri dignitate fortunaque nati, copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea isti vestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. majores nostri Capua magistratus, senatum, consilium commune, omnia denique insignia reipublicae sustulerunt, neque aliud quidquam, nisi inane

nomen Capuae reliquerunt : non crudelitate (quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus victis sua saepissime reddiderunt?) sed consilio: quod videbant, si quod reipublicae vestigium illis moenibus contineretur, urbem ipsam imperio domicilium praebere posse. vos haec, nisi evertere rempublicam cuperetis, ac vobis novam dominationem comparare, credo, quam perniciofa essent, non videretis? Quid enim cavendum est in coloniis deducendis? si luxuries: Annibalem ipsum Capua corrumpit. si superbia: nata inibi esse ex Campanorum fastidio videtur. si praesidium: non praepositur huic urbi ista colonia, sed opponitur? at quemadmodum armatur? dii immortales! nam bello Punico, quidquid potuit Capua, potuit ipsa per sese. nunc omnes urbes, quae circum Capuam sunt, a colonis per eosdem decemviros occupabuntur. hanc enim ob causam permittit ipsa lex, 'in omnia quae velint, opida, colonos ut decemviri deducant, quos velint.' atque his colonis agrum Campanum, et Stellatam campum dividi jubet. non queror diminutionem vec-

tigalium, non flagitium hujus jacturae atque damni: praetermitto illa, quae nemo est, quin gravissime, et verissime conqueri possit, nos caput patrimonii publici, pulcherrimam populi Romani possessionem, subsidium annonae, horreum belli, sub signo claustrisque reipublicae positum vectigal, fervare non potuisse: eum denique nos agrum P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese et Syllanae dominationi et Gracchorum largitioni restitisset, non dico, solum hoc in republica vectigal esse, quod, amissis aliis, remaneat: intermissis, non conquiescat: in pace nitatur, in bello non obsolescat: militem sustentet, hostem non pertimescat. praetermitto omnem hanc orationem, et concioni reservo: de periculo salutis, ac libertatis loquor. quid enim existimatis integrum vobis in republica fore, aut in vestra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ii, quos multo magis, quam Rullum, timetis, cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copiis, cum omni argento, et auro, Capuam, et urbes circa Capuam occuparint? his ego rebus, P. C. resistam

vehementer, atque acriter: neque pati-
ar, homines ea, me consule, expromere,
quae contra rempublicam diu cogitarint.
errastis, Rulle, vehementer, et tu, et non-
nulli collegae tui, qui speratis, vos con-
tra consulem, veritate, non ostentatio-
ne popularem, posse in evertenda repub-
lica populares existimari. lacesso vos;
in concionem voco; populo Romano
disceptatore uti volo. Etenim, ut cir-
cumspiciamus omnia, quae populo grata
atque jucunda sunt, nihil tam populare,
quam pacem, quam concordiam, quam
otium reperiemus. sollicitam mihi civi-
tatem suspicione, suspensam metu, per-
turbatam vestris legibus, et concionibus,
et seditionibus tradidistis: spem impro-
bis ostendistis: timorem bonis injecistis:
fidem de foro, dignitatem de republica sus-
tulistis. hoc motu, atque hac perturba-
tione animorum, atque rerum, cum po-
pulo Romano vox et auctoritas consulis
repente in tantis tenebris illuxerit: cum
ostenderit, nihil esse metuendum, nul-
lum exercitum, nullam manum, nullas co-
lonias, nullam venditionem vectigalium,
nullum imperium novum, nullum reg-

num decemvirale, nullam alteram Romam, neque aliam sedem imperii, nobis consulibus, futuram, summamque tranquillitatem pacis, atque otii: verendum, credo, nobis erit, ne vestra ista praeclara lex Agraria magis popularis esse videatur? cum vero scelera consiliorum vestrorum, fraudemque legis, et insidias, quae ipsi populo Romano a popularibus tribunis plebis fiant, ostendero, pertimescam, credo, ne mihi non liceat contra vos in concione consistere? praesertim cum mihi deliberatum et constitutum sit, ita gerere consulatum, quo uno modo geri graviter et libere potest, ut neque provinciam, neque honorem, neque ornamentum aliquod, aut commodum, neque rem ullam, quae a tribuno plebis impediri possit, appetiturus sim. dicit frequentissimo senatu consul, kalendis Januarii, sese, si status hic reipublicae maneat, neque aliud negotium extiterit, quod honeste subterfugere non possit, in provinciam non iturum. sic me in hoc magistratu geram, Patres conscripti, ut possim tribunum plebis reipublicae iratum coërcere: mihi iratum, contemnere.

Quamobrem, per deos immortales ! colligite vos, tribuni plebis: deferite eos, a quibus, nisi prospicitis, brevi tempore deferemini: conspirete nobiscum: consentite cum bonis: communem rempublicam communi studio atque amore defendite. multa sunt occulta reipublicae vulnera, multa nefariorum civium perniciofa consilia: nullum externum periculum est, non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est; inclusum malum, intestinum, ac domesticum est. huic pro se quisque nostrum mederi, atque hoc omnes sanare velle debemus. erratis, si senatum probare ea, quae dicuntur a me, putatis, populum autem esse in alia voluntate. omnes, qui se incolumes volunt, sequentur auctoritatem consulis, soluti a cupiditatibus, liberi a delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. quod si quis vestrum spe ducitur, se posse turbulenta ratione honori velificari suo: primum, me consule, id sperare desistat; deinde habeat meipsum sibi documento, quem equestri ortum loco consulem videt, quae vitae via facillime viros bonos ad honorem dig-

nitatemque perducatur. quod si vos vestrum mihi studium, P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini, perficiam profecto id, quod maxime respublica desiderat, ut hujus ordinis auctoritas, quae apud majores nostros fuit, eadem nunc longo intervallo reipublicae restituta esse videatur.

DE

LEGE AGRARIA.

AD POPULUM.

ORATIO XVI.

EST hoc in more positum, Quirites, institutoque majorum, ut ii, qui beneficio vestro imagines familiae suae consecuti sunt, eam primam habeant concionem, qua gratiam beneficii vestri cum suorum laude jungant: qua in oratione nonnulli aliquando digni majorum loco reperiuntur: plerique autem hoc perficiunt, ut tantum majoribus eorum debitum esse videatur, unde etiam quod posteris solveretur, redundaret. mihi quidem apud vos de meis majoribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint, quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisque institutos vide-

tis; sed quod laude populari, atque honoris vestri luce caruerunt. de me autem ipso, vereor, ne arrogantis sit apud vos dicere: ingrati, tacere. nam et, quibus studiis hanc dignitatem consecutus sim, memetipsum commemorare, perquam grave est: et silere de tantis vestris beneficiis nullo modo possum. quare adhibebitur a me certa ratio, moderatioque dicendi, ut, quid a vobis acceperim, commemorem: quare dignus vestro summo honore, singularique iudicio sim, ipse modice dicam, si necesse erit; vos eodem existimatuos putem, qui iudicavistis. me per longo intervallo prope memoriae, temporumque nostrorum, primum hominem novum, consulem fecistis: et eum locum, quem nobilitas praesidiis firmatum atque omni ratione obvallatum tenebat, me duce, rescidistis: virtutique in posterum patere voluistis. neque me tantummodo consulem, quod est ipsum per sese amplissimum, sed ita fecistis, quomodo pauci nobiles in hac civitate consules facti sunt, novus ante me nemo.

² Nam profecto si recordari volueritis, de novis hominibus reperietis eos, qui sine

repulsa consules facti sunt, diuturno labore, atque aliqua occasione esse factos, cum multis annis post petissent, quam praetores fuissent, aliquanto serius, quam per aetatem, ac per leges liceret: qui autem anno suo petierint, sine repulsa non esse factos. me esse unum ex omnibus novis hominibus, de quibus meminisse possumus, qui consulatum petierim, cum primum licitum sit; consul factus sim, cum primum petierim: ut vester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienae petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse videatur. est illud amplissimum, quod paulo ante commemoravi, Quirites, quod hoc honore ex novis hominibus primum me, multis post annis, affecistis: quod prima petitione: quod anno meo: sed tamen magnificentius atque ornatius esse illo nihil potest, quod meis comitiis non tabellam vindicem tacitae libertatis, sed vocem vivam prae vobis indicem vestrarum erga me voluntatum ac studiorum tulistis. itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri concursus; ne-

que singulae voces praeconum, sed una voce universus populus Romanus consulem declaravit. hoc ego tam insigne, tam singulare vestrum beneficium, Quirites, cum ad amini mei fructum atque laetitiam duco esse permagnum, tum ad curam sollicitudinemque multo majus. versantur enim, Quirites, in animo meo multae et graves cogitationes, quae mihi nullam partem neque diurnae, neque nocturnae quietis impertiunt: primum tuendi consulatus: quae cum omnibus est difficilis et magna ratio, tum vero mihi, praeter caeteros: cui errato nulla venia; recte facto exigua laus, et ab invitis expressa proponitur: non, dubitanti fidele consilium; non, laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur. Quod si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem, Quirites, animo aequiore: sed mihi videntur certi homines, si qua in re me non modo consilio, verum etiam casu lapsum esse arbitrabuntur, vos universos, qui me antetuleritis nobilitati, vituperaturi. mihi autem, Quirites, omnia potius perpetienda esse duco, quam non ita gerendum consulatum, ut in omni-

bus meis factis atque consiliis vestrum de me factum consiliumque laudetur. accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio consulatus gerendi, quod non eadem, qua superioribus consulibus, lege et conditione utendum esse decrevit qui aditum hujus loci conspectumque vestrum partim magnopere fugerunt, partim non vehementer secuti sunt. ego autem non solum hoc in loco dicam, ubi est id dictu facillimum : sed in ipso senatu, in quo esse locus huic voci non videbatur, popularem me futurum esse consulem, prima mea illa oratione kalendis Januarii dixi. neque enim ullo modo facere possum, ut, cum me intelligam, non hominum potentium studio, non excellentibus gratiis paucorum, sed universi populi Romani judicio consulem ita factum, ut nobilissimis hominibus longe praeponerer, non et in hoc magistratu, et in omni vita essem popularis. sed mihi ad hujusce verbi vim, et interpretationem vehementer opus est vestra sapientia. versatur enim magnus error, propter insidiosas nonnullorum simulationes: qui cum populi non solum commoda, ve-

ram etiam salutem oppugnant, et impediunt, oratione assequi volunt, ut populares esse videantur. ego qualem kalendis Januarii acceperim rempublicam, Quirites, intelligo; plenam sollicitudinis, plenam timoris: in qua nihil erat mali, nihil adversi, quod non boni metuerent, improbi expectarent. omnia turbulenta consilia contra hunc reipublicae statum, et contra vestrum otium partim iniri, partim, nobis consulibus designatis, iniata esse dicebantur. sublata erat de foro fides, non ictu aliquo novae calamitatis, sed suspicione, ac perturbatione iudiciorum, infirmatione rerum iudicatarum: novae dominationes, extraordinaria, non imperia, sed regna, quaeri putabantur. Quae cum ego non solum suspicarer, sed plane cernerem: (neque enim obscure gerebantur) dixi in senatu, in hoc magistratu me popularem consulem futurum. quid enim est tam populare, quam pax? qua non modo ii, quibus natura sensum dedit, sed etiam testa atque agri mihi laetari videntur. quid tam populare, quam libertas? quam non solum ab hominibus, verum etiam a bestiis expeti,

atque omnibus rebus anteponi videtis: quid tam popolare, quam otium? quod ita jucundum est, ut et vos, et majores vestri, et fortissimus quisque vir, maximos labores suscipiendos putet, ut aliquando in otio possit esse, praesertim in imperio ac dignitate: qui idcirco etiam majoribus nostris praecipuam laudem gratiamque debemus, quod eorum labore est factum, ut impune in otio esse possemus. quare qui possum non esse popularis, cum videam haec omnia, Quirites, pacem externam, libertatem propriam generis ac nominis vestri, otium domesticum, denique omnia, quae vobis cara, atque ampla sunt, in fidem, et quodam modo in patrocinium mei consulatus esse collata? neque enim, Quirites, illud vobis jucundum aut popolare debet videri, largitio aliqua promulgata, quae verbis ostentari potest, re vera fieri, nisi exhausto aerario, nullo pacto potest. neque vero illa popularia sunt existimanda, judiciorum perturbationes, rerum judicatarum infirmationes, restitutio damnatorum: qui civitatum afflictarum, perditis jam rebus, extremi exitiorum so-

lent esse exitus. neque si qui agros populo Romano pollicentur, si aliud quiddam obscure moliuntur, aliud spe ac specie simulationis ostendant, populares existimandi sunt. Nam vere dicam, Quirites, genus ipsum legis Agrariae vituperare non possum. venit enim mihi in mentem, duos clarissimos, ingeniosissimos, amantissimos plebis Romanae viros, Tib. et C. Gracchos, plebem in agris publicis constituisse, qui agri a privatis antea possidebantur. non sum autem ego is consul, qui, ut plerique, nefas esse arbitrer, Gracchos laudare: quorum consiliis, sapientia, legibus, multas esse video reipublicae partes constitutas. itaque, ut initio mihi, designato consuli, nuntiabatur, legem agrariam tribunos plebis designatos conscribere: cupiebam, quod cogitarent, cognoscere. etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquam oportere inter nos reipublicae bene administrandae societatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem, ac darem; celabar, excludebar: et, cum ostenderem, si lex utilis plebi Ro-

manae mihi videretur, auctorem me, atque adiutorem futurum; tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam: negabant, me adduci posse, ut ullam largitionem probarem. finem feci offerendi mei, ne forte mea sedulitas, aut insidiosa, aut impudens videretur. interea non desistebant clam inter se convenire, privatos quosdam adhibere, ad suos coetus occultos noctem adjungere, et solitudinem, quibus rebus, quanto in metu fuerimus, ex vestra sollicitudine, in qua illis temporibus fuistis, facile assequi conjectura poteritis. ineunt tandem magistratus tribuni plebis. concio tandem expectata P. Rulli, quod et princeps erat Agrariae legis, et truculentius se gerebat, quam caeteri. jam designatus, alio vultu, alio vocis sono, alio incessu esse meditabatur: vestitu obsoletiore, corpore inculto et horrido, capillatior, quam ante, barbaque majore: ut oculis et aspectu denuntiare omnibus vim tribunitiam, et minitari reipublicae videretur. legem hominis, concionemque expectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis advocari jubet: summa cum expec-

tatione concurritur. explicat orationem sane longam, et verbis valde bonis. unum erat, quod mihi vitiosum videbatur, quod tanta ex frequentia inveniri nemo potuit, qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille utrum insidiarum causa fecerit, an hoc genere eloquentiae delectetur, nescio. tamen, si qui acutiores in concione steterant, de lege Agraria nescio quid voluisse eum dicere suspicabantur. aliquando tandem, me designato, lex in publicum proponitur. concurrunt jussu meo plures uno tempore librarii: descriptam legem ad me afferunt. Omni hoc vobis ratione confirmare possum, Quirites, hoc animo me ad legendam legem cognoscendamque venisse, ut, si eam vobis accommodatam atque utilem esse intelligerem, auctor ejus atque adiutor essem. non enim natura, neque discordio, neque odio penitus insito, bellum nescio quod habet susceptum consulatus cum tribunatu; quia persaepe seditiosis atque improbis tribunis plebis boni et fortes consules obstitērunt, et quia vis tribunitia nonnunquam libidini resistit consulari. non potestatum dissimilitudo,

sed animorum disjunctio dissensionem facit. itaque hoc animo legem sumpsi in manus, ut eam cuperem esse aptam vestris commodis, et ejusmodi, quam consul, re, non oratione, popularis, et honeste et libenter posset defendere. atque ego a primo capite legis usque ad extremum, reperio, Quirites, nihil aliud cogitatum, nihil aliud susceptum, nihil aliud actum, nisi uti decem reges, aerarii, vestigalium, provinciarum omnium, totius reipublicae, regnorum, liberorum populorum, orbis denique terrarum domini constituerentur, legis Agrariae simulatione atque nomine. sic confirmo, Quirites, hac lege Agraria, pulchra atque populari, dari vobis nihil, condonari certis hominibus omnia: ostentari populo Romano agros, eripi etiam libertatem: privatorum pecunias augeri, publicas exhauriri: denique, quod est indignissimum, per tribunum plebis, quem majores praesidem libertatis custodemque esse voluerunt, reges in civitate constitui. quae cum exposuero, si falsa vobis videbuntur esse: sequar auctoritatem vestram; mutabo meam sententiam. sin in-

fidias fieri libertati vestrae, simulatione largitionis, intelligetis: nolitote dubitare, plurimo sudore et sanguine majorum vestrorum partam, vobisque traditam libertatem, nullo vestro labore, consule 7 adjutore, defendere. Primum caput est legis Agrariae: quo, ut illi putant, tentamini leviter, quo animo libertatis vestrae diminutionem ferre possitis. jubet enim 'tribunum plebis, qui eam legem 'tulerit, creare decemviros per tribus 'septemdecim, ut, quem novem tribus 'fecerint is decemvir sit.' hinc quaero, quam ob causam initium rerum, ac legum suarum hinc duxerit, ut populus Romanus suffragio privaretur. toties legibus Agrariis curatores constituti sunt, triumviri, quinqueviri, decemviri: quaero a populari tribuno plebeio, ecquando, nisi per xxxv tribus creati sint. etenim cum omnes potestates, imperia, curationes ab universo populo Romano proficisci convenit, tum eas profecto maxime, quae constituuntur ad populi fructum aliquem, et commodum; in quo et universi deligant, quem populo Romano maxime consulturum putent, et unus-

quisque studio et suffragio suo viam sibi ad beneficium impetrandam munire possit. hoc tribuno plebis potissimum venit in mentem, populum Romanum universum privare suffragiis; paucas tribus, non certa conditione juris, sed sortis beneficio, fortuito, ad usurpandam libertatem vocare. 'item, inquit, eodemque modo,' capite altero, 'ut comitiis pontificis maximi.' ne hoc quidem vidit, majores nostros tam fuisse populares, ut, quod per populum creari fas non erat propter religionem sacrorum, in eo tamen, propter amplitudinem sacerdotii, voluerint populo supplicari. atque hoc idem de caeteris sacerdotiis Cn. Domitius, tribunus plebis, vir clarissimus, tulit: quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat, ut minor pars populi vocaretur: ab ea parte qui esset factus, is a collegio cooptaretur. videte, quid intersit inter Cn. Domitium, tribunum plebis, hominem nobilissimum, et P. Rullum, qui tentavit, ut opinor, patientiam vestram, cum se nobilem esse diceret. Domitius, quod per caeremonias populi fieri non poterat, ratione assecu-

tus est, ut id, quoad posset, quoad fas esset, quoad liceret, populi ad partes daret: hic, quod populi proprium semper fuit, quod nemo imminuit, nemo immutavit, quin ii, qui populo agros essent assignaturi ante acciperent a populo beneficium, quam darent: id totum eripere vobis, atque e manibus extorquere conatus est. ille, quod dari populo nullo modo poterat, tamen quodammodo dedit: hic, quod adimi nullo pacto poterat potestate, quadam ratione eripere conatur.

Quaeret quispiam, in tanta injuria, tantaque impudentia quid spectarit. non defuit consilium: fides erga plebem Romanam, aequitas in vos, libertatemque vestram, vehementer defuit. jubet enim, comitia decemviris habere creandis eum, qui legem tulerit. hoc dicam planius: jubet Rullus, homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. nondum reprehendo. video fecisse alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi, quo pertineat, videte. habebit comitia: volet eos renunciare, quibus regia potestas hac lege quaeritur. universo populo neque ipse committit, neque

illi horum consiliorum auctores committunt recte putant posse. sortietur tribus idem Rullus. homo felix educet, quas volet, tribus. quos novem tribus decemviros fecerint, ab eodem Rullo educatæ; hos omnium rerum (ut jam ostendam) dominos habebimus. atque ii, ut grati ac memores beneficii esse videantur, aliquid se novem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis vero sex et xx tribubus, nihil erit, quod non putent posse suo jure denegare. quos tandem igitur decemviros creari vult? se primum. quid licet? leges enim sunt veteres, neque eae consulares, si quid interesse hoc arbitramini, sed tribunitiae, vobis, majoribusque vestris vehementer gratæ atque jucundæ. Licinia est lex, atque altera Aebutia: quæ non modo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate, sed etiam collegas ejus, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas, curatiove mandetur. etenim, si populo consulis, remove te a suspitione alicujus tui commodi: fac fidem, te nihil, nisi populi utilitatem et fructum, quaerere: sine ad alios potestatem, ad te gratiam beneficii tui perveni-

re. nam hoc quidem vix est liberi populi, vix vestrorum animorum, ac magnificentiae. Quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi suffragiis privavit? Rullus. quis comitiis praefuit? Rullus. quis tribus, quas voluit, vocavit, nullo custode sortitus? quis decemviros, quos voluit, renuntiavit? idem Rullus. quem principem renuntiavit? Rullum. vix, mehercule, servis hoc eum suis, non vobis, omnium gentium dominis, probaturum arbitrarer. optimae leges igitur hac lege sine ulla exceptione tollentur. idem legis sibi sua lege curationem petet: idem, maiore parte populi suffragiis spoliata, comitia habebit: quos volet, atque in iis se ipsum renuntiabit: et videlicet collegas suos, adscriptores legis Agrariae non repudiabit, a quibus ei locus primus invidiae in praescriptione legis concessus est: caeteri fructus omnium rerum, qui in spe legis huius positi sunt, communi cautione, atque aequa sibi parte retinentur. at videte hominis diligentiam, si aut Rullum cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentem venire arbitramini. viderunt ii, qui haec

machinabantur, si vobis ex omni populo deligendi potestas esset data, quaecunque res esset, in qua fides, integritas, virtus, auctoritas quaereretur, vos eam sine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. etenim, quem unum ex cunctis delegissetis, ut cum omnibus omnium gentium bellis terra et mari praeponeretis: certe in decemviris faciendis, si fides haberetur, siue honos; et committi huic optime, et ornari hunc iustissime posse intelligebant. itaque excipitur haec lege non adolescentia, non legitimum aliquod impedimentum, non potestas, non magistratus ullus aliis negotiis ac legibus impeditus: reus denique, quo minus decemvir fieri possit, non excipitur. Cn. Pompeius excipitur, ne cum P. Rullo, taceo de caeteris, decemvir fieri possit. praesentem eum profiteri jubet: quod nulla alia in lege unquam fuit; ne in his quidem magistratibus, quorum certus ordo est. timebat enim, Pompeius ne si adesset, ferri non posset: aut, ne, si accepta lex esset, illum sibi collegam adscriberetis, custodem ac vindicem cupiditatum. Hic, quoniam video vos hominis

dignitate, et contumelia legis esse commotos: renovabo illud, quod initio dixi, regnum comparari, libertatem vestram hac lege funditus tolli. an vos aliter existimabatis, cum ad omnia vestra pauci homines cupiditatis oculos adjecissent? non eos in primis id acturos, ut ex omni custodia vestrae libertatis, ex omni potestate, curatione, patrocinio vestrorum commodorum Cn. Pompeius depelleretur? viderunt, et vident, si per imprudentiam vestram, negligentiam meam, legem incognitam acceperitis, fore, uti postea, cognitis insidiis, cum decemviros crearitis, tum vitiis omnibus, et sceleribus legis, Cn. Pompeii praesidium opponendum putetis. et hoc parvum argumentum vobis erit, a certis hominibus dominationem, potestatemque omnium rerum quaeri, cum videatis, eum, quem custodem vestrae libertatis fore videant, expertem fieri dignitatis? cognoscite nunc, quae potestas decemviris, et quanta detur. primum lege curiata decemviros ornat. jam hoc inauditum, et plane novo more uti curiata lege magistratus detur, qui nullis comitiis ante sit datus.

eam legem ab eo praetore, qui sit primus factus, ferri jubet. at quomodo? ut ii decemviratum habeant, quos plebs designaverit. oblitus est, nullos a plebe designari. et is orbem terrarum constringit novis legibus, qui, quid in secundo capite scriptum est, non meminit in tertio? atque hic perspicuum est, quid juris a maioribus acceperitis, quid ab hoc tribuno plebis vobis relinquatur. Majores de singulis magistratibus bis vos sententiam ferre voluerunt. nam cum Centuriata lex censoribus ferebatur, cum Curiata caeteris patriciis magistratibus; tum iterum de iisdem judicabatur, ut esset reprehendendi potestas, si populum beneficii sui poeniteret. nunc, quia prima illa comitia tenetis, centuriata, et tributa: curiata tantum auspicioꝝ causa remanserunt. hic autem tribunus plebis, quia videbat, potestatem neminem injussu populi, aut plebis posse habere, curiatis ea comitiis, quae vos non finitis, confirmavit: tributa, quae vestra erant, sustulit. ita, cum majores binis comitiis voluerint vos de singulis magistratibus judicare: hic homo popularis ne u-

nam quidem populo comitiorum potestatem reliquit. sed videte hominis religionem, et diligentiam. vidit, et perspexit, sine curiata lege decemviros habere potestatem non posse, quoniam per novem tribus essent constituti, jubet ferre de his legem curiatam: praetori imperat. quam id ipsum absurde, nihil ad me attinet. jubet enim, ' qui primus sit praetor ' factus, eum legem curiatam ferre. sin ' is ferre non possit; qui postremus sit: ' ut aut luisse in tantis rebus, aut profecto nescio quid spectasse videatur. verum hoc quod est aut ita perversum, ut ridiculum, aut ita malitiosum, ut obscurum sit, relinquamus: ad religionem hominis revertamur. videt sine lege curiata nihil agi per decemviros posse. quid postea, si ea lata non erit? attendite ingenium. ' tum ii decemviri, inquit, eodem jure ' sint, quo qui optima lege.' si hoc fieri potest, ut in hac civitate, quae longe jure libertatis caeteris civitatibus antecellit, quisquam nullis comitiis imperium, aut potestatem assequi possit: quid attinet tertio capite legem curiatam ferre jubere, quoniam quarto permittas, ut sine

lege curiata idem juris habeant, quod haberent, si optima lege a populo essent creati? reges constituuntur, non decemviri, Quirites: iique ab his initiis fundamentisque nascuntur, ut non modo cum genere coeperint, sed etiam cum constituentur, omne vestrum jus, potestas, libertasque tollatur. At videte, quam diligenter retineat jus tribunitiae potestatis. consulibus legem curiatam ferentibus, a tribunis plebis saepe est intercessum. neque tamen nos id querimus, esse hanc tribunorum plebis potestatem. tantummodo, si quis ea potestate temere est usus, existimamus. hic tribunus plebis lege curiata, quam praetor ferat, adimit intercedendi potestatem. atque hoc cum in eo reprehendendum est, quod per tribunum plebis tribunitia potestas minuitur: tum in eo deridendum, quod consuli, si legem curiatam non habet, attingere rem militarem non licet: huic, qui vetat intercedendi potestatem, etiam si intercessum sit, tamen eandem constituit, quam, si lata esset lex: ut non intelligam, quare aut hic vetet intercedere, aut quemquam intercessurum putet: cum in-

tercessio stultitiam intercessoris significatura sit, non rem impeditura. sunt igitur decemviri neque veris comitiis, hoc est, populi suffragiis, neque illis ad speciem, atque ad usurpationem vetustatis, per xxx lictores, auspiciorum causa, adumbratis, constituti. videte nunc, eos, qui a vobis nihil potestatis acceperint, quanto majoribus ornamentis afficiat, quam omnes nos affecti sumus, quibus vos amplissimas potestates dedistis. jubet auspicii coloniarum deducendarum causa decemviros habere pullarios. 'eodem jure, inquit, quo habuerunt tresviri lege Sempronia.' audes etiam, Rulle, mentionem facere legis Semproniae? nec te ea lex ipsa commonet, tres viros illos xxxv tribuum suffragio esse creatos? et, cum tu a Tib. Gracchi aequitate ac pudore longissime remotus sis: id quod dissimillima ratione factum sit, eodem jure ¹³ putas esse oportere? Dat praeterea potestatem, verbo praetoriam, re vera regiam: definit in quinquennium, facit sempiternam. tantis enim confirmat opibus et copiis, ut invitis eripi nullo modo possit. deinde ornat apparitoribus, scribis,

librariis, praeconibus, architectis: praeterea mulis, tabernaculis, centuriis, suppellecteli, sumptum haurit ex aerario, suppeditat a fociiis: janitores ex equestri loco ducentos in annos singulos, stipatores corporis constituit: eosdem ministros, et satellites potestatis. formam adhuc habetis, Quirites, et speciem ipsam tyrannorum: insignia videtis potestatis, nondum ipsam potestatem. dixerit enim fortasse quispiam, Quid me ista laedunt, scriba, licitor, praeco, pullarius? omnia sunt haec huiusmodi, Quirites, ut ea quae habeat sine vestris suffragiis, aut Rex non ferendus, aut privatus furiosus esse videatur. perspicite, quanta potestas permittatur: non privatorum insaniam, sed intolerantiam regum esse dicetis. primum permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniae conficiendae de vestris vestigalibus, non fruendis, sed alienandis: deinde orbis terrarum, gentiumque omnium datur cognitio sine consilio, poena sine provocatione, animadversio sine auxilio. judicare per quinquennium, vel de consulibus, vel de ipsis tribunis plebis poterunt. de illis in-

terea nemo judicabit. magistratus his gerere licebit: causam dicere non licebit. emere agros, a quibus volent, vel quos volent, quam volent magno, poterunt: colonias deducere novas, renovare veteres, totam Italiam suis coloniis ut complere liceat, permittitur: omnes provincias obeundi, liberos populos agris multandi, regnorum vel dandorum summa potestas datur, cum velint: Romae esse, cum commodum sit: quacunque velint summo cum imperio, judicioque omnium rerum vagari ut liceat, conceditur. interea dissolvant judicia publica: de consiliis abducant, quos velint: singuli de maximis rebus judicent: quaestori permittant: finitorem mittant: ratum sit, quod finitor uni illi, a quo missus erit, ¹⁴renuntiaverit. Verbum mihi deest, Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello: sed profecto major est quaedam. nullum enim regnum fuit unquam, quod non, si minus jure aliquo, at regionibus tamen certis, contineretur. hoc vero infinitum est, quo et regna omnia, et vestrum imperium, quod latissime patet, et ea, quae partim libera a vobis, partim e-

tiam ignorata vobis sunt, permisso legiti-
continentur. datur igitur eis primum, ut
liceat eis vendere omnia, de quibus ven-
dendis senatusconsulta facta sunt, M.
Tullio, Cn. Cornelio consulibus. cur hoc
tam est obscurum, atque caecum? quid?
ista omnia, de quibus senatus censuit,
nominatim in lege perscribi nonne potu-
erunt? duae sunt hujus obscuritatis cau-
sae, Quirites: una pudoris, si quis pudor
esse potest in tam insigni impudentia: al-
tera, sceleris. nam neque ea, quae se-
natus nominatim vendenda censuit, au-
det appellare: sunt enim loca publica ur-
bis, sunt facella, quae post restitutam tri-
bunitiam potestatem nemo attigit: quae
maiores in urbe partim periculi perfugia
esse voluerunt. haec lege tribunitia de-
cemviri vendent. accedet eo mons Gau-
rus: accedent salicta ad Minturnas; ad-
jungetur etiam illa via vendibilis Her-
culanea, multarum deliciarum, et mag-
nae pecuniae: permulta alia, quae sena-
tus propter angustias aerarii vendenda
censuit, consules propter invidiam non
vendiderunt. verum haec fortasse prop-
ter pudorem in lege reticentur. sed il-

Id magis est credendum et pertimescendum, quod audaciae decemvirali, corrum-
 pendarum tabularum publicarum, fin-
 gendorumque senatusconsultorum, quae
 facta nunquam sunt, cum ex eo numero,
 qui per eos annos consules fuerunt, mul-
 ti mortui sint, magna potestas permitti-
 tur. nisi forte nihil est aequum vos de
 eorum audacia suspicari, quorum cupi-
 ditati nimium angustus orbis terrarum
 esse videatur. Habetis unum venditi-
 onis genus, quod magnum videri vobis
 intelligo: sed attendite animos ad ea,
 quae consequuntur. hunc quasi gradum
 quendam, atque aditum ad caetera fac-
 tum intelligeris. 'qui agri, quae loca,
 'quae aedificia.' quid est praeterea? mul-
 ta in mancipiis, in pecore, auro, argen-
 to, ebore, veste, supellectili, caeteris re-
 bus. quid dicam? invidiosum putasset
 hoc fore, si omnia nominasset? non me-
 tuit invidiam. quid ergo? longum pu-
 tavit, et timuit, ne quid praeteriret. ad-
 scripsit, 'aliudve quid:' qua brevitate rem
 nullam esse exceptam videtis. quidquid
 ergo sit extra Italiam, quod publicum
 populi Romani factum sit, L. Sylla. Q.

Pompeio consulibus, aut postea, id decemviros jubet vendere. hoc capite, Quirites, omnes gentes, nationes, provincias, regna, decemvirum ditioni, iudicio, potestatique permessa, et condonata esse dico. primum enim hoc quaero, qui tandem locus usquam sit, quem non possent decemviri dicere publicum populi Romani esse factum. nam, cum idem possit judicare, qui dixerit; quid est, quod non liceat ei dicere, cui liceat eidem judicare? commodum erit Pergamum, Smyrnam, Tralles, Ephesum, Miletum, Cizycum, totam denique Asiam, quae post L. Syllam, Q. Pompeium consules, recuperata sit, populi Romani factam esse dicere. utrum oratio ad ejus rei disceptationem deerit: an, cum idem et differet, et judicabit, impelli non poterit, ut falsum judicet? an, si condemnare Asiam volet, terrorem damnationis, et minas non, quanti volet, aestimabit? quid? quod disputari contra nullo pacto potest, quoniam statutum a vobis est, et judicatum, quam hereditatem jam crevimus, regnum Bithyniae, quod certe publicum est populi Romani factum?

num quid causae est, quin omnes agros, urbes, stativa, portus, totam denique Bithyniam decemviri vendituri sint? Quid Mytilenae? quae certe vestrae, Quirites, belli lege, ac victoriae jure factae sunt: urbs et natura, et situ, et descriptione aedificiorum, et pulchritudine, in primis nobilis: agri jucundi et fertiles: nempe eodem capite inclusi continentur. quid Alexandria, cunctaque Aegyptus? ut occulte latet? ut recondita est? ut furtim tota decemviris traditur? quis enim vestrum hoc ignorat, dici, illud regnum testamento regis Alexandri, populi Romani esse factum? hic ego consul populi Romani non modo nihil judico, sed ne, quid sentiam, quidem profero: magna enim mihi res non modo ad statuendum, sed etiam ad dicendum videtur esse. video, qui testamentum factum esse confirmet: auctoritatem senatus extare hereditatis aditae sentio, tum, quando Alexandro mortuo legatos Tyrum misimus, qui ab illo pecuniam depositam nobis recuperarent. haec L. Philippum saepe in senatu confirmasse memoria teneo. eum, qui regnum illud teneat hoc tempore,

neque genere, neque animo regio esse, inter omnes fere video convenire. dicitur contrà, nullum esse testamentum: non oportere populum Romanum omnium regnorum appetentem videri: demigraturos in illa loca nostros homines, propter agrorum bonitatem et omnium rerum copiam. hac tanta de re P. Rullus cum caeteris decemviris, collegis suis, judicabit? et verum judicabit? nam utrumque ita magnum est, ut nullo modo neque concedendum, neque ferendum sit. volet esse popularis: populo Romano adjudicabit. ergo idem ex sua lege vendet Alexandriam, vendet Aegyptum: urbis copiosissimae, pulcherrimorumque agrorum iudex, arbiter, dominus, rex denique opulentissimi regni reperietur. non sumet sibi tantum, non appetet; judicabit Alexandriam regis esse: a populo Romano abjudicabit. Primum populi¹⁷ Romani hereditatem decemviri judicent, cum vos volueritis de privatis hereditatibus centumviros judicare? deinde quis aget causam populi Romani? ubi res ista agetur? qui sunt isti decemviri, quos perspiciamus regnum Alexandriae Ptole-

maeo gratis adjudicatu-
ros? quod si Alex-
andria petebatur: cur non eosdem cur-
sus hoc tempore, quos, L. Cotta, L. Tor-
quato consulibus, cucurrerunt? cur non
aperte, ut antea? cur non item, ut cum
decreto, et palam regionem illam petie-
runt? an quietis iis, qui per cursum rec-
tum regnum tenere non potuerunt, nunc
tetrīs tenebris et caligine se Alexandri-
am perventuros arbitrati sunt? atque il-
lud circumspicite vestris mentibus, una-
que legatos nostros, homines auctorita-
te tenui, qui rerum privatarum causa le-
gationes liberas obeunt, tamen exteræ
nationes ferre vix possunt. grave est e-
nim nomen imperii, atque id etiam in le-
vi persona pertimescitur, propterea quod
vestro, non suo nomine, cum hinc egressi
sunt, abutuntur. quid censetis, cum isti
decemviri cum imperio, cum fascibus,
cum illa delecta finitorum juventute per
orbem terrarum vagabuntur? quo tan-
dem animo, quo metu, quo periculo mi-
seras nationes futuras? est in imperio
terror: patientur. est in adventu sump-
tus: ferent. imperabitur aliquid mune-
ris: non recusabunt. illud vero quantum

est, Quirites, cum is decemvir, qui aliquam in urbem aut expectatus, ut hospes, aut repente, ut dominus, venerit, illum ipsum locum, quo venerit, illam ipsam sedem hospitalem, in quam erit ductus, publicam populi Romani esse dicet? quanta calamitas populi, si dixerit? quantus ipsi quaestus, si negarit? atque iidem, qui haec appetunt, queri non nunquam solent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria esse permissa. simile vero est, multa committi, et condonari omnia? labori, et negotio praeponi, an praedae, et quaestui? mitti ad socios liberandos, an ad opprimendos? denique, si quis est honos singularis, nihilne interest, utrum populus Romanus eum, cui velit, deferat: an is impudenter populo Romano per legis fraudem surripatur? Intellexistis, quot res, et quantitas decemviri, legis permissu, vendituri sint. non est satis. cum sese sociorum, cum exterarum nationum, cum regum sanguine implerint; incidant nervos populi Romani, adhibeant manus vestigilibus vestris, irrumpant in aerarium. sequitur enim caput, quo capite non per-

mittit quidem, si forte desit pecunia, quae tanta ex superioribus recipi potest, ut deesse non debeat : sed plane, quasi ea res vobis saluti futura sit, ita cogit, atque imperat, ut decemviri vestra vectigalia vendant nominatim. quam tu mihi ex ordine recita de legis scripto populi Romani auctiorem : quam mehercule ego praeconi huic ipsi luctuosam et acerbam praedicationem futuram puto. A U C T I O. ut in suis rebus, ita in republica luxuriosus est nepos, qui prius silvas vendat, quam vineas. Italiam percensuisti : perge in Siciliam. A U C T I O N I S P A R S E A, Q U A E A D S I C I L I A M P E R T I N E T. nihil est in hac provincia, quod aut in oppidis, aut in agris majores nostri proprium nobis reliquerint, quin id venire jubeat. quod partum recenti victoria majores vobis in sociorum urbibus, ac finibus, et vinculum pacis, et monumentum belli reliquerunt, id vos ab illis acceptum, hoc auctore, vendetis? hinc mihi parumper mentes vestras, Quirites, commovere videor, dum patefacio vobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitrentur contra Cn. Pompeii dignitatem. et mihi,

quaeso, ignoscite, si appello talem virum
saepius. vos mihi praetori biennio ante,
Quirites, hoc eodem in loco personam
hanc imposuistis, ut, quibuscunque rebus
possem, illius absentis dignitatem vobiscum
una tuerer. feci adhuc, quae potui,
neque familiaritate illius adductus, nec
spe honoris atque amplissimae dignitatis;
quam ego, etsi libente illo, tamen absente
illo per vos consecutus sum. quamobrem
cum intelligam, hanc totam fere
legem ad illius opes evertendas, tanquam
machinam, comparari; et resistam consiliis
hominum, et perficiam profecto, quod
ego video comparari, ut id vos universi
non solum videre, verum etiam tenere
possitis. Jubet venire, quae Attalensium,
quae Phaselitum, quae Olympenorum
fuerint, agrumque Agerensem, et Orindicum,
et Gedusanum. haec P. Servilii imperio et victoria,
clarissimi viri, vestra facta sunt. adjungit agros
Bithyniae regiones, quibus nunc publicani fruuntur:
deinde Attalicos agros in Chersoneso:
in Macedonia, qui regis Philippi, sive Persae fuerunt:
qui item a censoribus locati sunt, et certissimum vectigal.

adscribit idem auctioni Corinthios agros, optimos, et fertiles; et Cyrenenses, qui Appionis fuerunt; et agros in Hispania propter Carthaginem novam; et in Africa ipsam veterem Carthaginem vendit: quam videlicet P. Africanus non propter religionem sedium illarum, ac vetustatis, de consilii sententia, consecravit, sed ut ipse locus eorum, qui cum hac urbe de imperio certarunt, vestigia calamitatis ostenderet. sed non fuit tam diligens, quam est Rullus: aut fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. verum inter hos agros regios, captos veteribus bellis, virtute summorum imperatorum, adjungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, ut eos decemviri vendant. itane vero? non legibus datis, non auditis verbis imperatoris, nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates, amisso exercitu, regno expulsus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur, atque ab invicta Cn. Pompeii manu, Moeotide, et illis paludibus, et itinerum angustis, atque altitudine montium defendatur: cum impe-

rator in bello versetur: in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium et potestas, more majorum, debet esse, decemviri vendent? et, credo, P. Rullus (is enim sic se gerit, ut sibi jam decemvir designatus esse videatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur? Is videlicet antequam veniat in Pontum, literas ad Cn. Pompeium mittet: quarum ego jam exemplum ab istis compositum esse arbitrator. 'P. Servilius Rullus, tribunus plebis, decemvir, S. D. Cn. Pompeio, Cn. F.' non credo adscripturum esse, 'Magno: non enim videtur, id quod imminuere lege conatur, concessurum verbo, te volo curare, ut mihi Sinope praesto sis, auxiliumque adducas, dum eos agros, quos tuo labore cepisti, ego mea lege vendam.' an Pompeium non adhibebit? in ejus provincia vendet manubias imperatoris? ponite ante oculos vobis Rullum in Ponto, inter vestra atque hostium castra, hasta posita, cum suis formosis finitoribus auctionantem. neque in hoc solum inest contumelia, quae

vehementer et insignis est, et nova, ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, non modo venierit, verum etiam locata sit. plus spectant homines certe, quam contumeliam: sperant, si concessum sit inimicis Cn. Pompeii, cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia, non solum aliis in locis vagari, verum etiam ad ipsius exercitum pervenire: aliquid illi insidiarum fieri, aliquid de ejus exercitu, copiis, gloria, detrahi posse. putant, si quam spem in Cn. Pompeio exercitus habeat, aut agrorum, aut aliorum commodorum, hanc non habiturum, cum viderit, earum rerum omnium potestatem ad decemviros esse translatam. patior non moleste, tam stultos esse, qui haec sperent: tam impudentes, qui conentur. illud queror, tam me ab iis esse contemptum, ut haec portenta, me consule, potissimum cogitarent. atque in omnibus his agris aedificiisque vendendis, permittitur decemviris, 'ut vendant, quibuscunque in locis videatur.' ô perturbatam rationem! ô libidinem refrenandam! ô

consilia dissoluta, atque perdita! Vec-²¹
tigalia locare nusquam licet, nisi in hac
urbe, hoc ex loco, hac vestrum frequen-
tia. venire vestras res proprias, et in per-
petuum a vobis alienari, in Paphlago-
niae tenebris, atque in Cappadociae so-
litudine licebit? L. Sylla cum bona in-
demnatorum civium funesta illa auctio-
ne sua venderet, et se praedam suam di-
ceret vendere, tamen ex hoc loco vendi-
dit: nec, quorum oculos offendebat, e-
orum ipsorum conspectum fugere au-
sus est. decemviri vestra vectigalia non
modo ne vobis quidem arbitris, sed ne
praecone quidem publico teste vendent?
sequitur, 'omnes agros extra Italiam in-
' finito ex tempore,' non, ut antea, ab
Sylla et Pompeio consulibus. cognitio
decemvirum, privatus sit, an publicus:
sicque agro pergrande vectigal imponi-
tur. hoc quantum iudicium, quam in-
tolerandum, quam regium sit, quem prae-
terit? posse, quibuscunque locis velint,
nulla disceptatione, nullo consilio, pri-
vata publicare, publica liberare? excipi-
tur hoc capite ager in Sicilia Recentor-
icus: quem ego excipi, et propter homi-

non necessitudinem, et propter aequitatem, Quirites, saepe vehementer gaudeo. sed quae haec impudentia? qui agrum Recentoricum possident, vetustate possessionis se, non jure; misericordia senatus, non agri conditione defendunt. nam illum agrum publicum esse fateantur: se moveri possessionibus, amicissimis sedibus, ac diis penatibus negant oportere. at, si est privatus ager Recentoricus, quid eum excipis? si autem publicus: quae est ista aequitas, caeteros, etiam si privati sint, permittere ut publici judicentur: hanc excipere nominatim, qui publicus esse fateatur? ergo eorum ager excipitur, qui apud Nulum alia ratione valuerunt: caeteri agri omnes, qui ubique sunt, sine ullo delectu, sine populi Romani notione, sine judicio senatus, decemviris addicentur. Atque etiam est alia, superiore capite, quo omnia veneunt, quae stuosa exceptio: quae teget eos agros, de quibus foedere cautum est. audivit, hanc rem non a me, sed ab aliis agitari saepe in senatu, nonnunquam ex hoc loco, possidere agros in ora maritima regem Hiempsa-lem, quos P. Africanus populo Romano

adjudicarit : et tamen postea per C. Cottam consulem, cautum esse foedere. hoc quia vos foedus non jusseritis, veretur Hiempsal, ut satis firmum sit, et ratum. quid ? cujusmodi est illud ? tollitur vestrum judicium : foedus totum excipitur : comprobatur. quod minuit auctorem decemviralem, laudo : quod regi amico cavet, non reprehendo : quod non gratis fit, indico. volitat enim ante oculos istorum Jubae regis filius, adolescens non minus bene nummatus, quam bene capillatus. vix jam videtur locus esse, qui tantos acervos pecuniae capiat. auget, addit, accumulatur : ' aurum, argentum ex praeda, ex manubiis, ex coronario, ad quoscunque pervenit, neque relatum est in publicum, neque in monumento consumptum, ' id profiteri apud decemviros, et ad eos referre jubet. hoc capite etiam quaestionem de clarissimis viris, qui populi Romani bella gesserunt, judiciumque de pecuniis repetundis, ad decemviros translatum videtis. horum erit nullum judicium, quantae cujusque manubiae fuerint, quid relatum, quid residuum sit. in posterum vero lex haec im-

peratoribus vestris constituitur, ut, ' qui-
' cunque de provincia decesserit, apud
' eosdem decemviros, quantum habeat
' praedae, manubiarum, auri coronarii,
' profiteatur. ' hic tamen vir optimus e-
um, quem amat, excipit, Cn. Pompei-
um. unde iste amor tam improvisus, ac
tam repentinus ? qui honore decemvira-
tûs excluditur prope nominatim : cujus
iudicium, legumque datio, captorum a-
grorum ipsius virtute cognitio tollitur :
cujus non in provinciam, sed in ipsa cas-
tra decemviri cum imperio, infinita pe-
cunia, maxima potestate, et iudicio re-
rum omnium, mittuntur : cui jus impe-
ratorium, quod semper omnibus impera-
toribus est conservatum, soli eripitur : is
excipitur unus, ne manubias referre de-
beat. utrum tandem hoc capite honos
haberi homini, an invidia quaeri vide-
tur ? Remittit hoc Rullo Cn. Pompei-
us : beneficio isto legis, benignitate de-
cemvirali nihil utitur. nam si est aequum,
praedas ac manubias suas imperatores,
non in monumenta deorum immortalium,
neque in urbis ornamenta conferre,
sed ad decemviros, tanquam ad domi-

nos, reportare: nihil sibi appetit praecipue Pompeius, nihil: vult se in communi, atque in eodem, quo caeteri, jure versari. sin est iniquum, Quirites, si turpe, si intolerandum, hos decemviros, portitores omnibus omnium pecuniis constitui, qui non modo reges, atque exterarum nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant; non mihi videntur honoris causa excipere Pompeium, sed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam caeteri, ferre non possit. Pompeius autem hoc animo sit, ut, quidquid vobis placeat, sibi ferendum putet: quod vos ferre non poteritis, id profecto perficiat, ne diutius inviti ferre cogamini. veruntamen cavet, ut, ' si qua pecunia post nos consules ex novis vectigalibus recipiatur, ea decemviri utantur.' nova porro vectigalia videt ea fore, quae Pompeius adjunxerit. ita remissis manibus, vectigalibus ejus virtute partis se frui putat oportere. parta sit pecunia, Quirites, decemviris tanta, quanta sit in terris; nihil praetermissum: sed omnes urbes, agri, regna denique, postremo etiam vectigalia vestra, venierint: ac

cesserint in cumulum manubiae vestrorum imperatorum: quanta, et quam immanes divitiae decemviris in tantis auctionibus, tot judiciis, tam infinita potestate rerum omnium quaerantur, videtis. Cognoscite nunc alios immensos atque intolerabiles quaestus, ut intelligatis, ad certorum hominum importunam avaritiam hoc popolare legis Agrariae nomen esse quaesitum. hac pecunia jubet agros emi, quo deducamini. non consuevi homines appellare asperius, Quirites, nisi laceffitus. velim fieri posset, ut a me sine contumelia nominarentur ii, qui se decemviros sperant futuros: jam videretis, quibus hominibus omnium rerum, et vendendarum, et emendarum potestatem permetteretis. sed, quod ego nondum statuo mihi esse dicendum, vos tamen, id potestis cum animis vestris cogitare. unum hoc certe videor mihi verissime posse dicere: tum, cum haberet haec respublica Luscinos, Calatinos, Acidinos, homines non solum honoribus populi, rebusque gestis, verum etiam patientia paupertatis ornatos: et tum, cum erant Catones, Philippi, Laelii, quorum

sapientiam, temperantiamque in publicis, privatisque, forensibus, domesticisque rebus perspexeratis; tamen hujusmodi res commissa nemini est, ut idem judicaret, et venderet, et hoc facere per quinquennium toto in orbe terrarum: idemque agros vectigales populi Romani abalienaret: et cum summam tantae pecuniae nullo teste sibi ipse ex sua voluntate fecisset, tum denique emeret, a quibus vellet, quod videretur. committite vos nunc, Quirites, his hominibus haec omnia, quos odorari hunc decemviratum suspicamini. reperietis, partem esse eorum, quibus ad habendum; partem, quibus ad consumendum nihil satis esse videtur. Hic ego jam illud, quod expeditissimum sit, ne disputo quidem, Quirites, non esse hanc vobis a majoribus relictam consuetudinem, ut emanent agri a privatis, quo plebs publice deducatur: omnibus legibus, agris publicis privatos esse deductos: hujusmodi me aliquid ab hoc horrido ac truce tribuno plebis expectasse: hanc vero emendi et vendendi quaestuosissimam ac turpissimam mercaturam, alienam actione tribunitia, ali-

enam dignitate populi Romani semper putavi. libet agros emi. primum quaero, quos agros? et quibus in locis? nolo suspensam et incertam plebem Romanam obscura spe, et caeca expectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Privernas, Fundanus, Vestinus, Falerinus, Linternus, Cumanus, Casinas. audio. ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus, Reatinus, Venafranum, Allifanum, Trebulanum. habes tantam pecuniam, qua hosce omnes agros, et caeteros horum similes non modo emere, verum etiam coacervare possis: cur eos non definis, neque nominas, ut saltem deliberare plebs Romana possit, quid intersit sua, quid expediat, quantum tibi in emendis, et in vendendis rebus committendum putet? definitio, inquit, Italiam. satis certa regio. etenim quantum interest, utrum in Massici radices, an in Italiam, aliove deducamini? age vero, definis locum. quid? naturam agri? vero, inquit, 'qui arari, aut coli possit.' qui possit arari, inquit, aut coli: non qui aratus, aut cultus sit. utrum haec lex est, an tabula Veratianae auctionis? in qua

scriptum fuisse aiunt: 'jugera ccc, in quibus olivetum fieri potest: jugera ccc, ubi institui vineae possunt. hoc tu cimes ista innumerabili pecunia, quod arari, aut coli possit? quod solum tam exile et macrum est, quod aratro perstringi non possit? aut quod est tam asperum saxetum, in quo agricolarum cultus non elaboret? idcirco, inquit, agros nominare non possum, quia tangam nullum ab invito. hoc quoque multo est quaestuosius, quam si ab invito sumeret. inibitur enim ratio quaestus de vestra pecunia: et tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori, et venditori. Sed videte vim legis Agrariae. ²⁶ ne ii quidem, qui publicos possident, decedent de possessione, nisi erunt deducti optima conditione, et pecunia maxima. conversa ratio. antea, cum erat a tribuno plebis mentio legis Agrariae facta, continuo qui agros publicos, aut qui possessiones invidiosas tenebant, pertimescebant. haec lex eos homines fortunis locupletat, invidia liberat. quam multos enim, Quirites, existimatis esse, qui latitudinem possessionum tueri, qui

invidiam Syllanorum agrorum ferre non possint? qui vendere cupiant, emptorem non reperiant? perdere jam denique illos agros ratione aliqua velint? qui paulo ante, diem noctemque, tribunitium nomen horrebant, vestram vim metuebant, mentionem legis Agrariae pertimescebant: ii nunc etiam ultro rogabuntur, atque orabuntur, ut agros partim publicos, partim plenos invidiae, plenos periculi, quanti ipsi velint, decemviris tradant. atque hoc carmen hic tribunus plebis non vobis, sed sibi intus canit. habet socerum, virum optimum, qui tantam agri in illis reipublicae tenebris occupavit, quantum concupivit. huic subvenire vult succumbenti jam, oppresso, Syllanis oneribus gravi, sua lege, ut liceat illi invidiam deponere, pecuniam condere. et vos non dubitatis, quin vestigalia vestra vendatis, plurimo majorum vestrorum sanguine et sudore quaesita, ut Syllanos possessores divitiis augeatis, periculo liberetis? nam ad hanc emptionem decemviralem duo genera agrorum spectant, Quirites. eorum unum, propter invidiam, domini fugiant: alterum, propter

vastitatem. Syllanus ager, a certis hominibus latissime continuatus, tantam habet invidiam, ut veri ac fortis tribuni plebis stridorem unum perferre non possit. hic ager omnis, quoquo pretio coemptus erit, tamen ingenti pecunia vobis inducetur. alterum genus agrorum, propter sterilitatem incultum, propter pestilentiam vastum atque desertum, emetur ab iis, qui eos vident sibi esse, si non vendiderint, relinquendos. et nimirum istud est, quod ab hoc tribuno plebis dictum est in senatu: urbanam plebem nimium in republica posse: 'exhaustam esse:' hoc enim verbo est usus: quasi de aliqua sentina, ac non de optimorum civium genere loqueretur. Vos vero, Quirites, si me audire vultis, retinete istam possessionem gratiae, libertatis, suffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, festorum dierum, caeterorum omnium commodorum: nisi forte mavultis, relictis his rebus, atque hac luce reipublicae, in Sipontina siccitate, aut in Salapinorum pestilentiae finibus, Rullo duce, collocari. at dicat, quos agros empturus sit: ostendat et quid, et quibus da-

turus sit. ut vero, cum omnes urbes, agros, vectigalia, regna vendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat: id vos potestis, quaeso, concedere? quamquam illud est egregium, quod hac lege ante omnia veneunt, ante pecuniae coguntur et coacervantur, quam gleba una ematur. deinde emi jubet: ab invito vetat. quaero, si, qui velint vendere, non fuerint, quid pecunia fiet? referre in aerarium lex vetat: exigi prohibet. igitur pecuniam omnem decemviri tenebunt: vobis ager non emetur. vectigalibus abalienatis, sociis vexatis, regibus atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, vos agros non habebitis. facile, inquit, adducuntur pecuniae magnitudine, ut velint vendere. ergo ea lex est, qua nostra vendamus, quanti possimus: aliena emamus, quanti possessores velint. atque in hos agros, qui hac lege empti sint, colonias ab iis decemviris deduci jubet? quid? omnisne ejusmodi locus est, ut nihil intersit reipublicae colonia deducatur in eum locum, necne? at est locus, qui coloniam postulet: est, qui plane recuset. quo in genere, sicut in caeteris

reipublicae partibus, est operae pretium diligentiam majorum recordari : qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt, ut esse non oppida Italiae, sed propugnacula imperii viderentur. hi deducunt colonias in eos agros, quos emerint : etiamne si reipublicae non expediat ? et in quae loca praeterea videbitur. quid igitur est causae, quin coloniam in Janiculum possint deducere : et suum praesidium in capite atque cervicibus vestris collocare ? tu non definias, quot colonias, in quae loca, quo numero colonorum deduci velis ? tu occupes locum, quem idoneum ad vim tuam judicaris ? compleas numero ? confirmes praesidio, quo velis ? populi Romani vestigalibus atque omnibus copiis ipsum populum Romanum coërc eas ? opprimas ? redigas in istam decemviralem ditionem ac potestatem ? Ut vero totam Italiam suis praesidiis obsidere atque occupare cogitet, quaeso, Quirites, cognoscite. permittit decemviris, ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiae colonos deducant, quos velint ; iisque colonis agrum dari jubet.

num obscure majores opes, quam libertas vestra pati potest, et majora praesidia quaeruntur? num obscure regnum constituitur? num obscure libertas vestra tollitur? nam, cum iidem omnem pecuniam, maximam multitudinem, id est, totam Italiam suis opibus obsidebunt; iidem vestram libertatem suis praesidiis et coloniis interclusam tenebunt: quae spes tandem, quae facultas recuperandae vestrae libertatis relinquetur? at enim ager Campanus hac lege dividetur, orbis terrae pulcherrimus, et Capuam colonia deducetur, urbem amplissimam atque ornatissimam. atqui quid ad haec possumus dicere? de commodo vestro prius dicam, Quirites: deinde ad amplitudinem et dignitatem revertar: ut, si quis agri, aut oppidi bonitate delectetur, ne quid expectet: si quem rei dignitas commovet, ut huic simulatae largitioni resistat. ac primum de oppido dicam, si quis est forte, quem Capua magis, quam Roma delectat. quinque millia colonorum Capuam scribi jubet. ad hunc numerum quingenos sibi singuli sument. quaesio, nolite vosmetipsos consolari: vere et diligenter

considerate. num vobis, aut vestri similibus, integris, quietis, otiosis hominibus, in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus vobis, aut majori vestrum parti: quanquam me vester honos vigilare dies atque noctes, et intentis oculis omnes reipublicae partes intueri jubet: tamen paulisper, si ita commodum vestrum feret, connivebo. sed si quinque hominum millibus, ad vim, facinus, caedemque delectis, locus atque urbs, quae bellum facere atque instruere possit, quaeritur: tamenne patiemiini, vestro nomine contra vos firmari opes? armari praefidia? urbes, agros, copias comparari? nam agrum quidem Campanum, quem vobis ostentant, ipsi concupiverunt! deducunt suos, quorum nomine ipsi teneant, et fruuntur: coement praeterea: ista dena jugera continuabunt. nam, si dicent per legem id non licere: ne per Corneliam quidem licet. at videmus (ut longinquamittamus) agrum Praenestinum a paucis possideri: neque istorum pecuniis quidquam aliud deesse video, nisi ejusmodi fundos, quorum subsidio familiarum magnitudines, et Cumanorum ac Puteolano-

ram praediorum sumptus sustentare possint. quod si vestrum commodum spectat: veniat, et coram mecum de agri Campani divisione disputet. Quaesivi ex eo kalendis Januarii, quibus hominibus, et quemadmodum illum agrum esset distributurus. respondit, a Romilia tribu se initium esse facturum. primum, quae est ista superbia et contumelia, ut populi pars amputetur, ordo tribuum negligatur? ante rusticis detur ager, qui habent, quam urbanis, quibus ista agri spes et jucunditas ostenditur? aut, si hoc ab se dictum negat, et satisfacere omnibus vobis cogitat; proferat: in jugera dena describat: a Suburana usque ad Arniensem nomina vestra proponat. si non modo, dena jugera dari vobis, sed ne constipari quidem tantum numerum hominum posse in agrum Campanum intelligetis: tamenne vexari rempublicam, contemni majestatem populi Romani, deludi vosmetipsos diutius a tribuno plebis patiemini? quod si posset ager iste ad vos pervenire: nonne eum tamen in patrimonio vestro remanere malletis? unumne fundum pulcherrimum populi Romani, ca-

put vestrae pecuniae, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum vectigalium, horreum legionum, solatium annonae, disperire patiimini? an obliti estis, Italico bello, amissis caeteris vectigalibus, quantos agri Campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis, caetera illa magnifica populi Romani vectigalia, perlevi saepe momento fortunae, inclinatione temporis pendere? quid nos Asiae portus, quid Syriae rura, quid omnia transmarina vectigalia juvabunt, tenuissima suspicione praedonum, aut hostium injecta? at vero hoc agri Campani vectigal cum ejusmodi est, ut domi sit, et omnibus praesidiis oppidorum tegatur: tum neque bellis infestum, nec fructibus varium, nec coelo ac loco calamitosum esse solet. majores nostri non solum id, quod a Campanis ceperant, non immi-
nuerunt, verum etiam, quod ei tenebant, quibus adimi jure non poterat, coemerunt. qua de causa nec duo Gracchi, qui de plebis Romanae commodis plurimum cogitaverunt, nec L. Sylla, qui omnia sine ulla religione, quibus voluit, est dilargitus, agrum Campanum attingere au-

sus est. Nullus extitit, qui ex ea possessione rempublicam demoveret : ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllae dominatio dejecisset. Quem agrum nunc praetereuntes vestrum esse dicitis, et quem per iter qui faciunt, externi homines, vestrum esse audiunt : is cum erit divisus, neque erit, neque vester esse dicetur. at qui homines possidebunt? primo quidem acres, ad vim prompti, ad seditionem parati, qui simul ac decemviri concrepuerint, armati in cives, et expediti ad caedem esse possint. deinde ad paucos, opibus et copiis affluentes, totum agrum Campanum perferri videbitis. vobis interea, qui illas a majoribus pulcherrimas vestigalium sedes armis captas accepistis, gleba nulla de paternis atque avitis possessionibus relinquetur: ac tantum intererit inter vestram et privatorum diligentiam, quod, cum a majoribus nostris P. Lentulus, qui princeps senatus, in ea loca missus esset, ut et privatos agros, qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coëmeret, dicitur renuntiasse, nulla se pecunia fundum cujusdam emere potuiss-

se: eumque, qui nollet vendere, ideo negasse se adduci posse, uti venderet, quod, cum plures fundos haberet, ex illo solo fundo nunquam malum nuntium audisset. itane vero? privatum haec causa commovit: populus Romanus ne agrum Campanum privatis gratis, Rullo rogante, tradat, non commovebit? atqui idem populus Romanus de hoc vectigali potest dicere, quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos vobis fructum, Mithridatico bello, non tulit: Hispaniarum vectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliae civitatibus bello fugitivorum M'. Aquilius etiam mutuum frumentum dedit. at ex hoc vectigali nunquam malus nuntius auditus est. caetera vectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc vectigali etiam belli facultates sustentantur. Deinde in hac assignatione agrorum, ne illud quidem dici potest, quod in caeteris, agros desertos a plebe, atque a cultura hominum liberorum esse non oportere. sic enim dico: si Campanus ager dividatur, exturbari et expelli plebem ex agris, non constitui et collocari. totus enim ager Cam-

panus colitur et possidetur a plebe, et a plebe optima et modestissima: quod genus hominum optime moratum, optimorum et aratorum et militum, ab hoc plebicola tribuno funditus ejicitur. atque illi miseri, nati in illis agris, et educati, glebis subigendis exercitati, quo se subito conferant, non habebunt. his robustis, et valentibus, et audacibus decemvirum satellitibus agri Campani possessio tota tradetur. et, ut vos nunc de vestris majoribus praedicatis, hunc agrum nobis majores nostri reliquerunt: sic vestri posterius de vobis praedicabunt, hunc agrum patres nostri acceptum a patribus suis perdiderunt. equidem existimo, si jam Campus Martius dividatur, et unicuique vestrum, ubi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscue toto, quam proprie parva frui parte malletis. quare, etiam si ad vos esset singulos aliquid ex hoc agro perventurum, qui vobis ostenditur, aliis comparatur: tamen honestius eum vos universi, quam singuli possideretis. nunc vero, cum ad vos nihil pertineat, sed pareretur aliis, eripitur vobis: nonne acerrime, tanquam armato hosti, sic huic le-

gi, pro vestris agris resistetis? adjungit Stellatē campum agro Campano: et in eo duodenā describit in singulos homines jugera. quasi vērō paulum differat ager Campanus ac Stellatis. et multitudo, Quirites, quaeritur, qua illa omnia oppida compleantur. nam dixi antea, lege permitti, ut, quae velint municipia, quas velint veteres colonias, colonis suis occupent. Calenum municipiū complebant: Theanum oppriment: Atellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis praesidiis devinciēnt: Puteolos vērō, qui nunc in sua potestate sunt, suo jure libertateque utuntur, totos novo populo atque adventitiis copiis occupabunt. Tunc illud Campanae vexillum coloniae, vehementer huic imperio timendum, Capuam a decemviris inferetur: tunc contra hanc Romam, communem patriam omnium nostrū, illa altera Roma quaeretur. in id oppidum homines nefarii rempublicam nostram transferre conantur, quo in oppido majores vestri nullam omnino rempublicam esse voluerunt: qui tres solum urbes in terris omnibus, Carthaginē, Corinthum, Capu-

am statuerunt posse imperii gravitatem ac nomen sustinere. deleta Carthago est, quod cum hominum copiis, tum ipsa natura ac loco, succincta portubus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis insulis populi Romani videbatur. Corinthi vestigium vix relictum est. erat enim posita in angustiis atque in faucibus Graeciae, sic, ut terra claustra locorum teneret, et duo maria maxime navigationi diversa pene conjungeret, cum pertenui discrimine separerentur. haec, quae procul erant a conspectu imperii, non solum affligerunt, sed etiam, ne quando recreata exsurgere atque erigere se possent, funditus, ut dixi, sustulerunt. de Capua multum est et diu consultum. extant literae, Quirites, publicae: sunt senatusconsulta complura. statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, Magistratus, senatum, publicum ex illa urbe consilium sustulissent, imaginem reipublicae nullam reliquissent: nihil fore, quod Capuam timeremus. itaque hoc perscriptum in monumentis veteribus reperietis, ut esset urbs, quae res eas, quibus ager Campa-

nus coleretur, suppeditare posset: ut esset locus comportandis, condendisque fructibus: ut aratores, cultu agrorum defessi, urbis domiciliis uterentur: idcirco illa aedificia non esse deleta. Videte¹³ quantum intervallum sit interjectum inter majorum nostrorum consilia, et inter istorum hominum dementiam. illi Capuam, receptaculum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atque horreum Campani agri esse voluerunt: hi, expulsis aratoribus: effusis ac dissipatis fructibus vestris, eandem Capuam sedem novae republicae constituunt, molem contra veterem rempublicam comparant. quod si majores nostri existimassent, quemquam in tam illustri imperio, et tam praecleara populi Romani disciplina, M. Bruti, aut P. Rulli similem futurum, (hose enim nos duos adhuc videmus, qui hanc rempublicam Capuam totam transferre vellent) profecto nomen illius urbis non reliquissent. verum arbitrabantur, Corintho et Carthagini, etiam si senatum et magistratum sustulissent, agrumque civibus ademissent, tamen non defore, qui illa restituerent, atque, qui ante omnia

commutarent, quam nos audire possemus: hîc vero in oculis senatus populi-
que Romani nihil posse existere, quod
non ante extinguî atque opprimi posset,
quam plane exortum ac natum esset. ne-
que verò ea res fefellit homines, divina
mente et consilio praeditos. nam post
Q. Fulvium, Q. Fabium consules, qui-
bus consulibus Capua devicta atque cap-
ta est, nihil est in ea urbe contra hanc
republicam, non dico factum, sed nihil
omnino excogitatum. multa postea bel-
la gesta cum regibus, Philippo, Antio-
cho, Persa, Pseudophilippo, Aristonico,
Mithridate, et caeteris: multa praeterea
bella gravia Carthaginensium, Corinthi-
um, Numantinum: multae in hac repub-
lica seditiones domesticae, quas praeter-
mitto: bella cum sociis, Fregellanum,
Marlicum: quibus omnibus domesticis
externisque bellis Capua non modo non
obfuit, sed opportunissimam se nobis
praebuit, et ad bellum instruendum, et ad
exercitus ornandos, et tectis ac sedibus
suis recipiendos. homines non inerant in
urbe, qui malis concionibus, turbulen-
tis senatusconsultis, iniquis imperiis rem-

publicam miscerent, et rerum novarum causam aliquam quaerent. neque enim concionandi potestas erat cuiquam, nec consilii capiendi publici: non gloriae cupiditate efferebantur, propterea quod, ubi honos publice non est, ibi gloriae cupiditas esse non potest. non contentione, non ambitione discordes: nihil enim supererat, de quo certarent: nihil, quod contra peterent: nihil, ubi dissiderent. itaque illam Campanam arrogantiam atque intolerandam ferociam, ratione et consilio majores nostri ad inertissimum et desidiosissimum otium perduxerunt. sic et crudelitatis infamiam effugerunt, quod urbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: et multum in posterum providerunt, quod, nervis urbis omnibus exsecis, urbem ipsam solutam ac debilitatam reliquerunt. Haec consilia majorum M. Bruto, ut antea dixi, reprehendenda: et P. Rullo visa sunt: neque te, Rulle, omina illa M. Bruti, atque auspicia, a simili furore deterrent. nam et ipse, qui deduxit, et qui magistratum Capuae et Leocranti ceperunt, et qui aliquam partem illius deductionis, honoris,

muneris attigerunt, omnes acerbissimas
impiorum poenas pertulerunt. et quo-
niam Bruti, atque temporis illius feci
mentionem, commemorabo id quod ego
met vidi, cum venissem Capnam, coloni-
am deductam L. Confidio, et Sext. Sal-
tio (quemadmodum ipsi loquebantur)
praetoribus: ut intelligatis, quantam lo-
cus ipse afferat superbiam: quae paucis
diebus, quibus illò colonia deducta fuit,
perspici atque intelligi potuit. nam pri-
mum, id quod dixi, cum caeteris in co-
loniis duumviri appellentur, hi se prae-
tores appellari volebant. quibus primus
annus hanc cupiditatem attulisset, non-
ne arbitramini paucis annis fuisse consu-
lum nomen appetituros? deinde anteci-
bant lictores, non cum bacillis, sed, ut
hic praetoribus antecunt, cum fascibus
duobus. erant hostiae majores in foro
constitutae, quae ab his praetoribus de
tribunali, sicut a nobis consulibus de con-
siliis sententia probatae, ad praekonem et
ad tibicinem immolabantur. deinde pa-
tres conscripti vocabantur. jam vero vul-
tum Confidii videre, ferendum vix erat.
quem hominem vegrandi macie torri-

dum, Romae contemptum atque abjectum videbamus, hunc Capuae Campano supercilio, ac regio spiritu cum videremus, Magios, Blossios mihi videbar illos videre, ac Jubellios. jam vero qui metus erat tunicatorum illorum? et in Albana, et Seplasia, quae concursatio percontantium, quid praetor edixisset? ubi coenaret? quid enuntiasset? nos autem, hinc Roma qui veneramus, jam non hospites, sed peregrini atque advenae nominabamur. Haec qui prospexerint, maiores nostros dico, Quirites, non eos in deorum immortalium numero venerandos a nobis et colendos putatis? quid enim viderunt? hoc, quod nunc vos, quaeso, perspicite atque cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam a stirpe generis, ac seminis, quam ex iis rebus, quae ab ipsa natura loci, et a vitae consuetudine suppeditantur: quibus alimur, et vivimus. Carthaginenses, fraudulentum et mendaces, non genere, sed natura loci, quod, propter portus suos, multis et variis mercatorum et advenarum sermonibus, ad studium fallendi, studio quaestus vocabantur. Ligures, mon-

tani, duri atque agrestes. docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, et magno labore quæsitum. Campani, semper superbi bonitate agrorum, et fructuum magnitudine, urbis salubritate, descriptione, pulchritudine. ex hac copia, atque omnium rerum affluentia, primum illa nata sunt: arrogantia, qua a maioribus nostris alterum Capua consulem postulavit: deinde ea luxuries, quæ ipsum Annibalem, armis etiam tum invictum, voluptate vicit. huc isti decemviri cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint: centum decuriones, decem augures, sex pontifices constituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus positam, et convallibus, coenaculis sublatam atque suspensam, non optimis viis, angustissimis semitis, præ sua Capua, planissimo in loco explicata, ac præ illis semitis irridebunt atque contemnent. agros vero, Vaticanum, et Pupiniam, cum suis optimis atque uberibus campis conferendos scilicet non putabunt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per risum, ac per jocum contem-

dent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipsum hercle Lanuvium, Ariciam, Tusculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeiis, Nuceria comparabunt. quibus illis rebus elati et inflati, fortasse non continuo, sed certe, si paulum assumpserint vetustatis ac roboris, non continebuntur: progredientur longius, efferentur. singularis homo privatus, nisi magna sapientia praeditus, vix facile sese regionibus officii, magnis in fortunis et copiis, continet; nedum isti, ab Rullo, et Rulli similibus conquiriti atque electi coloni, Capuae, in domicilio superbiae, atque in sedibus luxuriae collocati, non statim conquirituri sint aliquid sceleris et flagitii. immo vero etiam hoc magis, quam illi veteres germanique Campani, quod in vetere fortuna illos natos, et educatos, nimiae tamen rerum omnium copiae depravabant: hi ex summa egestate, in eandem rerum abundantiam traducti, non solum copia, verum etiam insolentia commovebuntur. Haec tu, P. Rulle, M. Bruti sceleris vestigia, quam monumenta majorum sapientiae sequi maluisti: haec tu cum illis

tuis auctoribus excogitasti, ut vetera vectigalia venderetis, et expleretis nova. urbi Capuam ad certamen dignitatis opponere vis, ut sub vestrum jus, jurisdictionem, potestatem, urbes, nationes, provincias, liberos populos, reges, terrarum denique orbem subjungeretis: ut, cum omnem pecuniam ex aerario exhausissetis, ex vectigalibus redegissetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus coëgissetis, tamen omnes vobis pecunias ad nutum vestrum penderent: ut iidem partim invidiosos agros a Syllanis possessoribus, partim desertos ac pestilentes, a vestris necessariis, a vobismetipsis emptos, quanti velletis, populo Romano induceretis: ut omnia municipia, coloniasque Italiae novis colonis occuparetis: ut quibuscunque in locis vobis videretur, ac quam multis videretur, colonias collocaretis: ut omnem rempublicam vestris militibus, vestris urbibus, vestris praefidiis cingeretis, atque oppressam teneretis: ut ipsum Cn. Pompeium, cujus praefidio saepissime populus Romanus contra acerrimos hostes, et contra improbissimos cives victor extitit proscri-

bere, atque horum conspectu privare possetis: ut nihil auro et argento violari, nihil numero, et suffragiis declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod non vos oppressum atque ereptum teneretis: ut volitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum omni pecunia: ut veniretis in castra Cn. Pompeii, atque ipsa castra, si commodum vobis esset, venderetis: ut interea magistratus reliquos, legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis: ut nemo ad populum Romanum vos adducere, nemo producere, non senatus cogere, non consul coërcere, non tribunus plebis retinere possit. haec ego vos concupiisse pro vestra stultitia, atque intemperantia non miror: sperasse, me consule, assequi posse, demiror. nam cum omnium consulum gravis in republica custodienda cura ac diligentia debet esse, tum eorum maxime, qui non in cunabulis, sed in campo sunt consules facti. nulli populo Romano pro me maiores mei sponponderunt: mihi creditum est: a me petere quod debeo, me ipsum appellare

debetis. quemadmodum, cum petebam, nulli me vobis auctores generis mei commendarunt: sic, si quid deliquero, nullae sunt imagines, quae me a vobis depre-

37 centur. Quare, modo ut vita suppetat, quanquam ego sum is, qui eam possim ab istorum scelere insidiisque defendere, polliceor hoc vobis, Quirites, bona fide: rempublicam vigilantī hominī, non timido; diligenti, non ignavo commisistis. ego is consul, qui concionem metuam? qui tribunos plebis perhorrescam? qui saepe, et sine causa tumultuer? qui timeam, ne mihi in carcere habitandum sit, si tribunus plebis duci iussisset? ego nondum vestris armis armatus, insignibusque amplissimis ornatus, imperio, auctoritate, non horruī in hunc locum progredi, vobisque auctoribus improbitati hominis resistere: nunc verear, ne respublica tantis munita praesidiis, ab istis vinci, aut opprimi possit? si antea timuissem; hac concione, hoc populo, certe non vererer. quis enim unquam tam secunda concione legem Agrariam suavit, quam ego dissuasi? si hoc dissuadere est, ac non disturbare, ac pervertere, ex

quo intelligi, Quirites, potest, nihil esse tam popolare, quam id, quod ego vobis in hunc annum consul popularis affero, pacem, tranquillitatem, otium. quae nobis designatis timebatis, ea ne accidere possent, consilio meo ac ratione provisum sunt. non modo vos eritis in otio, qui semper esse volueratis, verum etiam istos, quibus otiosi negotium facessimus, otiosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, divitiae, ex tumultu atque ex dissensionibus civium comparari solent: vos, quorum gratia in suffragiis consistit, libertas in legibus, honos in iudiciis et aequitate magistratus, et res familiares in pace, omni ratione otium tenere debetis. nam, si ii, qui propter desidiam in otio vivunt, tamen in sua turpi inertia capiunt voluptatem: sub ipso otio, quo vos fortunam regitis, si hunc statum, quem habetis, esse meliorem non ignoratis, non ut quaesitum, sed vitam partum otium tenueritis. quod ego et concordia, quam mihi constitui cum collega, invitissimis iis hominibus, quos in conspectu inimicos esse et animis et corporis actibus providi, omnibus prospexi

DE LEGE AGRARIA. 89

sane, et revocavi. idem tribunis plebis denuntiavi, quid turbulenti, me consule, conflarent. summum et firmissimum est illud communibus fortunis praesidium, Quirites, ut, quales vos hodierno die maxima concione mihi pro salute vestra prae buistis, tales reliquis temporibus populo Romano praebeatis. pro certo polliceor hoc vobis atque confirmo, me esse perfecturum, ut jam tandem illi, qui honori inviderunt meo, tamen vos universos in consule deligendo plurimum vidisse fateantur.

DE

LEGE AGRARIA.

AD POPULUM.

ORATIO XVII.

Commodius fecissent tribuni plebis, Quirites, si, quæ apud vos de me deferunt, ea coram potius, me præsentē, dixissent. nam et æquitatem vestræ disceptationis, et consuetudinem superiorum, et jus suæ potestatis retinuissent. sed quoniam adhuc præsens certamen contentionemque fugerunt, nunc, si videtur eis, in meam concionem prodeant, et, quo provocati a me venire noluerunt, revocati saltem revertantur. video quosdam, Quirites, strepitu significare nescio quid, et non eosdem vultus, quos proxima mea concione præbuerunt, in hanc concionem mihi retulisse. quare a vo-

bis, qui nihil de me credidistis, ut eam voluntatem, quam semper habuistis erga me, retineatis, peto: a vobis autem, quos leviter immutatos esse sentio, parvam exigui temporis usuram bonae de me opinionis postulo, ut eam, si quae dixero, vobis probabo, perpetuo retineatis; sin aliter, hoc ipso in loco depositam atque abjectam relinquantis. completi sunt animi, auresque vestrae, Quirites, me gratificantem septem tyrannis, caeterisque Syllanarum assignationum possessoribus, Agrariae legi et commodis vestris obfistere. haec si qui crediderunt, illud prius crediderint necesse est, hac lege Agraria, quae promulgata sit, adimi Syllanos agros, vobisque dividi, aut denique minui privatorum possessiones, ut in eas vos deducamini. si ostendo, non modo non adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id agrorum, certo capite legis impudentissime confirmari atque sanciri: si doceo, agris his, qui a Sylla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, ut facile appareat, eam legem, non a vestrorum commodorum patrono, sed a Valgii genero esse conscrip-

tam: num quid est causae, Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem usus est, non solum meam, sed etiam vestram diligentiam, prudentiamque desperit? Caput est legis XL, de quo ego consulto, Quirites, neque apud vos ante feci mentionem, ne aut refricare obdormitam jam reipublicae cicatricem viderer, aut aliquid alienissimo tempore novae dissensionis commovere: neque vero nunc ideo disputabo, quod hunc statum reipublicae non magnopere defendendum putem: praesertim qui otii et concordiae patronum me in hunc annum reipublicae professus sim: sed ut doceam Nullum posthac in his saltem tacere rebus, in quibus de se et de suis factis taceri velit. omnium legum iniquissimam, dissimillimamque legis, esse arbitror eam, quam L. Flaccus, interrex, de Sylla tulit, 'ut omnia, quaecumque ille fecisset, essent rata.' nam cum caeteris in civitatibus, tyrannis institutis, leges omnes extinguantur atque tollantur, hic reipublicae tyrannum lege constituit. est invidiosa lex, sicut dixi: veruntamen habet excusationem. non enim videtur ho-

minis lex esse, sed temporis. quid, si est haec multo impudentior? nam Valeria lege, Corneliisque legibus eripitur, cum datur: conjungitur impudens gratificatio cum acerba injuria: sed tamen habet in illis legibus spem nonnullam ille, cui ademptus est: aliquem scrupulum, cui datus est. Nulli cautio est haec, ' quae post C. Marium, Cn. Papirium, consules.' quam procul a suspitione fugit, quod eos consules, qui adversarii Syllae maxime fuerunt, potissimum nominavit? si enim Syllam dictatorem nominasset: perspicuum fore, et invidiosum, arbitratus est. sed quem vestrum tam tardo ingenio fore putavit, cui post eos consules, Syllam dictatorem fuisse, in mentem venire non posset? quid ergo ait Marianus tribunus plebis, qui nos Syllanos in invidiam rapit? ' quae post Marium et Carbonem consules agri, aedificia, lacus, stagna, loca, possessiones,' coelum et mare praetermisit, caetera complexus est. ' publice data, assignata, vendita, concessa sunt.' a quo, Rulle? post Marium et Carbonem consules, quis assignavit? quis dedit? quis concessit, praeter

Syllam? 'ea omnia eo jure sint.' quo jure? labefactat videlicet nescio quid: nimium acer, nimium vehemens tribunus plebis Syllana rescindit. 'ut quae optimo jure privata sint.' etiamne meliore, quam paterna et avita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit: Corneliae leges non sanciunt: Sylla ipse non postulat. si isti agri partem aliquam juris, aliquam similitudinem propriae possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est tam imprudens istorum, quin agi secum praeclare arbitretur. tu vero, Rulle, quid quaeris? quod habent, ut habeant? quis vetat? ut privatum? at ita latum est, ut melior tui soceri fundus Irpinus sit, sive ager Irpinus (totum enim possidet) quam meus paternus avitusque fundus Arpinas. id enim caves. optimo enim jure ea sunt profecto praedia, quae optima conditione sunt. libera, meliore jure sunt, quam serva: capite hoc, omnia, quae serviebant, non servient. soluta meliore in causa sunt, quam obligata: eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur. immunia, commodiore conditione sunt, quam illa, quae

penſitant. ego Tuſculanis pro aqua Cra-
bra veſtigal pendam, quia a municipio
fundum accepi : ſi a Sylla mihi datus ef-
ſet, Rulli lege non penderem. Video
vos, Quirites, ſicuti res ipſa cogit, com-
moveri vel legis, vel orationis impuden-
tia: legis, quae juſ melius Syllanis prae-
diis conſtituat, quam paternis : oratio-
nis, quae ejuſmodi cauſa inſimulare
quemquam audeat, rationes Syllae nimi-
um vehementer defendere. at ſi illa ſo-
lum ſanciret, quae a Sylla eſſent data, ta-
cerem : modo ipſe ſe Syllanum eſſe con-
fiteretur. ſed non modo illis cavet ; ve-
rum etiam aliud quoddam genus donati-
onis inducit: et is, qui a me Syllanas poſ-
ſeſſiones defendi criminatur, non eas ſo-
lum ſancit; verum ipſe novas aſſignatio-
nes inſtituit, et repentinus Sylla nobis
exoritur. nam attendite, quantas con-
ceſſiones agrorum hic noſter objurgator
uno verbo facere conetur. ‘ quae data,
‘ donata, conceſſa, vendita.’ patior. au-
dio. quid deinde? ‘ poſſeſſa.’ haec tribu-
nus plebis promulgare auſus eſt, ut, quod
quiſque poſt Marium et Carbonem con-
ſules poſſidet, id eo jure teneret, quo qui

optimo privatum? etiamne si vi ejecit? etiamne si clam, si precario venit in possessionem? ergo hac lege jus civile, causae possessionum, praetorum interdicta tollentur. non mediocris res, neque parvum sub hoc verbo furtum, Quirites, latet. sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neque venditi, qui a paucis hominibus impudentissime possidentur. his cavet, hos defendit, hos privatos facit: hos, inquam, agros, quos Sylla nemini dedit, Rullus non vobis assignare vult, sed eis condonare, qui possident. causam quaero, cur ea quae majores vobis in Italia, Sicilia, duabus Hispaniis, Macedonia, Asia quaesiverunt, venire patiamini, cum ea, quae vestra sunt, condonari possessoribus eadem lege videatis. jam, totam legem, intelligetis, cum ad paucorum dominationem scripta sit, tum ad Syllanae assignationis rationes esse accommodatissimam. nam socer hujus vir multum bonus est: neque ego nunc de illius bonitate, sed de generi impudentia disputo. ille enim, quod habet, retinere vult: neque se Syllanum esse dissimulat. Hic, ut ipse habeat quod

non habet, quae dubia sunt, per vos sancire vult: et, cum plus appetat, quam ipse Sylla: quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminor. habet agros nonnullos, inquit, fover meus desertos atque longinquos. vendet eos mea lege, quanti volet. habet incertos, ac nullo jure possessos: confirmabuntur optimo jure. habet publicos: reddam privatos. denique eos fundos, quos in agro Cassignati optimos et fructuosissimos continuavit, cum usque eo vicinos proscriberet, quoad oculis confirmando ex multis praediis unam fundi regionem formamque perfecit: quos nunc cum aliquo metu tenet, sine ulla cura possidebit. et, quoniam, qua de causa, et quorum causa ille hoc promulgavit, ostendi; doceat ipse, num ego quem possessorem defendam, cum Agrariae legi resisto. silvam Scantiam vendis. respublica possidet: defendo. Campanum agrum dividis: vos estis in possessione: non cedo. deinde Italiae, Siciliae, caeterarumque provinciarum possessiones, venales ac proscriptas hac lege video: vestra sunt praedia, vestrae possessiones. resistam, atque repug-

nabo; neque patiar, a quoquam populum Romanum de suis possessionibus, me consule, demoveri: praesertim cum vobis nihil quaeratur. hoc enim vos in errore versari diutius non oportet. num quis vestrum ad vim, ad facinus, ad caedem accommodatus est? nemo. atqui ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager, et praeclara illa Capua servatur: exercitus contra vos, contra libertatem vestram, contra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc urbem, Capua: contra vos, manus hominum audacissimorum: contra Cn. Pompeium, decem duces comparantur. veniant coram, et quoniam me in vestram concionem, vobis flagitantibus, convocaverunt, disserant.

PRO

C. RABIRIO,

PERDUELLIONIS REO.

AD QUIRITES.

ORATIO XVIII.

ETSI, Quirites, non est meae consuetudinis, initio dicendi rationem reddere, qua de causa quemque defendam, propterea quod cum omnibus civibus in eorum periculis semper satis iustam mihi causam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famae, fortunarumque omnium C. Rabirii, proponenda ratio videtur esse officii mei: propterea quod, quae iustissima mihi causa ad hunc defendendum esse visa est, eadem vobis ad absolvendum debet videri. nam me cum amicitiae ve-

E

tustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meae vitae perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata : tum vero, ut id studiosissime facerem, salus reipublicae, consulare officium, consulatus denique ipse, mihi una vobiscum cum salute reipublicae commendatus, coëgit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non invidia, vitaeque turpitudine, non denique veteres, justae, gravesque inimicitiae civium, in discrimen capitis vocaverunt : sed ut illud summum auxilium majestatis atque imperii, quod nobis a majoribus est traditum, de republica tolleretur : ut nihil posthac auctoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensus bonorum contra pestem ac perniciem civitatis valeret. idcirco in his rebus evertendis unus hominis senectus, infirmitas, solitudoque tentata est. quamobrem, si est boni consulis, cum cuncta auxilia reipublicae labefactari convellique videat, ferre opem patriae, succurrere saluti, fortunisque communibus, implorare civium fidem, suam salutem posteriorem salute communi ducere : est etiam bonorum et

fortium civium, quales vos omnibus reipublicae temporibus extitistis, intercludere omnes seditionum vias, munire praesidia reipublicae, summum in consulibus imperium, summum in senatu consilium, putare: ea qui secutus sit, laude potius et honore, quam poena et supplicio, dignum judicare. quamobrem labor in hoc defendendo praeccipue meus est: studium vero conservandi hominis commune mihi vobiscum esse debebit. Sic enim existimare debetis, Quirites, post hominum memoriam rem nullam majorem, magis periculosam, magis ab omnibus vobis providendam, neque a tribuno plebis susceptam, neque a consule defensam, neque ad populum Romanum esse delatam. agitur enim nihil aliud in hac causa, Quirites, quam ut nullum sit posthac in reipublica publicum consilium, nulla bonorum consensio contra improborum furem et audaciam: nullum extremis reipublicae temporibus perfugium et praesidium salutis. quae cum ita sint, primum, quod in tanta dimicatione capitis, famae, fortunarumque omnium fieri necesse est, ab Jove Optimo Maximo, caete-

risque diis deabusque immortalibus, quorum ope et auxilio multo magis haec res publica, quam ratione hominum et consilio gubernatur, pacem ac veniam peto: precorque ab iis, ut hodiernum diem, et ad hujus salutem conservandam, et ad rempublicam constituendam, illuxisse patiantur. deinde vos, Quirites, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro, quoniam uno tempore vita C. Rabirii, hominis miserrimi atque innocentissimi, salus reipublicae, vestris manibus suffragiisque permittitur, adhibeatis in hominis fortunae misericordiam, in reipublicae salute sapientiam, quam soletis. nunc, quoniam, T. Labiene, diligentiae meae temporis angustius obstitisti, meque, ex comparato et constituto spatio defensionis, in semihorae curriculum coëgisti, parebitur, et, quod iniquissimum est, accusatoris conditioni; et, quod miserrimum, inimici potestati. quanquam in hac praescriptione semihorae, patroni mihi partes reliquisti; consulis, ademisti: propterea quod ad defendendum propemodum satis erit hoc mihi temporis, verum ad conquerendum

parum. nisi forte de locis religiosis, ac de lucis, quos ab hoc violatos esse dixisti, pluribus verbis tibi respondendum putas. quo in crimine nihil est unquam abs te dictum, nisi a C. Macro objectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te, quid objecerit C. Rabirio Macer inimicus; oblitum esse, quid ³ aequi et jurati iudices judicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenso, longa oratio est exprimenda? quo in crimine propinquus C. Rabirii iudicio clarissimo C. Curtius pro virtute sua est honestissime liberatus: ipse vero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspicionem verbo est unquam vocatus. an de sororis filio diligentius respondendum est? quem ab hoc neccatum esse dixisti, cum ad iudicii moram familiaris funeris excusatio quaereretur. quid enim est tam verisimile, quam cariorem huic sororis maritum, quam sororis filium fuisse? atque ita cariorem, ut alter vita crudelissime privaretur, cum alteri ad prolationem iudicii biduum quaereretur? an de servis alienis contra legem Fabiam retentis, aut

de civibus Romanis contra legem Portiam verberatis, aut necatis, plura dicenda sunt, cum tanto studio C. Rabirius totius Apuliae, singulari voluntate Campaniae vicinitatis ornetur? cumque ad ejus propulsandum periculum non modo homines, sed prope regiones ipsae concurrerint: aliquanto etiam latius excitatae, quam ipsius vicinitatis nomen ac termini postulabant? nam quid ego ad id longam orationem comparem, quod est in eadem multae irrogatione praescriptum, hunc nec suae, nec alienae pudicitiae pepercisse? quin etiam suspicor, eo mihi semihoram a Labieno praestitutam esse, ut ne plura de pudicitia dicerem. ergo ad haec crimina, quae patroni diligentiam desiderant, intelligitis mihi semihoram istam nimium longam fuisse. illam alteram partem de nece Saturnini, nimis exiguum atque angustum esse voluisti: quae non oratoris ingenium, sed consulis auxilium implorat et flagitat. nam de perduellionis judicio, quod a me sublatum esse criminari soles, meum crimen est, non Rabirii. quod utinam, Quirites, ego id aut primus, aut solus ex hac republica

sustuliffem ! utinam quod ille crimen esse vult, proprium testimonium meae laudis esset ! quid enim optari potest, quod ego mallom, quam me in consulatu meo carnificem de foro, crucem de campo sustulisse ? sed ista laus primum est majorum nostrorum, Quirites, qui, expulsis regibus, nullum in libero populo vestigium crudelitatis regiae retinuerunt : deinde multorum virorum fortium, qui vestram libertatem non acerbitate suppliciorum infestam, sed lenitate legum munitam esse voluerunt. Quamobrem uter nostrum tandem, Labiene, popularis est ? tune, qui civibus Romanis in concione ipsa carnificem, qui vincla adhibere putas oportere : qui in campo Martio, comitiis centuriatis, auspicato in loco, crucem ad civium supplicium defigi et constitui jubes : an ego, qui funestari concionem contagione carnificis veto ? qui expiandum forum populi Romani ab illis nefarii sceleris vestigiis esse dico ? qui castam concionem, sanctum campum, inviolatum corpus, omnium civium Romanorum integrum jus libertatis defendo servari oportere ? popularis vero tribunus plebis,

custos defensorque juris et libertatis. Porcia lex virgas ab omnium civium Romanorum corpore amovit: hic misericors flagella retulit. Porcia lex libertatem civium licitori eripuit: Labienus, homo popularis, carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit, ne de capite civium Romanorum injussu vestro judicaretur: hic popularis a duumviris, injussu vestro, non judicari de cive Romano, sed indicta causa civem Romanum capitis condemnari coëgit. tu mihi etiam legis Porciae, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cujusquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non modo suppliciiis inusitatis, sed etiam verborum inaudita crudelitate, violare libertatem hujus populi, tentare mansuetudinem, commutare disciplinam conatus es? namque haec tua, quae te hominem clementem popularemque delectant, 'i licitor, colliga manus:' quae non modo hujus libertatis, mansuetudinisque non sunt, sed ne Romuli quidem, aut Numae Pompilii: sed Tarquinii, superbissimi atque crudelissimi regis, ista sunt cruciatûs carmina: quae tu, homo lenis ac popula-

ris, libentissime commemoras, 'caput ob-
'nubito, arbori infelici suspendito:' quae
verba, Quirites, jam pridem in hac repub-
lica non solum tenebris vetustatis, ve-
rum etiam luce libertatis oppressa sunt.
An vero, si actio ista popularis esset, et, si
ullam partem aequitatis haberet, aut ju-
ris, C. Gracchus eam reliquisset? scili-
cet tibi graviolem dolorem patruui tui
mors attulit, quam C. Graccho, fratris:
et tibi acerbior ejus patruui mors est, quem
nunquam vidisti, quam illi, ejus fratris,
quicum concordissime vixerat: et similis
viri tu ulcisceris patruui mortem, atque
ille persequeretur fratris sui, si ista ratio-
ne agere voluisset: et par desiderium sui
reliquit apud populum Romanum Labie-
nus iste, patruus vester, quisquis fuit, ac
Tib. Gracchus reliquerat? an pietas tua
major, quam Gracchi? an animus? an
consilium? an opes? an auctoritas? an
eloquentia? quae si in illo minima fuif-
sent; tamen prae tuis facultatibus maxi-
ma putarentur. cum vero his rebus om-
nibus C. Gracchus omnes vicerit: quan-
tum intervallum tandem inter te atque
illum interjectum putas? sed moreretur

prius acerbissima morte millies Gracchus, quam in ejus concione carnifex confisteret: quem non modo foro, sed etiam coelo hoc, ac spiritu Censoriae leges, atque urbis domicilio carere voluerunt. hic se popularem dicere audet, me alienum a commodis vestris: cum iste omnes et suppliciorum, et verborum acerbitates, non ex memoria vestra, ac patrum vestrorum, sed ex annalium monumentis, atque ex regum commentariis conquissierit: ego omnibus meis opibus, omnibus consiliis, omnibus dictis atque factis repugnarim et restiterim crudelitati? nisi forte hanc conditionem vobis esse vultis, quam servi, si libertatis spem propositam non haberent, ferre nullo modo possent. misera est ignominia judiciorum publicorum, misera multatio bonorum, miserum exilium: sed tamen in omni calamitate retinetur aliquod vestigium libertatis. mors denique si proponitur, in libertate moriamur. carnifex vero, et obductio capitis, et nomen ipsum crucis, absit non modo a corpore civium Romanorum, sed etiam a cogitatione, oculis, auribus. harum enim om-

nium rerum, non solum eventus atque perperissio, sed etiam conditio, expectatio, mentio ipsa denique, indigna cive Romano, atque homine libero est. an vero servos nostros horum suppliciorum omnium metu, dominorum benignitas una vindicta liberabit: nos a verberibus, ab unco, a crucis denique terrore, neque res gestae, neque acta aetas, neque nostri honores vindicabunt? quamobrem fateor, atque etiam, T. Labiene, profiteor: et prae me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunitia actione, sed regia, meo consilio, virtute, auctoritate esse depulsum. qua tu in actione, quanquam omnia exempla majorum, omnes leges, omnem auctoritatem senatus, omnes religiones atque auspiorum publica jura neglexisti: tamen a me haec in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istam disceptionem. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus.

6 Arguis occisum esse a C. Rabirio L. Saturninum: et id C. Rabirius multorum testimoniis, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. ego

autem, si mihi esset integrum, susceperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc praedicare, C. Rabirii manu L. Saturninum, hostem populi Romani, interfectum! nihil me clamor iste commovet, sed consolatur, cum indicat esse quosdam cives imperitos, sed non multos. nunquam, mihi credite, populus Romanus hic, qui filet, consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto jam levior est acclamatio! quin continetis vocem, indicem stultitiae vestrae, testem paucitatis? libenter, inquam, confiterer, si vere possem, aut etiam si mihi esset integrum, C. Rabirii manu L. Saturninum esse occisum: et id facinus pulcherrimum esse arbitrarer: sed, quoniam id facere non possum, confitebor id, quod ad laudem minus valebit, ad crimen non minus. confiteor, interficiendi Saturnini causa, C. Rabirium arma cepisse. quid est, Labiene? quam a me graviores confessionem, aut quod in hunc majus crimen expectas? nisi vero interesse aliquid putas inter eum, qui hominem oc-

cidit, et eum, qui cum telo occidendi hominis causa fuit. si interfici Saturninum nefas fuit: arma sumpta esse contra Saturninum sine scelere non possunt. si arma jure sumpta concedis; interfectum
 7 jure concedas necesse est. * * * Fit senatusconsultum, ut C. Marius, L. Valerius consules, adhiberent tribunos plebis et praetores, quos eis videretur; operamque darent, ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. adhibent omnes tribunos plebis praeter Saturninum, omnes praetores praeter Glauciam: qui rempublicam salvam esse vellent, arma capere, et se sequi jubent. parent omnes. ex aedificiis armamentariisque publicis arma populo Romano, C. Mario consule distribuyente, dantur. hic jam, ut omittam caetera, de te ipso, Labiene, quaero: cum Saturninus Capitolium teneret armatus, esset una C. Glaucia, C. Sauscius, etiam ille ex compedibus atque ergastulo Gracchus: addam, (quoniam ita vis) eodem Q. Labienum, patrum: in foro autem C. Marius, et L. Valerius Flaccus consules, post cunctus senatus, atque ille se-

* * * Paucula quaedam deesse videntur.

natus, quem etiam vos ipsi, qui hos patres conscriptos, qui nunc sunt, in invdiam vocatis, quo facilius de hoc senatu detrahere possitis, laudare consuevistis: cum equester ordo; at quorum equitum Romanorum, dii immortales! patrum nostrorum, atque ejus aetatis, quae tum magnam partem reipublicae, atque omnem dignitatem judiciorum tenebat; cum omnes omnium ordinum homines, qui in salute reipublicae salutem suam repositam esse arbitrabantur, arma cepissent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? de te ipso, inquam, Labiene, quaero: cum ad arma consules ex senatusconsulto vocavissent: cum armatus M. Aemilius, princeps senatus, in comitio constitisset: qui, cum ingredi vix posset, non ad insequendum sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum, impedimento fore putabat: cum denique Q. Scaevola, confectus senectute, perditus morbo, mancus, et membris omnibus captus ac debilis, hastili nixus, et animi vim, et infirmitatem corporis ostenderet: cum L. Metellus, Serg. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, omnesque,

qui tum erant, consulares, pro salute communi arma cepissent: cum omnes praetores, cuncta nobilitas ac juventus accurreret, Cn. et L. Domitii, L. Crassus, Q. Mucius, C. Claudius, M. Drusus: cum omnes Octavii, Metelli, Julii, Cassii, Catones, Pompeii: cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipse P. Servilius, quod tu imperatore, Labiene, meruisti: cum hic Q. Catulus, admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum denique omnes clarissimi viri cum consulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere convenit? utrum inclusum atque abditum latere in occulto, atque ignaviam suam, tenebrarum ac parietum custodiis tegere: an in Capitolium pergere, atque ibi se cum tuo patruo, et caeteris, ad mortem, propter vitae turpitudinem, confugientibus, congregare? an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scaevola, cum bonis denique omnibus coire non modo salutis, verum etiam periculi societatem?

¶ Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re, ac tempore? cum ignaviae ratio te in fugam atque in latebras impelleret:

improbitas et furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret: consules ad patriae salutem ac libertatem vocarent: quam tandem auctoritatem, quam vocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum velles? patruus, inquit, meus cum Saturnino fuit. quid? pater quicum? quid? propinqui vestri, equites Romani? quid? omnis praefectura, regio, vicinitas vestra? quid? ager Picenus universus, utrum tribunitium furorem, an consularem auctoritatem secutus est? equidem hoc affirmo, quod tu nunc de tuo patruo praedicas, neminem unquam adhuc de sese esse confessum. nemo est, inquam, inventus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honestate, sed etiam simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cum Saturnino fateretur. at fuit vester patruus. fuerit: et fuerit nulla desperatione rerum suarum, nullis domesticis vulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas, ut amicitiam patriae praeponeret. idcircone oportuit C. Rabirium desciscere a republica? non comparere in illa armata multitudine bonorum? consulum

voci atque imperio non obedire? atqui videmus, haec in rerum natura tria fuisse: ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret. latere, mortis erat instar turpissimae: cum Saturnino esse, furoris et sceleris: virtus, et honestas, et pudor cum consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen vocas, quod cum iis fuerit C. Rabirius, quos amentissimus fuisset, si oppugnasset: turpissimus, si reliquisset?

9 At C. Decianus, de quo tu saepe commemoras, quia, cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis, P. Furium, accusaret summo studio bonorum omnium, queri est ausus in concione de morte Saturnini, condemnatus est: et Sex, Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suae, condemnatus est. statuerunt equites Romani illo iudicio, improbum civem esse, et non retinendum in civitate, qui hominis, hostilem in modum seditiosi, imagine aut mortem ejus honestaret, aut desideria imperitorum misericordia commoveret, aut suam significaret imitandae improbitatis voluntatem. itaque mihi mirum videtur, unde hanc tu, Labiene, imaginem, quam ha-

bes, inveneris: nam Sex. Titio damna-
to, qui istam habere auderet, inventus
est nemo. quod tu si audisses, aut si per
aetatem scire potuisses: nunquam pro-
fecto istam imaginem, quae domi posita,
pestem atque exilium Sex. Titio attulis-
set, in Rostra, atque in concionem attu-
lisses; nec tuas unquam rationes ad eos
scopulos appulisses, ad quos Sex. Titii
afflictam navem, et in quibus C. Deciani
naufragium fortunarum videres. sed in
his rebus omnibus imprudentia laberis.
causam enim suscepisti antiquiorem me-
moriam tua: quae causa ante mortua est,
quam tu natus esses. qua in causa tute
profecto fuisses, si per aetatem esse potuis-
ses, eam causam in iudicium vocas. an non
intelligis, primum quos homines, et qua-
les viros mortuos summi sceleris arguas?
deinde quot ex iis, qui vivunt, eodem
crimine in summum capitis periculum
arcessas? nam si C. Rabirius fraudem ca-
pitalem admisit, quod arma contra L. Sa-
turninum tulit; huic quidem afferet ali-
quam deprecationem periculi aetas illa,
qua tum fuit: Q. vero Catulum, patrem
hujus, in quo summa sapientia, eximia vir-

tus, singularis humanitas fuit; M. Scaurum, illa gravitate, illo consilio, illa prudentia; duos Mucios, L. Crassum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum praesidio fuit; quorum in hac civitate longe maxima consilia, atque ingenia fuerunt: caeteros pari dignitate praeditos, custodes gubernatoresque reipublicae, quemadmodum mortuos defendemus? quid de illis honestissimis viris, atque optimis civibus, equitibus Romanis dicemus, qui tum una cum senatu salutem reipublicae defenderunt? quid de tribunis aerariis, caeterorumque ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate ceperunt? Sed quid ego de iis omnibus, qui consulari imperio paruerunt, loquor? de ipsorum consulum fama quid futurum est? L. Flaccum, hominem cum semper in republica, tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio, caeremoniisque, quibus praeerat, diligentissimum, nefarii sceleris ac parricidii mortuum condemnabimus? adjungemus ad hanc labem ignominiamque mortis, etiam C. Marii nomen? C. Marium, quem vere patrem patriae, parentem, inquam,

vestrae libertatis, atque huiusce reipublicae possumus dicere, sceleris ac parricidii nefarii mortuum condemnabimus? etenim, si C. Rabirio, quod iit ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putavit: quod tandem excogitabitur in eum supplicium, qui vocavit? ac, si fides Saturnino data est, quod abs te saepissime dicitur: non eam C. Rabirius, sed C. Marius dedit; idemque violavit, si in fide non stetit. quae fides, Labiene, qui potuit sine senatusconsulto dari? adeone hospes huiusce urbis, adeone ignarus es disciplinae, consuetudinisque nostrae, ut haec nescias? ut peregrinari in aliena civitate, non in tua magistratum gerere videre? quid jam ista C. Mario, inquit, nocere possunt, quoniam sensu et vita caret? itane vero? tantis in laboribus C. Marius, periculisque vixisset, si nihil longius, quam vitae termini postulabant, spe atque animo de se, et gloria sua cogitasset? at credo, cum innumerabiles hostium copias in Italia fudisset, atque obsidione rempublicam liberasset, omnia sua secum una moritura arbitrabatur. non est ita, Quirites: ne-

que quisquam nostrum in reipublicae periculis cum laude ac virtute versatur, quin spe posteritatis, fructuque ducatur. itaque cum multis aliis de causis virorum bonorum mentes divinae mihi atque aeternae videntur esse, tum maxime quod optimi et sapientissimi cujusque animus ita praesentit in posterum, ut nihil nisi sempiternum spectare videatur. quapropter equidem et C. Marii, et caeterorum virorum, sapientissimorum ac fortissimorum civium, mentes, quae mihi videntur ex hominum vita ad deorum religionem et sanctimoniam demigrasse, testor, me pro illorum fama, gloria, memoria, non secus, ac pro patriis fanis atque delubris propugnandum putare: ac, si pro illorum laude mihi arma capienda essent, non minus strenue caperem, quam illi pro communi salute ceperunt. etenim, Quirites, exiguum nobis vitae curriculum natura circumscripsit, immensum gloriae. Quare, si eos, qui jam de vita decesserunt, ornabimus: justiore nobis mortis conditionem relinquemus. sed, si illos, Labiene, quos jam videre non possumus, negligis: ne his quidem, quos

vides, consuli putas oportere? neminem esse dico ex iis omnibus, qui illo die Romae fuerint, quem tu diem in iudicium vocas, pubesque tum fuerit, quin arma ceperit, quin consules secutus sit. omnes ii, quorum tu ex aetate conjecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis, C. Rabirii nomine, citantur. at occidit Saturninum Rabirius. utinam fecisset! non supplicium deprecarer, sed praemium postulare. etenim, si Scevae, servo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est: quod equiti Romano praemium dari par fuisset? et, si C. Marius, quod fistulas, quibus aqua supeditabatur Jovis Optimi Maximi templis ac sedibus praecidi imperarat, quod in clivo Capitolino improborum civium

[Desunt non pauca.]

IN

L. CATILINAM.

IN SENATU.

ORATIO XIX.

QUousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? quamdiu etiam furor iste tuus nos eludet? quem ad finem sese effrenata jactabit audacia? nihilne te nocturnum praesidium Palatii, nihil urbis vigiliae, nihil timor populi, nihil concursus bonorum omnium, nihil hic munitissimus habendi senatus locus, nihil horum ora vultusque moverunt? patere tua consilia non sentis? constrictam jam omnium horum conscientia teneri conjurationem tuam non vides? quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare

arbitraris? *ô tempora, ô mores!* senatus haec intelligit, consul videt; hic tamen vivit. vivit? immo vero etiam in senatum venit: fit publici consilii particeps: notat et designat oculis ad caedem unumquemque nostrum. nos autem, viri fortes, satisfacere reipublicae videmur, si istius furem ac tela vitemus. ad mortem te, Catilina, duci, jussu consulis, jam pridem oportebat: in te conferri pestem istam, quam tu in nos omnes jamdiu machinaris. an vero vir amplissimus, P. Scipio, pontifex maximus, Tib. Gracchum, mediocriter labefactantem statum reipublicae, privatus interfecit: Catilinam vero, orbem terrae caede atque incendiis vastare cupientem, nos consules perferemus? nam illa nimis antiqua praetereo, quod Q. Servilius Ahala Sp. Melium, novis rebus studentem, manu sua occidit. fuit, fuit ista quondam in hac republica virtus, ut viri fortes acrioribus suppliciis civem perniciosum, quam acerbissimum hostem coërcerent. habemus enim senatusconsultum in te, Catilina, vehemens et grave: non deest reipublicae consilium, neque auctoritas hujus ordinis:

nos, dico aperte, consules desumus. Decrevit quondam senatus, ut L. Opimius consul videret, ne quid respublica detrimendi caperet. nox nulla intercessit; interfectus est propter quasdam seditionum suspensiones C. Gracchus, clarissimo patre, avo, majoribus: occisus est cum liberis M. Fulvius, consularis. simili senatusconsulto, C. Mario, et L. Valerio consulibus, permissa est respublica: num unum diem postea L. Saturninum, tribunum plebis, et C. Servilium praetorem, mors ac reipublicae poena remorata est? at nos vicesimum jam diem patimur hebescere aciem horum auctoritatis. habemus enim hujusmodi senatusconsultum, veruntamen inclusum in tabulis, tanquam in vagina reconditum: quo ex senatusconsulto confestim interfectum te esse, Catilina, convenit. vivis: et vivis non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam. cupio, Patres conscripti, me esse clementem: cupio in tantis reipublicae periculis non dissolutum videri: sed jam me ipsum inertiae, nequitiaeque condemno. castra sunt in Italia contra rempublicam, in Etruriae faucibus col-

locata : crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem imperatorem castrorum, ducemque hostium, intra moenia, atque adeo in senatu videmus, intestinam aliquam quotidie perniciem reipublicae molientem. si te jam, Catilina, comprehendi, si interfici jussero : credo, erit verendum mihi, ne non hoc potius omnes boni serius a me, quam quisquam crudelius factum esse dicat. verum ego hoc, quod jampridem factum esse oportuit, certa de causa nondum adducor ut faciam. tum denique interficiam te, cum jam nemo tam improbus, tam perditus, tam tui similis inveniri poterit, qui id non jure factum esse fateatur. quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vives: et vives ita, ut nunc vivis, multis meis, et firmis praefidiis obsessus, ne commovere te contra rempublicam possis. multorum te etiam oculi et aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atque custodient. Etenim quid est, Catilina, quod jam amplius expectes, si neque nox tenebris obscurare coetus nefarios, nec privata domus parietibus continere vocem conjurationis tuae po-

test? si illustrantur, si erumpunt omnia? muta jam istam mentem: mihi crede: obliviscere caedis, atque incendiorum. teneris undique: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia: quae etiam mecum licet recognoscas. meministine, me ante diem XI I kalendas Novembris dicere in senatu, fore in armis certo die, qui dies futurus esset ante diem VI kalendas Novembris, C. Mallium, audaciae satellitem atque administrum tuae? num me fefellit, Catilina, non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum, id quod multo magis est admirandum, dies? dixi ego idem in senatu, caedem te optimatum contulisse in ante diem V kalendas Novembris, tum cum multi principes civitatis Roma non tam sui conservandi, quam tuorum consiliorum reprimendorum causa profugerunt. num infitiri potes, te illo ipso die meis praesidiis, mea diligentia circumclusum, commovere te contra rempublicam non potuisse, cum tu discessu caeterorum, nostra tamen, qui remansissemus, caede contentum te esse dicebas? quid? cum te Praeneste kalendis ipsis Novembris oc-

cupaturum nocturno impetu esse consideres: sensistine, illam coloniam meo jussu, meis praesidiis, custodiis, vigiliisque esse munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modo non audiam, sed etiam non videam, planeque sentiam. Recognosce tandem mecum illam superiorem noctem. jam intelliges multo me vigilare acrius ad salutem, quam te ad perniciem reipublicae. dico te priori nocte venisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Leccae domum: convenisse eodem complures ejusdem amentiae, scelerisque socios. num negare audes? quid taces? convincam, si negas. video enim esse hinc in senatu quosdam, qui tecum una fuere. ô dii immortales! ubinam gentium sumus? in qua urbe vivimus? quam rempublicam habemus? hinc, hinc sunt, in nostro numero, Patres conscripti, in hoc orbis terrae sanctissimo gravissimoque consilio, qui de meo, nostrumque omnium interitu, qui de hujus urbis, atque adeo orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego video consul, et de republica sententiam rogo: et, quos ferro trucidari oportebat, eos nondum

voce vulnero. fuisti igitur apud Leccam illa nocte, Catilina: distribuisti partes Italiae: statuisti quo quemque proficisci placeret: delegisti quos Romae relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti, te ipsum jam esse exiturum: dixisti paululum tibi esse etiam tum morae, quod ego viverem. reperti sunt duo equites Romani, qui te ista cura liberarent, et sese illa ipsa nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. haec ego omnia, vix dum etiam coetu vestro dimisso, comperi: domum meam maioribus praesidiis munivi, atque firmavi: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras, cum illi ipsi venissent; quos ego jam multis ac summis viris ad me id temporis venturos esse praedixeram. Quae cum ita sint, Catilina, perge quò coepisti; egredere aliquando ex urbe; patent portae: proficiscere. nimum diu te imperatorem illa tua Malliana castra desiderant. educ tecum etiam omnes tuos: si minus, quam plurimos. purga urbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus in-

terfit. nobiscum versari jam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam. magna diis immortalibus habenda est gratia, atque huic ipsi Jovi Statori, antiquissimo custodi hujus urbis, quod hanc tam tetram, tam horribilem, tamque infestam reipublicae pestem toties jam effugimus. non est saepius in uno homine salus summa periclitanda reipublicae. quandiu mihi, consuli designato, Catilina, infidiatus es, non publico me praesidio, sed privata diligentia defendi. cum proximis comitiis consularibus me consulem in campo, et competitores interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum praesidio, et copiis, nullo tumultu publice concitato. denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti: quanquam videbam, perniciem meam cum magna calamitate reipublicae esse conjunctam. nunc jam aperte rempublicam universam petis. templa deorum immortalium, tecta urbis, vitam omnium civium, Italiam denique totam, ad exitium et vastitatem vocas. quare, quoniam id, quod primum, atque hujus imperii, disciplinaeque majorum proprium est,

facere nondum audeo : faciam id, quod est ad severitatem lenius, ad communem salutem utilius. nam, si te interfici jussero, residebit in republica reliqua conjuratorum manus. sin tu (quod te jamdudum hortor) exieris, exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna et perniciofa sentina reipublicae. quid est, Catilina? num dubitas id, me imperante, facere, quod jam tua sponte faciebas? exire ex urbe consul hostem jubet. interrogas me, num in exilium? non jubeo: sed si me⁶ consulis, suadeo. Quid enim, Catilina, est, quod te jam in hac urbe delectare possit? in qua nemo est, extra istam conjurationem perditorum hominum, qui te non metuat; nemo, qui non oderit. quae nota domesticae turpitudinis non inusta vitae tuae est? quod privatarum rerum dedecus non haeret infamiae? quae libido ab oculis, quod facinus a manibus unquam tuis, quod flagitium a toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non aut ad audaciam, ferrum, aut ad libidinem, facem praetulisti? quid vero? nuper, cum morte superioris uxoris, novis nuptiis

domum vacuum fecisses, nonne etiam alio incredibile scelere hoc scelus cumulaſti? quod ego praetermitto, et facile patior ſileri, ne in hac civitate tanti facinoris immanitas aut extitiſſe, aut non vindicata eſſe videatur. praetermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendere tibi proximis idibus ſenties. ad illa venio, quae non ad privatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem ac turpitudinem, ſed ad ſummam reipublicae, atque ad omnium noſtrū vitam ſalutemque pertinent. poteſtne tibi huius vitae haec lux, Catilina, aut huius coeli ſpiritus eſſe iucundus, cum ſcias, horum eſſe neminem, qui neſciat, te pridie kalendas Januarias Lepido, et Tullo conſulibus, ſtetiſſe in comitio cum telo? manum, conſulum, et principum civitatis interficiendorum cauſa, paraviſſe? ſcleri ac furori tuo non mentem aliquam, aut timorem tuum, ſed fortunam populi Romani obſtitiſſe? ac jam illa omitto: neque enim ſunt aut obſcura, aut non multa poſtea commiſſa. quoties tu me designatum, quoties me conſulem interficere conatus es? quot

ego tuas petitiones ita conjectas, ut vitari posse non viderentur, parva quadam declinatione, et, ut aiunt, corpore effugiri? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore: neque tamen conari, ac velle desistis. quoties jam tibi extorta est sica ista de manibus? quoties vero excidit casu aliquo, et elapsa est? tamen ea carere diutius non potes: quae quidem quibus abs te initiata sacris, ac devota sit, nescio, quod eam necesse putas consulis in corpore defigere. Nunc vero, quae tua est ista vita? sic enim jam tecum loquar, non ut odio permotus esse videar, quo debeo, sed ut misericordia, quae tibi nulla debetur. venisti paulo ante in senatum. quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis ac necessariis salutavit? si hoc post hominum memoriam contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cum sis gravissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid, quod adventu tuo ista subsellia, vacua facta sunt? quod omnes consulares, qui tibi persaepe ad caedem constituti fuerunt, simulatque assedisti, partem istam subselliorum nudam atque inanem reli-

querunt? quo tandem animo hoc tibi ferendum putas? servi mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives tui, domum meam relinquendam putarem: tu tibi urbem non arbitraris? et, si me meis civibus injuria suspectum tam graviter, atque offensum viderem: carere me aspectu civium, quam infestis oculis omnium conspici malletm. tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium justum, et jam tibi diu debitum, dubitas, quorum mentes sensusque vulneras, eorum aspectum praesentiamque vitare? si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos ulla ratione placare posses: ut opinor, ab eorum oculis aliquo concederes. nunc te patria, quae communis est omnium nostrum parens, odit ac metuit: et jamdiu de te nihil judicat, nisi de parricidio suo cogitare. hujus tu neque auctoritatem verebere, neque judicium sequere, neque vim pertimesces? quae tecum, Catilina, sic agit, et quoddammodo tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus exstitt, nisi per te: nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi ve-

xatio direptioque sociorum, impunita fuit ac libera: tu non solum ad negligendas leges, ac quaestiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque valuisti. superiora illa, quanquam ferenda non fuerunt, tamen, ut potui, tuli. nunc vero me totam esse in metu propter te unum; quidquid increpuerit, Catilinam time-ri; nullum videri contra me consilium in-iri posse, quod a tuo scelere abhorreat; non est ferendum. quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar; sin falsus, ut tandem ali-
 8 quando timere desinam. Haec si tecum, ut dixi, patria loquatur, nonne impetrare debeat, etiam si vim adhibere non possit? quid? quod tu te ipse in custodiam dedisti? quid? quod, vitandae suspicionis causa, apud M. Lepidum te habitare velle dixisti? a quo non receptus, etiam ad me venire ausus es: ut domi meae te as-servarem, rogasti. cum a me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus tutò esse tecum, qui magno in periculo essem, quod iisdem moenibus containeremur, ad Q. Metel-lum praetorem venisti. a quo repudia-

tus, ad sodalem tuum, virum optimum, M. Marcellum demigraſti : quẽ tu videlicet et ad cuſtodiendum te, diligentiffimum, et ad ſuſpicandum, ſagaciſſimum, et ad vindicandum, fortiſſimum fore putaviſti. ſed quam longe videtur a carcere atque a vinculis abeſſe debere, qui ſe ipſum jam dignum cuſtodia judicaverit ? quae cum ita ſint, Catilina, dubitas, ſi hic emori aequo animo non potes, abire in aliquas terras, et vitam iſtam multis ſuppliciiis juſtis debitiſque ereptam, fugae ſolitudinique mandare ? refer, inquis, ad ſenatum (id enim poſtulas) et, ſi hic ordo placere ſibi decreverit, te ire in exilium, obtemperaturum te eſſe dicis. non referam id, quod abhorret a meis moribus : et tamen faciam, ut intelligas, quid hi de te ſentiant. egredere ex urbe, Catilina : libera rempublicam metu : in exilium, ſi hanc vocem expectas, proficifcere. quid eſt, Catilina ? ecquid attendis, ecquid animadvertis horum ſilentium ? patiuntur, tacent. quid expectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perſpicias ? at ſi hoc idem huic adoleſcenti optimo, P. Sextio, ſi for-

tissimo viro, M. Marcello dixissem : jam mihi consuli hoc ipso in templo, jure optimo senatus vim et manus intulisset. de te autem, Catilina, cum quiescunt, probant: cum patiuntur, decernunt: cum tacent, clamant. neque hi solum, quorum tibi auctoritas est videlicet cara, vita vilissima : sed etiam illi equites Romani, honestissimi atque optimi viri, caeterique fortissimi cives, qui circumstant senatum; quorum tu et frequentiam videre, et studia perspicere, et voces paulo ante exaudire potuisti : quorum ego vix abs te jamdiu manus, ac tela contineo: eosdem facile adducam, ut te haec, quae jam pridem vastare studes, relinquentem, usque
 9 ad portas prosequantur. Quanquam quid loquor? te ut ulla res frangat? tu ut unquam te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? ut ullum tu exilium cogites? utinam tibi istam mentem dii immortales donarent! tametsi video, si mea voce perterritus ire in exilium animum induxeris, quanta tempestas invidiae nobis, si minus in praesens tempus, recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. sed est mihi tanti, dum-

modo ista privata sit calamitas, et a reipublicae periculis sejungatur. sed tu ut vitiis tuis commoveare, ut legum poenas pertimescas, ut temporibus reipublicae concedas, non est postulandum. neque enim is es, Catilina, ut te aut pudor a turpitudine, aut metus a periculo, aut ratio a furore revocarit. quamobrem, ut saepe jam dixi, proficiscere: ac, si mihi inimico, ut praedicas, tuo conflare vis invidiam; recta perge in exilium: vix feram sermones hominum, si id feceris: vix molem istius invidiae, si in exilium ieris jussu consulis, sustinebo. sin autem servire meae laudi et gloriae mavis, egredere cum importuna sceleratorum manu: confer te ad Mallium: concita perditos cives: secerne te a bonis: infer patriae bellum: exsulta impio latrocinio, ut a me non ejectus, ad alienos; sed invitatus, ad tuos isse videaris. quanquam quid ego te invitem, a quo jam sciam esse praemissos, qui tibi ad forum Aurelium praestolarentur armati? sciam pactam et constitutam esse cum Mallio diem? a quo etiam Aquilam illam argenteam, quam ti-

bi, ac tuis omnibus perniciosam esse confido et funestam futuram, cui domi tuae sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit, sciam esse praemissam? tu ut illa diutius carere possis, quam venerari, ad caedem proficiscens, solebas? a cujus altaribus saepe istam dexteram impiam ad necem civium transtulisti? Ibis tandem aliquando, quo te jampridem tua ista cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat. neque enim tibi haec res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna servavit. nunquam tu non modo otium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium concupisti. nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, verum etiam spe derelictis, conflatam improborum manum. hinc tu qua laetitia perfruere? quibus gaudiis exultabis? quanta in voluptate bacchabere, cum in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quemquam, neque videbis? ad hujus vitae studium, meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui: jacere humi, non modo ad obsidendum stuprum, verum etiam ad facinus obeun-

dum : vigilare, non solum insidiantem
somno maritorum, verum etiam bonis
occisorum. habes ubi ostentes illam prae-
claram tuam patientiam famis, frigoris,
inopiae rerum omnium : quibus te brevi
tempore confectum esse senties. tantum
profeci tum, cum te a consulatu repuli,
ut exul potius tentare, quam consul vex-
are rempublicam posset: atque ut id, quod
esset a te scelerate susceptum, latrocini-
um potius, quam bellum nominaretur.
Nunc, ut a me, Patres conscripti, quan-¹¹
dam prope justam patriae querimoniam
detester ac deprecet : percipite, quae so,
diligenter, quae dicam, et ea penitus a-
nimis vestris mentibusque mandate. et-
enim, si mecum patria, quae mihi vita
mea multo est carior, si cuncta Italia, si
omnis respublica loquatur : M. Tulli,
quid agis ? tune eum, quem esse hostem
comperisti : quem ducem belli futurum
vides : quem expectari imperatorem in
castris hostium sentis, auctorem sceleris,
principem conjurationis, evocatorem ser-
vorum, et civium perditorum, exire pa-
tieris, ut abs te non emissus ex urbe, sed
immissus in urbem esse videatur ? nonne

hunc in vincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? morsne majorum? at persaepe etiam privati in hac republica perniciosos cives morte multarunt. an leges, quae de civium Romanorum supplicio rogatae sunt? at nunquam in hac urbe ii, qui a republica defecerunt, civium jura tenuerunt. an invidiam posteritatis times? praeclaram vero populo Romano refers gratiam, qui te, hominem per te cognitum, nulla commendatione majorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit, si propter invidiam, aut alicujus periculi metum, salutem civium tuorum negligis. sed, si quis est invidiae metus, num est vehementius severitatis ac fortitudinis invidia, quam inertiae ac nequitiae pertimescenda? an, cum bello vastabitur Italia, vexabuntur urbes, tecta ardebunt: tum te non existimas in-

12 vidiae incendio conflagraturum? His ego sanctissimis reipublicae vocibus, et eorum hominum, qui idem sentiunt, mentibus, pauca respondebo. ego, si hoc optimum factu judicarem, Patres con-

scripti, Catilinam morte multari: unus usuram horae gladiatori isti ad vivendum non dedissem. etenim, si summi viri, et clarissimi cives, Saturnini, et Gracchorum, et Flacci, et superiorum complurium sanguine non modo se non contaminarunt, sed etiam honestarunt: certe verendum mihi non erat, ne quid, hoc parricida civium interfecto, invidiae mihi in posteritatem redundaret. quod si ea mihi maxime impenderet: tamen hoc animo semper fui, ut invidiam virtute partam, gloriam, non invidiam putarem. quanquam nonnulli sunt in hoc ordine, qui aut ea, quae imminet, non videant; aut ea, quae vident, dissimulent: qui spem Catilinae mollibus sententiis aluerunt, conjurationemque nascentem non credendo corroboraverunt. quorum auctoritatem secuti multi, non solum improbi, verum etiam imperiti, si in hunc animadvertissem, crudeliter, et regie factum esse dicerent. nunc intelligo, si iste, quo intendit, in Malliana castra pervenerit, neminem tam stultum fore, qui non videat conjurationem esse factam: neminem tam improbum, qui non fateatur.

hoc autem uno interfecto, intelligo hanc reipublicae pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. quod si se ejecerit, secumque suos eduxerit, et eodem caeteros undique collectos naufragos aggregaverit: extinguetur, atque delebitur non modo haec tam adulta reipublicae pestis, verum etiam stirps ac semen malorum omnium. Etenim jamdiu, Patres conscripti, in his periculis conjurationis, insidiisque versamur: sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac veteris furoris et audaciae maturitas in nostri consulatus tempus erupit. quod si ex tanto latrocinio iste unus tolletur; videbimur fortasse ad breve quoddam tempus cura et metu esse relevati: periculum autem residebit, et erit inclusum penitus in venis atque in visceribus reipublicae. ut saepe homines aegri morbo gravi, cum aestu febrique jactantur, si aquam gelidam biberint, primo relevari videntur; deinde multo gravius vehementiusque affligantur; sic hic morbus, qui est in republica, relevatus istius poena, vehementius vivis reliquis ingravescet. quare, Patres conscripti, secedant im-

probi, secernant se a bonis, unum in locum congregentur : muro denique, id quod saepe jam dixi, secernantur a nobis : desinant insidiari domi suae consuli, circumstare tribunal praetoris urbani, obsidere cum gladiis curiam, malleolos et facès ad inflammandam urbem comparare. sit denique inscriptum in fronte uniuscujusque civis, quid de republica sentiat. polliceor hoc vobis, Patres conscripti, tantam in nobis consulibus fore diligentiam, tantam in vobis auctoritatem, tantam in equitibus Romanis virtutem, tantam in omnibus bonis consensionem, ut Catilinae profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis. hisce ominibus, Catilina, cum summa reipublicae salute, et cum tua peste ac pernicie, cumque eorum exitio, qui se tecum omni scelere parricidioque junxerunt, proficiscere ad impium bellum, ac nefarium. tum tu, Jupiter, qui iisdem, quibus haec urbs, auspiciis a Romulo es constitutus ; quem Statorem hujus urbis atque imperii vere nominamus : hunc, et hujus socios a tuis aris caeterisque templis, a tectis urbis, ac moeni-

IN L. CATILINAM. 141

bus, a vita, fortunisque civium omnium arcebis : et omnes inimicos bonorum, hostes patriae, latrones Italiae, scelerum foedere inter se, ac nefaria societate conjunctos, aeternis suppliciis vivos mortuosque mactabis.

IN

L. CATILINAM.

AD QUIRITES.

ORATIO XX.

TAndem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, vobis, atque huic urbi ferum flammamque minitantem, ex urbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem verbis prosecuti sumus. abiit, excessit, evasit, erupit. nulla jam pernicies a monstro illo atque prodigio moenibus ipsis intra moenia comparabitur. atque hunc quidem unum hujus belli domestici ducem sine controversia vicimus. non enim jam inter latera nostra fica illa versabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non denique

intra domesticos parietes pertimescemus. loco ille motus est, cum est ex urbe depulsus. palam jam cum hoste, nullo impediēte, bellum justum geremus. sine dubio perdidimus hominem, magnificeque vicimus, cum illum ex occultis insidiis in apertum latrocinium conjecimus. quod vero non cruentum mucronem, ut voluit, extulit, quod vivis nobis egressus est, quod ei ferrum de manibus extorsimus, quod incolumes cives, quod stantem urbem reliquit: quanto tandem illum moerore afflictum esse et profligatum putatis? jacet ille nunc prostratus, Quirites, et se perculsum atque abjectum esse sentit, et retorquet oculos profecto saepe ad hanc urbem; quam ex suis faucibus ereptam esse luget. quae quidem laetari mihi videtur, quod tantam pestem evomuerit, forasque projecerit. At si quis est talis, quales esse omnes oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat et triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quam emiserrim: non est ista mea culpa, Quirites, sed temporum. interemptum esse L. Catili-

nam, et gravissimo supplicio affectum, jam pridem oportebat: idque a me et mos majorum, et hujus imperii severitas, et respublica postulabat. sed quam multos fuisse putatis, qui, quae ego deferrem, non crederent? quam multos, qui propter stultitiam non putarent? quam multos, qui etiam defenderent? quam multos, qui propter improbitatem faverent? ac si, sublato illo depelli a vobis omne periculum judicarem: jam pridem ego L. Catilinam non modo invidiae meae, verum etiam vitae periculo sustulissem. sed cum viderem, ne vobis quidem omnibus re etiam tum probata, si illum, ut erat meritis, morte multassem, fore, ut ejus socios invidia oppressus persequi non possem: rem huc deduxi, ut tum palam pugnare possetis, cum hostem aperte videretis. quem quidem ego hostem, Quirites, quam vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleste fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. utinam ille omnes secum suas copias eduxisset! Tongillum mihi eduxit, quem amare in praetexta calumnia coeperat: Publicium et

Munatium, quorum aes alienum contractum in popina nullum reipublicae motum afferre poterat: reliquit quos viros? quanto alieno aere, quam valentes, quam nobiles? Itaque ego illum exercitum, prae Gallicanis legionibus, et hoc delectu, quem in agro Piceno, et Gallico Q. Metellus habuit, et his copiis, quae a nobis quotidie comparantur, magnopere contemno; collectum ex senibus desperatis, ex aegresti luxuria, ex rusticis decoctoribus: ex iis, qui vadimonia deferere, quam illum exercitum, maluerunt: quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, verum etiam si edictum praetoris ostendero, concident. hos, quos video volitare in foro, quos stare ad curiam, quos etiam in senatum venire: qui nitent unguentis, qui fulgent purpura, mallem secum suos milites eduxisset: qui si hic permanent, memento non tam exercitum illum esse nobis, quam hos, qui exercitum deseruerunt, pertimescendos. atque hoc etiam sunt timendi magis, quod, quid cogitent, me scire sentiunt: neque tamen permoventur. video, cui Apulia sit attributa, qui habeat Etruriam, qui agrum Picenum,

qui Gallicum, qui sibi has urbanas infidias caedis atque incendiorum depoposcerit. omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt: patefeci in senatu hesterno die: Catilina ipse pertimuit, profugit: hi quid expectant? nae illi vehementer errant, si illam meam pristinam lenitatem perpetuam sperant futuram. Quod expectavi, jam sum assecutus, ut vos omnes factam esse aperte conjurationem contra rempublicam videretis. nisi vero si quis est, qui Catilinae similes cum Catilina sentire non putet. non est jam lenitati locus: severitatem res ipsa flagitat. unum etiam nunc concedam: exeant, proficiscantur, ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere. demonstrabo iter: Aurelia via profectus est. si accelerare volent, ad vesperam consequentur. O fortunatam rempublicam, si quidem hanc sentinam hujus urbis ejecerit! uno mehercule Catilina exhausto, relevata mihi et recreata respublica videtur. quid enim mali, aut sceleris fingi, aut excogitari potest, quod non ille conceperit? quis tota Italia veneficus, quis gladiator, quis latro, quis sicarius,

quis parricida, quis testamentorum sub-
 jector, quis circumscriptor, quis ganeo,
 quis nepos, quis adulter, quae mulier in-
 famis, quis corruptor juventutis, quis
 corruptus, quis perditus inveniri potest,
 qui se cum Catilina non familiarissime
 vixisse fateatur? quae caedes per hosce
 annos sine illo facta est? quod nefarium
 stuprum non per illum? jam vero quae
 tanta in ullo unquam homine juventutis
 illecebra fuit, quanta in illo? qui alios ipse
 amabat turpissime, aliorum amoris flagi-
 tiosissime serviebat: aliis fructum libidi-
 num, aliis mortem parentum, non mo-
 do impellendo, verum etiam adjuvando,
 pollicebatur. nunc vero quam subito non
 solum ex urbe, verum etiam ex agris in-
 gentem numerum perditorum hominum
 collegerat? nemo, non modo Romae, sed
 nec ullo in angulo totius Italiae oppres-
 sus aere alieno fuit, quem non ad hoc in-
 credibile sceleris foedus adsciverit. At-
 que, ut ejus diversa studia in dissimili ra-
 tione perspicere possitis, nemo est in lu-
 do gladiatorio paulo ad facinus audaci-
 or, qui se non intimum Catilinae esse fa-
 teatur: nemo in scena levior, et nequior,

qui se non ejusdem prope sodalem fuisse commemoret. atque idem tamen, stuprorum et scelerum exercitatione assuefactus, frigore, et fame, et siti, ac vigiliis perferendis, fortis ab istis praedicabatur, cum industriae subsidia, atque instrumenta virtutis, in libidine, audaciaque consumeret. hunc vero si sui fuerint comites secuti: si ex urbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges? ô nos beatos, ô rempublicam fortunatam, ô praeclaram laudem consulatûs mei! non enim jam sunt mediocres hominum libidines, non humanae audaciae, ac tolerandae: nihil cogitant, nisi caedes, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt: fortunas suas obligurierunt: res eos jam pridem, fides deficere nuper coepit: eadem tamen illa, quae erat in abundantia, libido permanet. quod si in vino et alea commestationes solum, et scorta quaererent, essent illi quidem desperandi, sed tamen essent ferendi. hoc vero quis ferre possit, inertes homines fortissimis viris insidiari, stultissimos prudentissimis, ebriosos sobriis, dormientes vigilantibus? qui mihi accubantes in conviviis, complexi mu-

heres impudicas, vino languidi, conferti cibo, fertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant sermonibus suis caedem bonorum, atque urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod: et poenas jamdiu improbitati, nequitiae, sceleri, libidini debitas, aut instare jam plane, aut certe jam appropinquare. quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest, sustulerit: non breve nescio quod tempus, sed multa secula propagarit reipublicae. nulla est enim natio, quam pertimescamus: nullus rex, qui bellum populo Romano facere possit. omnia sunt externa, unius virtute, terra, marique pacata. domesticum bellum manet: intus insidiae sunt: intus inclusum periculum est: intus est hostis. cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandum est. huic ego me bello ducem profiteor, Quirites: suscipio inimicitias hominum perditorum. quae sanari poterunt, quacunque ratione sanabo. quae resecanda erunt, non patiar ad perniciem civitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant: aut, si et in urbe, et in eadem mente permanent; ea, quae merentur, expect-

tent. At etiam sunt, Quirites, qui dicant, a me in exilium ejectum esse Catilinam. quod ego si verbo assequi possem, istos ipsos ejicerem, qui haec loquuntur. homo enim videlicet timidus, et permolestus vocem consulis ferre non potuit: simul atque ire in exilium jussus est, paruit, quievit. hesterno die, cum domi meae pene interfectus essem, senatum in aedem Jovis Statoris convocavi: rem omnem ad patres conscriptos detuli. quò cum Catilina venisset: quis eum senator appellavit? quis salutavit? quis denique ita aspexit, ut perditum civem, ac non potius ut importunissimum hostem? quin etiam principes ejus ordinis partem illam subselliorum, ad quam ille accesserat, nudam atque inanem reliquerunt. hìc ego vehemens ille consul, qui verbo cives in exilium ejicio, quaesivi a Catilina, an nocturno conventu apud M. Leccam fuisset, necne. cum ille homo audacissimus, conscientia convictus, primo reticuisset: patefeci caetera. quid ea nocte egisset, ubi fuisset, quid in proximam constituisset, quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, edocui. cum

haesitaret, cum teneretur; quaesivi, quid dubitaret eo proficisci, quo jampridem pararat: cum arma, cum secures, cum fascēs, cum tubas, cum signa militaria, cum Aquilam illam argenteam, cui ille etiam sacrarium scelerum domi suae fecerat, scirem esse praemissam. in exilium ejiciebam, quem jam ingressum esse in bellum videbam? etenim, credo, Mallius iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum populo Romano suo nomine indixit: et illa castra nunc non Catilinam ducem expectant: et ille ejectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, non in haec 7 castra conferet. O conditionem miseram, non modo administrandae, verum etiam conservandae reipublicae! nunc, si L. Catilina, consiliis, laboribus, periculis meis circumclusus ac debilitatus, subito pertimuerit, sententiam mutaverit, deseruerit suos, consilium belli faciendi abjecerit, ex hoc cursu sceleris, et belli, iter ad fugam, atque in exilium converterit: non ille a me spoliatus armis audaciae, non obstupefactus ac perterritus mea diligentia, non de spe conatuque depulsus, sed indemnatus, in-

nocens, in exilium ejectus a consule, vi et minis esse dicetur: et erunt, qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed miserum: me non diligentissimum consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari velint. est mihi tanti, Quirites, hujus invidiae falsae atque iniquae tempestatem subire, dummodo a vobis hujus horribilis belli ac nefarii periculum depellatur. dicatur sane ejectus esse a me, dummodo eat in exilium. sed mihi credite, non est iturus. nunquam ego a diis immortalibus optabo, Quirites, invidiae meae levandae causa, ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiat: sed triduo tamen audietis: multoque magis illud timeo, ne mihi sit invidiosum aliquando, quod illum emissem potius, quam quod ejecerim. sed cum sint homines, qui illum, cum profectus sit, ejectum esse dicant, iidem, si interfectus esset, quid dicerent? quamquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant, non tam hoc queruntur, quam verentur. nemo est istorum tam misericors, qui illum non ad Mallium, quam ad Massilienses ire malit. ille autem, si me-

hercule hoc quod agit, nunquam ante cogitasset, tamen latrocinantem se interfici mallet, quam exulem vivere. nunc vero, cum ei nihil adhuc praeter ipsius voluntatem cogitationemque acciderit, nisi quod vivis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut eat in exilium, quam queramur. Sed cur tamdiu de uno hoste loquimur: et de eo hoste, qui jam fatetur se esse hostem: et quem, quia, quod semper volui, murus interest, non timeo: de his, qui dissimulant, qui Romae remanent, qui nobiscum sunt, nihil dicimus? quos quidem ego, si ullo modo fieri posset, non tam ulcisci studeo, quam sanare, et ipsos placare reipublicae. neque, id quare fieri non possit, si me audire volent, intelligo. exponam enim vobis, Quirites, ex quibus generibus hominum istae copiae comparentur: deinde singulis medicinam consilii atque orationis meae, si quam potero, afferam. unum est eorum, qui magno in aere alieno, majores etiam possessiones habent: quarum amore adducti, dissolvi nullo modo possunt. horum hominum species est honestissima: sunt enim locupletes;

voluntas vero, et causa impudentissima. tu agris, tu aedificiis, tu argento, tu familiâ, tu rebus omnibus ornatus et copiosus sis: et dubites de possessione detrahere, acquirere ad fidem? quid enim expectas? bellum? quid? ergo in vastatione omnium, tuas possessiones sacrosantas futuras putas? an tabulas novas? errant, qui istas a Catilina expectant. meo beneficio tabulae novae proferentur, verum auctionariae. neque enim isti, qui possessiones habent, alia ratione ulla salvi esse possunt. quod si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris fructibus praediorum; et locupletioribus his, et melioribus civibus uteremur. sed hosce homines minime puto pertimescendos, quod aut deduci de sententia possunt; aut, si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra rempublicam, quam arma laturi. Alterum genus est eorum, qui quanquam premuntur aere alieno, dominationem tamen expectant: rerum potiri volunt: honores, quos quieta respublica desperant, perturbata consequi se posse arbitrantur. quibus hoc praeci-

piendum videtur, unum scilicet et idem, quod caeteris omnibus, ut desperent, se id, quod conantur, consequi posse, primum omnium me ipsum vigilare, adesse, providere reipublicae: deinde magnos animos esse in bonis viris, magnam concordiam, maximam multitudinem, magnas praeterea militum copias: deos denique immortales huic invicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimae urbi, contra tantam vim sceleris, praesentes auxilium esse laturos. quod si jam sint id, quod cum summo furore cupiunt, adepti: num illi in cinere urbis, et sanguine civium, quae mente conscelerata ac nefaria concupierunt, se consules, ac dictatores, aut etiam reges sperant futuros? non vident id se cupere, quod si adepti fuerint, fugitivo alicui, aut gladiatori concedi sit necesse? tertium genus est aetate jam affectum, sed tamen exercitatione robustum: quo ex genere est ipse Mallius, cui nunc Catilina succedit, hi sunt homines ex iis coloniis, quas Fefulus Sylla constituit: quas ego universas, civium esse optimorum, et fortissimorum virorum sentio: sed tamen hi sunt

coloni, qui se insperatis repentinisque pecuniis sumptuosius insolentiusque jactarunt. hi dum aedificant, tanquam beati: dum praediis, lecticis, familiis magnis, conviviiis apparatis delectantur, in tantum aes alienum inciderunt, ut, si salvi esse velint, Sylla sit iis ab inferis excitandus. qui etiam nonnullos agrestes, homines tenues atque egentes, in eandem illam spem rapinarum veterum impulerunt. quos ego utrosque, Quirites, in eodem genere praedatorum, direptorumque pono. sed eos hoc moneo, desinant furere, ac proscriptiones et dictaturas cogitare. tantus enim illorum temporum dolor iniustus est civitati, ut jam ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passurae esse videantur. Quartum ¹⁰ genus est sane varium, et mistum, et turbulentum: qui jampridem premuntur; qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negotio, partim etiam sumptibus, in vetere aere alieno vacillant: qui vadimoniis, judiciis, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti et ex urbe, et ex agris se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam mili-

IN L. CATILINAM. 157

tes acres, quam infitiores lentos esse arbitror. qui homines primum si stare non possunt, corruant: sed ita, ut non modo civitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, si vivere honeste non possunt, perire turpiter velint: aut cur minore dolore perituros se cum multis, quam si soli pereant, arbitrentur. quintum genus est parricidarum, sicariorum, denique omnium facinorosorum: quos ego a Catilina non revoco. nam neque divelli ab eo possunt: et pereant sane in latrocinio, quoniam sunt ita multi, ut eos capere carcer non possit. postremum autem genus est, non solum numero, verum etiam genere ipso, atque vita: quod proprium est Catilinae, de ejus delectu, immo vero de complexu ejus, ac sinu: quos pexo capillo, nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis: manicatis, et talaribus tunicis; velis amictos, non togis: quorum omnis industria vitae, et vigilandi labor in antelucanis coenis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicique versantur. hi pueri tam lepidi

ac delicati, non solum amare, et amari, neque cantare, et saltare, sed etiam sicas vibrare, et spargere venena didicerunt; qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in republica seminarium Catilinarium futurum. veruntamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis care-re poterunt, his praesertim jam noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas ac nives perferent? nisi idcirco se facilius hiemem toleraturos putant, quod nudi in conviviiis saltare didicerunt. ô bellum magnopere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortorum cohortem praetoriam. In-
struite nunc, Quirites, contra has tam praeclaras Catilinae copias vestra praesidia, vestrosque exercitus: et primum gladiatori illi confecto et saucio, consules, imperatoresque vestros opponite: deinde contra illum naufragorum ejectam ac debilitatam manum, florem totius Italiae ac robur educite. jam vero urbes coloniarum ac municipiorum respondebunt Catilinae tumulis silvestribus. neque ve-

ro cæteras copias, ornamenta, praesidia
 vestra, cum illius latronis inopia atque
 egestate conferre debeo. sed, si, omissis
 his rebus omnibus, quibus nos suppedi-
 tamus, eget ille, senatu, equitibus Roma-
 nis, populo, urbe, aerario, vectigalibus,
 cuncta Italia, provinciis omnibus, exte-
 ris nationibus: si, inquam, his rebus o-
 missis, ipsas causas, qui inter se confli-
 gunt, contendere velimus; ex eo ipso,
 quam valde illi jaceant, intelligere pos-
 sumus. ex hac enim parte pudor pug-
 nat, illinc petulantia: hinc pudicitia, il-
 linc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio:
 hinc pietas, illinc scelus: hinc constan-
 tia, illinc furor: hinc honestas, illinc tur-
 pitudo: hinc continentia, illinc libido:
 denique aequitas, temperantia, fortitu-
 do, prudentia, virtutes omnes, certant
 cum iniquitate, cum luxuria, cum igna-
 via, cum temeritate, cum vitiis omnibus:
 postremo copiae cum egestate, bona ratio
 cum perdita, mens sana cum amentia,
 bona denique spes cum omnium rerum
 desperatione confligit. in hujusmodi cer-
 tamine ac praelio, nonne, etiam si homi-
 num studia deficiant, dii ipsi immortales

cogent ab his praeclarissimis virtutibus, tot et tanta vitia superari? Quae cum ita sint, Quirites, vos, quemadmodum jam antea dixi, vestra tecta custodiis vigiliisque defendite: mihi, ut urbi sine vestro motu, ac sine ullo tumultu, satis esset praesidii, consultum ac provisum est. coloni omnes, municipesque vestri, certiores a me facti de hac nocturna excursionem Catilinae, facile urbes suas, sineque defendent: gladiatores, quam sibi ille maximam manum, et certissimam fore putavit, quanquam meliore animo sunt, quam pars patriciorum, potestate tamen nostra continebuntur. Q. Metellus, quem ego prospiciens hoc, in agrum Gallicanum Picenumque praemisi, aut opprimet hominem, aut omnes ejus motus conatusque prohibebit. reliquis autem de rebus constituendis, maturandis, agendis, jam ad senatum referemus, quem vocari videtis. nunc illos, qui in urbe remanserunt, atque adeo qui contra urbis salutem, omniumque vestram, in urbe a Catilina relictum sunt, quanquam sunt hostes, tamen quia nati sunt cives, monitos etiam atque etiam volo. mea le-

nitas adhuc si cui solutior visa est, hoc expectavit, ut id, quod latebat, erumperet. quod reliquum est, jam non possum obli-
 visci, meam hanc esse patriam, me horum esse consulem : mihi aut cum his viven-
 dum, aut pro his esse moriendum. nul-
 lus est portae custos : nullus infidiator
 viae : si qui exire volunt, consulere sibi
 possunt. qui vero in urbe se commove-
 rit, cujus ego non modo factum, sed in-
 ceptum ullum conatumve contra patri-
 am deprehendero : sentiet in hac urbe es-
 se consules vigilantes, esse egregios ma-
 gistratus, esse fortem senatum, esse arma,
 esse carcerem, quem vindicem nefario-
 rum ac manifestorum scelerum majores
 13 nostri esse voluerunt. Atque haec om-
 nia sic agentur, Quirites, ut res maxi-
 mae minimo motu, pericula summa nul-
 lo tumultu, bellum intestinum ac domes-
 ticum, post hominum memoriam crude-
 lissimum ac maximum, me uno togato
 duce et imperatore, sedetur. quod ego
 sic administrabo, Quirites, ut, si ullo mo-
 do fieri poterit, ne improbus quidem
 quisquam in hac urbe poenam sui sceleris
 sufferat. sed si vis manifestae audaciae,

si impendens patriae periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint; illud profecto perficiam, quod in tanto, et in tam insidioso bello vix optandum videtur, ut ne quis bonus intereat, paucorumque poena vos jam omnes salvi esse possitis. quae quidem ego neque mea prudentia, neque humanis consiliis fretus polliceor vobis, Quirites: sed multis, et non dubiis deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem sententiamque sum ingressus: qui jam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste, atque longinquo, sed hinc praesentes suo numine atque auxilio sua templa, atque urbis tecta defendunt: quos vos, Quirites, precari, venerari, atque implorare debetis, ut, quam urbem pulcherrimam florentissimamque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copiis, terra marique superatis, a perditissimorum civium nefario scelere defendant.

IN

L. CATILINAM.

AD QUIRITES.

ORATIO XXI.

REmpublicam, Quirites, vitamque omnium vestrâ, bona, fortunas, conjuges, liberosque vestros, atque hoc domicilium clarissimi imperii, fortunatissimam pulcherrimamque urbem, hodierno die, deorum immortalium summo erga vos amore, laboribus, consiliis, periculisque meis, ex flamma atque ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, et vobis conservatam ac restitutam videtis. et, si non minus nobis jucundi atque illustres sunt ii dies, quibus conservamur, quam illi, quibus nascimur: quod salutis certa lœtitia est, nascendi incerta conditio: et quod sine sensu nascimur, cum volup-

tate conservamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum, ad deos immortales benevolentia, fama^{que} sustulimus: esse apud vos posterofque vestros in honore debebit is, qui eandem hanc urbem conditam amplificatamque servavit. nam totius urbis templis, delubris, tectis, ac moenibus subjectos prope jam ignes, circumdatosque restinximus: iidemque gladios in rempublicam destri^{ctos} retudimus, mucronesque eorum a jugulis vestris rejecimus. quae quoniam in senatu illustrata, patefacta, comperta^{que} sunt per me, vobis jam exponam breviter, Quirites, ut et quanta, et quam manifesta, et qua ratione investigata, et comprehensa sint, vos, qui et ignoratis, et expectatis, scire possitis. principio, ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe, cum sceleris sui socios, hujusce nefarii belli acerrimos duces, Romae reliquisset: semper vigilavi, et providi, Quirites, quemadmodum in tantis, et tam absconditis infidiis salvi esse possemus. Nam tum, cum ex urbe Catilinam ejiciebam (non enim jam vereor hujus verbi invidiam,

cum illa magis sit timenda, quod vivus exierit) sed tum, cum illum exterminari volebam; aut reliquam Conjuratorum manum simul exituram, aut eos, qui restitissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. atque ego, ut vidi, quos maximo furore et scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse, et Romae remansisse: in eo omnes dies noctesque consumpsi, ut, quid agerent, quid molerentur, sentirem ac viderem: ut, quoniam auribus vestris, propter incredibilem magnitudinem sceleris, minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem, ut tum demum animis salutis vestrae provideretis, cum oculis maleficium ipsum videretis. itaque ut comperi, legatos Allobrogum, belli Transalpini, et tumultus Gallici excitandi causa, a P. Lentulo esse sollicitatos, eosque in Galliam ad suos cives, eodem itinere, cum literis mandatisque, ad Catilinam esse missos, comitemque iis adjunctum Vulturcium, atque huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putavi, ut, quod erat difficillimum, quodque ego semper optabam a diis immor-

talibus, tota res non solum a me, sed etiam a senatu, et a vobis manifesto deprehenderetur. itaque hesterno die L. Flacum, et C. Pontinum praetores fortissimos, atque amantissimos reipublicae viros, ad me vocavi: rem omnem exposui: quid fieri placeret, ostendi. illi autem, qui omnia de republica praeclara atque egregia sentirent, sine recusatione, ac sine ulla mora negotium susceperunt, et, cum advesperasceret, occulte ad pontem Milvium pervenerunt: atque ibi in proximis villis ita bipartiti fuerunt, ut Tiberis inter eos, et pons interesset. eodem autem et ipsi sine cujusquam suspicionem, multos fortes viros eduxerunt, et ego ex praefectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum opera tutor assidue in reipublicae praesidio, cum gladiis miseram. interim tertia fere vigilia exacta, cum jam pontem Milvium magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unaque Vulturcius, sit in eos impetus: educuntur et ab illis gladii, et a nostris. res erat praetoribus nota solis: ignorabatur a caeteris. Tum; interventu Pontini atque Flacci, pugna,

quae erat commissa, sedatur. literae,
 quaecunque erant in eo comitatu, inte-
 gris signis, praetoribus traduntur: ipsi
 comprehensi, ad me, cum jam dilucesce-
 ret, deducuntur. atque horum omnium
 scelerum improbissimum machinatorem
 Cimbrum Gabinium, statim ad me, ni-
 hildum suspicantem, vocavi. deinde item
 arcessitur L. Statilius, et post eum Cethe-
 gus, tardissime autem Lentulus venit,
 credo quod literis dandis, praeter con-
 suetudinem, proxima nocte vigilarat. cum
 vero summis ac clarissimis hujus civitatis
 viris, qui, audita re, frequentes ad me
 mane convenerant, literas a me prius a-
 periri, quam ad senatum referrem, place-
 ret; ne, si nihil esset inventum, temere a
 me tantus tumultus injectus civitati vi-
 deretur; negavi me esse facturum, ut de
 periculo publico, non ad consilium pub-
 licum rem integram deferrem. etenim,
 Quirites, si ea, quae erant ad me delata,
 reperta non essent: tamen ego non ar-
 bitrabar in tantis reipublicae periculis
 mihi esse nimiam diligentiam pertimes-
 cendam. senatum frequentem celeriter,
 ut vidistis, coëgi. atque interea statim,

admonitu Allobrogum, C. Sulpicium, praetorem, fortem virum, misi, qui ex aedibus Cethegi, si quid telorum esset, efferret. ex quibus ille maximum sicarum numerum, et gladiatorum extulit. In-4
 trodixi Vulturcium sine Gallis: fidem ei publicam, jussu senatûs, dedi: hortatus sum, ut ea, quae sciret, sine timore indicaret. tum ille, cum vix se ex magno timore recepisset, dixit: a P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata et literas, ut servorum praesidio uteretur, et ad urbem quamprimum cum exercitu accederet: id autem eo consilio, ut, cum urbem omnibus ex partibus, quemadmodum descriptum distributumque erat, incendissent, caedemque infinitam civium fecissent, praesto esset ille, qui et fugientes exciperet, et se cum urbanis ducibus conjungeret. introducti autem Galli, jusjurandum sibi, et literas a P. Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt: atque ita sibi ab his, et a L. Cassio esse praescriptum, ut equitatum in Italiam quam primum mitterent: pedestres sibi copias non defuturas: Lentulum autem sibi confirmasse, ex fati Sibyllinis

aruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem regnum hujus urbis, atque imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se, et Syllam fuisse: eundemque dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis atque imperii, qui esset decimus annus post virginum absolutionem, post Capitolii autem incensionem vicesimus. hanc autem Cethego cum caeteris controversiam fuisse dixerunt, quod Lentulo et aliis, Saturnalibus caedem fieri, atque urbem incendi placeret; Cethego nimium id longum videri. Ac, ne longum sit, Quirites, tabellas proferri jussimus, quae a quoque dicebantur datae. primum ostendimus Cethego signum: cognovit. nos linum incidimus: legimus. erat scriptum ipsius manu; Allobrogum senatui, et populo, sese, quae eorum legatis confirmasset, esse facturum: orare, ut item illi facerent, quae sibi legati eorum recepissent. tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladiis, ac sicis, quae apud ipsum erant deprehensae, respondisset, dixissetque, se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse: recitatis literis de-

bilitatus atque abjectus, conscientia convictus, repente conticuit. introductus Statilius, cognovit manum, et signum suum. recitatae sunt tabellae in eandem fere sententiam: confessus est. tum ostendi tabellas Lentulo: et quaesivi, cognosceretne signum. annuit. est vero, inquam, signum quidem notum, imago avitui, clarissimi viri, qui amavit unice patriam, et cives suos; quae quidem te a tanto scelere etiam inuta revocare debuit. leguntur eadem ratione ad senatum Allobrogum populumque literae. si quid de his rebus dicere vellet, feci potestatem. atque ille primo quidem negavit: post autem aliquanto, toto jam indicio exposito atque edito, surrexit: quaesivit a Gallis, quid sibi esset cum iis: quamobrem domum suam venissent; itemque a Vulturcio. qui cum illi breviter, constanterque respondissent, per quem ad eum, quotiesque venissent: quaesissentque ab eo, nihilne secum esset de fatis Sybillinis locutus: tum ille subito, scelere demens, quanta conscientiae vis esset, ostendit. nam, cum id posset insitiari, repente praeter opinionem omnium confes-

fuscus est. ita cum non modo ingenium illud,
 et dicendi exercitatio, qua semper valuit,
 sed etiam propter vim sceleris manifesti
 atque deprehensi, impudentia, qua super-
 abat omnes, improbitasque defecit. Vul-
 turcius vero subito proferri literas, at-
 que aperiri iussit, quas sibi a Lentulo ad
 Catilinam datas esse dicebat. atque ibi
 vehementissime perturbatus Lentulus, ta-
 men et signum suum, et manum cogno-
 vit. erant autem scriptae sine nomine,
 sed ita: ' qui sis, ex eo, quem ad te mi-
 ' si, cognosces. cura, ut vir sis, et cogi-
 ' ta, quem in locum sis progressus: et vi-
 ' de, quid jam tibi sit necesse. cura, ut
 ' omnium tibi auxilia adjungas, etiam
 ' infimorum.' Gabinius deinde intro-
 ductus, cum primo impudenter respon-
 dere coepisset, ad extremum nihil ex iis,
 quae Galli insimulabant, negavit. ac mi-
 hi quidem, Quirites, cum illa certissima
 sunt visa argumenta atque indicia scele-
 ris, tabellae, signa, manus, denique u-
 niuscujusque confessio: tum multo illa
 certiora, color, oculi, vultus, taciturni-
 tas. sic enim obstupuerant, sic terram
 intuebantur, sic furtim nonnunquam in-

ter se aspiciebant, ut non jam ab aliis indicari, sed indicare se ipsi viderentur. Indiciis expositis, atque editis, Quirites, ⁶ senatum consului, de summa reipublicae quid fieri placeret. dictae sunt a principibus acerrimae ac fortissimae sententiae, quas senatus sine ulla varietate est consecutus. et quoniam nondum est perscriptum senatûs consultum, ex memoria vobis, Quirites, quid senatus censuerit, exponam. primum mihi gratiae verbis amplissimis aguntur, quod virtute, consilio, providentia mea, respublica periculis sit maximis liberata: deinde L. Flaccus, et C. Pontinus praetores, quod eorum opera forti fidelique usus essem, merito ac jure laudantur: atque etiam viro forti, collegae meo, laus impertitur, quod eos, qui hujus conjurationis participes fuissent, a suis et reipublicae consiliis removisset. atque ita censuerunt, ut P. Lentulus, cum se praetura abdicasset, tum in custodiam traderetur: itemque uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes praesentes erant, in custodiam traderentur: atque idem hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem in-

cendendae urbis depoposcerat: in M.
 Caeparium, cui, ad sollicitandos pasto-
 res, Apuliam esse attributam erat indica-
 tum: in P. Furium, qui est ex his colo-
 niis, quas Fesulas L. Sylla deduxit: in Q.
 Magium Chilonem, qui una cum hoc Fu-
 rio semper erat in hac Allobrogum solli-
 citatione versatus: in P. Umbrenum, liber-
 tinum hominem, a quo primum Gallos
 ad Gabinium perductos esse constabat.
 atque ea lenitate senatus est usus, Quiri-
 tes, ut ex tanta conjuratione, tantaque vi
 ac multitudine domesticorum hostium,
 novem hominum perditissimorum poe-
 nâ, republicâ conservatâ, reliquorum
 mentes sanari posse arbitraretur. atque
 etiam supplicatio diis immortalibus, pro
 singulari eorum merito, meo nomine de-
 creta est, Quirites: quod mihi primum
 post hanc urbem conditam togato con-
 tigit: et his decreta verbis est, 'quod
 'urbem incendiis, caede cives, Italiam
 'bello liberassem.' quae supplicatio si
 cum caeteris conferatur, Quirites, hoc
 intersit; quod caeterae bene gestâ, haec
 una, conservatâ republicâ, constituta est.
 atque illud, quod faciendum primum fuit,

factum atque transactum est. nam P. Lentulus, quanquam patefactus indicibus et confessionibus suis, iudicio senatus, non modo praetoris ius, verum etiam civis amiserat; tamen magistratu se abdicavit; ut, quae religio C. Mario, clarissimo viro, non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, praetorem occideret, ea nos religione in privato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc, quoniam, Quirites, sceleratissimi et periculosissimique belli nefarios duces captos jam et comprehensos tenetis, existimare debetis, omnes Catilinae copias, omnes spes, atque opes, his depulsis urbis periculis, concidisse. quem quidem ego cum ex urbe pellebam, hoc providebam animo, Quirites, remoto Catilina, nec mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem, nec Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. ille erat unus timendus ex his omnibus, sed tamdiu, dum moenibus urbis continebatur. omnia norat, omnium aditus tenebat; appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat: erat ei consilium ad facinus aptum: consilio autem neque lingua, ne-

que manus deerat. jam ad caeteras res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. neque vero cum aliquid mandaverat, confectum putabat. nihil erat, quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret: frigus, sitim, famem ferre poterat. hunc ego hominem tam acrem, tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulsem, (dicam id, quod sentio, Quirites) non facile hanc tantam molem mali a cervicibus vestris depulsem. non ille vobis Saturnalia constituisset, neque tanto ante exitium ac fati diem reipublicae denuntiasset, neque commisisset, ut signum, ut literae suae testes denique manifesti sceleris deprehenderentur. quae nunc, illo absente, sic gesta sunt, ut nulum in privata domo furtum unquam sit tam palam inventum, quam haec tanta in rempublicam conjuratio manifestò inventa atque deprehensa est. quod si Catilina in urbe ad hanc diem remansisset: quanquam, quoad fuit, omnibus ejus consiliis occurri, atque obstiti, tamen, ut

levissime dicam, dimicandum nobis cum illo fuisset, neque nos unquam, dum ille in urbe hostis fuisset, tantis periculis rempublicam, tanta pace, tanto otio, tanto silentio, liberassemus. Quanquam haec omnia, Quirites, ita sunt a me administrata, ut deorum immortalium nutu atque consilio et gesta, et provisa esse videntur. idque cum conjecturâ consequi possumus, quod vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse: tum vero ita praesentes his temporibus opem et auxilium nobis tulerunt, ut eos pene oculis videre possemus. nam, ut illa omittam, visas nocturno tempore ab occidente, faces, ardoremque coeli, ut fulminum jactus, ut terrae motus relinquam, ut omittam caetera, quae tam multa, nobis consulibus, facta sunt, ut haec, quae nunc fiunt, canere dii immortales viderentur: hoc certe, Quirites, quod sum dicturus, neque praetermittendum, neque relinquendum est. nam profecto memoria tenetis, Cotta, et Torquato consulibus, complures in Capitolio turres de coelo esse percussas, cum et simulacra deorum immortalium de-

pulsa sunt, et statuæ veterum hominum dejectæ, et legum æra liquefacta. tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus: quem inauratum in Capitolio parvum atque lactentem, uberibus lupinis inhiantem, fuisse meministis. quo quidem tempore cum aruspices ex tota Etruria convenissent, caedes, atque incendia, et legum interitum, et bellum civile, ac domesticum, et totius urbis atque imperii occasum appropinquare dixerunt, nisi dii immortales omni ratione placati, suo numine prope fata ipsa flexissent. itaque illorum responsis tunc et ludi decem per dies facti sunt, neque res ulla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est: iidemque jusserunt, simulacrum Jovis facere majus, et in excelsso collocare, et contra, atque ante fuerat, ad orientem convertere: ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum, et forum curiamque conspiceret, fore, ut ea consilia, quæ clam essent inita contra salutem urbis atque imperii, illustrarentur, ut a senatu populoque Romano perspicere possent: atque illud ita collocandum consules illi

statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, ut neque a superioribus consulibus, neque a nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse, Quirites, tam averſus a vero, tam praeceps, tam mente captus, qui neget, haec omnia, quae videmus, praecipueque hanc urbem, deorum immortalium nutu atque potestate administrari? etenim cum eſſet ita reſponſum, caedes, incendia, interitumque reipublicae comparari, et ea per cives, quae tum propter magnitudinem ſclerum nonnullis incredibilia videbantur: ea non modo cogitata a nefariis civibus, verum etiam ſuſcepta eſſe ſenſiſtis. illud vero nonne ita praeſens eſt, ut nutu Jovis Optimi Maximi factum eſſe videatur, ut, cum hodierno die mane per forum meo jūſſu et conjurati, et eorum indices in aedem Concordiae ducerentur, eo ipſo tempore ſignum ſtatuere-
retur? quo collocato, atque ad vos, ſenatumque converſo, omnia et ſenatus, et vos, quae erant contra ſalutem omnium cogitata, illuſtrata, et patefacta vidistiſtis. quo etiam majore ſunt iſti odio, ſupplicioque digni, qui non ſolum veſ-

tris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati. quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, et non sum ferendus. ille, ille Jupiter restitit: ille Capitolium, ille haec templa, ille hanc urbem, ille vos omnes salvos esse voluit. diis ego immortalibus ducibus hanc mentem, Quirites, voluntatemque suscepi, atque ad haec tanta indicia perveni. jam vero illa Allobrogum sollicitatio, sic a Lentulo caeterisque domesticis hostibus, tanta res, tam dementer credita et ignotis, et barbaris, commissaeque literae nunquam essent profecto, nisi a diis immortalibus huic tantae audaciae consilium esset ereptum. quid vero? ut homines Galli ex civitate male pacata, quae gens una restat, quae populo Romano bellum facere et posse, et non nolle videatur, spem imperii et rerum amplissimarum ultro sibi a patriciis hominibus oblatam negligerent, vestramque salutem suis opibus anteponerent: id nonne divinitus factum esse putatis? praesertim qui nos non pugnando, sed
 10 tacendo superare potuerunt? Quam-

obrem, Quirites, quoniam ad omnia pulvinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies cum conjugibus ac liberis vestris. nam multi saepe honores diis immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti, sed profecto iustiores nunquam. erepti enim estis ex crudelissimo ac miserrimo interitu, et erepti sine caede, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione. togati, me uno togato duce, et imperatore, vicistis. etenim recordamini, Quirites, omnes civiles dissensiones, neque solum eas, quas audistis, sed et has, quas vosmetipsi meministis, et vidistis. L. Sylla P. Sulpicium oppressit: ex urbe ejecit C. Marium, custodem hujus urbis: multosque fortes viros partim ejecit ex civitate, partim interemit. Cn. Octavius, consul, armis ex urbe collegam suum expulit: omnis hic locus acervis corporum, et civium sanguine redundavit. superavit postea Cinna cum Mario: tum vero, clarissimis viris interfectis, lumina civitatis extincta sunt. ultus est hujus victoriae crudelitatem postea Sylla: ne dici quidem opus est, quanta diminutione civium, et quanta calamitate reipublicae.

dissenfit M. Lepidus a clarissimo et fortissimo viro Q. Catulo : attulit non tam ipsius interitus reipublicae luctum, quam caeterorum. atque illae dissensiones erant hujusmodi, Quirites, quae non ad delendam, sed ad commutandam rempublicam pertinerent. non illi nullam esse rempublicam, sed in ea, quae esset, se esse principes: neque hanc urbem conflagrare, sed se in hac urbe florere voluerunt. atque illae tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium reipublicae quaesivit, ejusmodi fuerunt, ut non reconciliatione concordiae, sed internecione civium dijudicatae sint. in hoc autem uno post hominum memoriam maximo, crudelissimoque bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit, quo in bello lex haec fuit a Lentulo, Catilina, Cassio, Cethego constituta, ut omnes, qui salva urbe salvi esse possent, in hostium numero ducerentur, ita me gessi, Quirites, ut omnes salvi conservaremini : et, cum hostes vestri tantum civium superfuturum putassent, quantum infinitae caedi restitisset ; tantum autem urbis, quantum flamma obire non potuif-

set : et urbem, et cives integros incolu-
mesque servavi. : Quibus pro tantis re- 11
bus, Quirites, nullum ego a vobis prae-
mium virtutis, nullum insigne honoris,
nullum monumentum laudis postulo,
praeterquam hujus diei memoriam sem-
piternam. in animis ego vestris omnes
triumphos meos, omnia ornamenta ho-
noris, monumenta gloriae, laudis insig-
nia, condi et collocari volo. nihil me
mutum potest delectare, nihil tacitum,
nihil denique hujusmodi, quod etiam mi-
nus digni assequi possint. memoria ves-
tra, Quirites, nostrae res alentur, sermo-
nibus crescent, literarum monumentis
inveterascent, et corroborabuntur: ean-
demque diem intelligo, quam spero ae-
ternam fore, et ad salutem urbis, et ad
memoriam consulatus mei, propagatam:
unoque tempore in hac republica duos
cives extitisse, quorum alter fines vestri
imperii, non terrae, sed coeli regionibus
terminaret; alter ejusdem imperii domi-
cilium, sedemque servaret. Sed, quo- 12
niam earum rerum, quas ego gessi, non
est eadem fortuna atque conditio, quae
illorum, qui externa bella gesserunt :

quod mihi vivendum sit cum illis, quos vici ac subegi; isti hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: vestrum est, Quirites, si caeteris recta sua facta profunt, mihi mea ne quando obsint, providere. mentes enim hominum audacissimorum sceleratae ac nefariae ne vobis nocere possent, ego providi: ne mihi noceant, vestrum est providere. quanquam, Quirites, mihi quidem ipsi nihil jam ab istis noceri potest. magnum enim est in bonis praesidium, quod mihi in perpetuum comparatum est: magna in republica dignitas, quae me semper tacita defendet: magna vis est conscientiae, quam qui negligent, cum me violare volent, se ipsi indicabunt. est etiam in nobis is animus, Quirites, ut non modo nullius audaciae cedamus, sed etiam omnes improbos ultro semper laceffamus. quod si omnes impetus domesticorum hostium depulsi a vobis, se in me unum converterint: vobis erit providendum, Quirites, qua conditione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint invidiae, periculisque omnibus. mihi quidem ipsi quid est, quod jam ad vitae fruc-

tum possit acquiri, praesertim cum neque in honore vestro, neque in gloria virtutis, quidquam videam altius, quo quidem mihi libeat ascendere? illud perficiam profecto, Quirites, ut ea, quae gessi in consulatu, privatus tuear, atque ornem: ut, si qua est invidia in conservanda republica suscepta, laedat invidos, mihi valeat ad gloriam. denique ita me in republica tractabo, ut meminerim semper quae gesserim, curemque, ut ea virtute, non casu, gesta esse videantur. vos, Quirites, quoniam jam nox est, veneramini illum Jovem, custodem hujus urbis, ac vestrum, atque in vestra tecta discedite: et ea, quanquam jam periculum est depulsum, tamen aequae ac priori nocte, custodiis, vigiliisque defendite. id ne vobis diutius faciendum sit, atque ut in perpetua pace esse possitis, providebo.

IN L. CATILINAM.

IN SENATU.

ORATIO XXII.

Video, Patres conscripti, in me omnium vestrum ora atque oculos esse conversos. video vos non solum de vestro, ac reipublicae, verum etiam, si id depulsum sit, de meo periculo esse sollicitos. est mihi jucunda in malis, et grata in dolore, vestra erga me voluntas: sed eam, per deos immortales! quaeso, deponite, atque obliti salutis meae, de vobis, ac de liberis vestris cogitate. mihi quidem si haec conditio consulatus data est, ut omnes acerbitates, omnes dolores, cruciatusque perferrem: feram non solum fortiter, sed etiam libenter, dummodo meis laboribus, vobis populoque

Romano dignitas, salusque pariat. ego sum ille consul, Patres conscripti, cui non forum, in quo omnis aequitas continetur: non campus, consularibus auspiciis consecratus: non curia, summum auxilium omnium gentium: non domus, commune perfugium: non lectus, ad quietem datus: non denique haec sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo, atque infidiis fuit. ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore, in vestro timore, sanavi. nunc, si hunc exitum consulatus mei dii immortales esse voluerunt, ut vos, Patres conscripti, populumque Romanum ex caede misera, conjuges, liberosque vestros, virginesque Vestales ex acerbissima vexatione: templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex foedissima flamma: totam Italiam ex bello et vastitate eriperem: quaecunque mihi uni proponetur fortuna, subeatur. etenim, si P. Lentulus suum nomen, inductus a vatibus, fatale ad perniciem reipublicae fore putavit: cur ego non laeter meum consulatum ad salutem reipublicae prope fa-

2 talem extitisse? Quare, Patres con-
 scripti, consulite vobis, prospicite pa-
 triae, conservate vos, conjuges, liberos,
 fortunasque vestras: populi Romani no-
 men, salutemque defendite: mihi parce-
 re, ac de me cogitare desinite. nam pri-
 mum debeo sperare, omnes deos, qui hu-
 ic urbi praesident, pro eo mihi, ac mero-
 re, relaturos gratiam esse. deinde, si quid
 obtigerit, acquo animo, paratoque mo-
 riar. neque enim turpis mors forti viro
 potest accidere, neque immatura consu-
 lari, nec misera sapienti. nec tamen ego
 sum ille ferreus, qui fratris carissimi, atque
 amantissimi praesentis moerore non mo-
 veor, horumque omnium lacrymis, a
 quibus me circumfessum videtis. neque
 meam mentem non domum saepe revo-
 cat exanimata uxor, abjecta metu filia, et
 parvulus filius, quem mihi videtur am-
 plecti respublica tanquam obsidem con-
 sulatus mei: neque ille, qui expectans
 hujus exitum diei, adstat in conspectu
 meo gener. moveor his rebus omnibus,
 sed in eam partem, ut salvi sint vobiscum
 omnes, etiam si vis aliqua me oppresse-
 rit, potius, quàm et illi, et nos una cum

republica pereamus. quare, Patres conscripti, incumbite ad reipublicae salutem: circumspicite omnes procellas, quae impendent, nisi providetis. non Tib. Gracchus, qui iterum tribunus plebis fieri voluit: non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est: non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod, atque in vestrae severitatis iudicium adducitur. tenentur ii, qui ad urbis incendium, ad vestrum omnium caedem, ad Catilinam accipiendum, Romae restiterunt. tenentur literae, signa, manus, denique uniuscujusque confessio. sollicitantur Allobroges: servitia excitantur: Catilina arcessitur: id est initum consilium, ut, interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem reipublicae nomen, atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinqueretur. Haec omnia indices detulerunt, rei confessi sunt, vos multis jam iudiciis iudicastis. primum, quod mihi gratias egistis singularibus verbis: et mea virtute atque diligentia, perditorum hominum patefactam esse conjurationem decrevistis. deinde quod P. Lentulum, ut se abdicaret prae-

turâ, coëgistis: tum quod eum, et caeteros, de quibus judicastis, in custodiam dandos censuistis: maximeque quod meo nomine supplicationem decrevistis, qui honos togato habitus ante me est nemini. postremo hesterno die praemia legatis Allobrogum, Titoque Vulturcio dedistis amplissima. quae sunt omnia ejusmodi, ut ii, qui in custodiam nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione a vobis damnati esse videantur. sed ego institui referre ad vos, Patres conscripti, tanquam integrum, et de facto, quid judicetis; et de poena, quid censeatis. illa praedicam, quae sunt consulis. ego magnum in republica versari furorem, et nova quaedam misceri, et concitari mala jam pridem videbam: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi conjurationem a civibus, nunquam putavi. nunc, quidquid est, quocunque vestrae se mentes inclinant, atque sententiae, statuendum vobis ante noctem est. quantum facinus ad vos delatum sit, videtis. huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis. latius opinione disseminatum est hoc malum: manavit non solum per Italiam,

verum etiam transcendit Alpes, et obscurere serpens, multas jam provincias occupavit. id opprimi sustentando, ac prolutando, nullo pacto potest. quacunque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est. Video duas adhuc esse sententias: unam D. Silani, qui censet, eos, qui haec delere conati sunt, morte esse multandos: alteram C. Caesaris, qui mortis poenam removet, caeterorum suppliciorum omnes acerbitates amplectitur. uterque et pro sua dignitate, et pro rerum magnitudine in summa severitate versatur. alter eos, qui nos omnes, qui populum Romanum vitâ privare conati sunt, qui delere imperium, qui populi Romani nomen extinguere, punctum temporis frui vitâ, et hoc communi spiritu, non putat oportere: atque hoc genus poenae saepe in improbos cives in hac republica esse usurpatum recordatur. alter intelligit, mortem a diis immortalibus non esse supplicii causa constitutam: sed aut necessitatem naturae, aut laborum ac miseriarum quietem esse. itaque eam sapientes nunquam invidi, fortes etiam saepe libenter oppetiverunt. vincula vero,

et ea sempiterna, certe ad singularem poenam nefarii sceleris inventa sunt. itaque municipiis dispartiri jubet. habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis: difficultatem, si rogare. decernatur tamen, si placet. ego enim suscipiam, et, ut spero, reperiam, qui id, quod salutis omnium causa statueritis, non putet esse suae dignitatis recusare. adjungit gravem poenam municipibus, si quis eorum vincula ruperit: horribiles custodias circumdat, et digna scelere hominum perditorum sancit, ne quis eorum poenam, quos condemnat, aut per senatum, aut per populum levare possit. eripit etiam spem, quae sola hominem in miseriis consolari solet. bona praeterea publicari jubet: vitam solam relinquit nefariis hominibus: quam si eripuisset, multas uno dolore, animi atque corporis, et omnes scelerum poenas ademisset. itaque, ut aliqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos ejusmodi quaedam illi antiqui supplicia impiis constituta esse voluerunt: quod videlicet intelligebant, his remotis, non esse mortem ipsam pertimescendam. Nunc, Patres

conscripti, ego mea video quid intersit. si eritis secuti sententiam C. Caesaris: quoniam hanc is in republica viam, quae popularis habetur, secutus est, fortasse minus erunt, hoc auctore et cognitore hujusce sententiae, mihi populares impetus pertimescendi. sin illam alteram: nescio, an amplius mihi negotii contrahatur. sed tamen meorum periculorum rationes utilitas reipublicae vincat. habemus enim a C. Caesare, sicut ipsius dignitas, et majorum ejus amplitudo postulabat, sententiam, tanquam obsidem perpetuae in rempublicam voluntatis. intellectum est, quid intersit inter lenitatem concionatorum, et animum verè popularem, saluti populi consulentem. video de istis, qui populares haberi volunt, abesse non neminem, ne de capite videlicet civium Romanorum sententiam ferat. is et nudiustertius in custodiam cives Romanos dedit, et supplicationem mihi decrevit, et indices hesternum die maximis praemiis affecit. jam hoc nemini dubium est, qui reo custodiam, quaesitori gratulationem, indici praemium decrevit, quid de tota re et causa judicarit.

at vero C. Caesar intelligit, legem Semproniam esse de civibus Romanis constitutam : qui autem reipublicae sit hostis, eum civem esse nullo modo posse : denique ipsum latorem legis Semproniae, jussu populi poenas reipublicae dependisse. idem etiam ipsum Lentulum largitorem, et prodigum, non putat, cum de perniciie populi Romani, exitio hujus urbis, tam acérbe, tamque crudeliter cogitarit, appellari posse popularem. itaque homo mitissimus, atque lenissimus non dubitat P. Lentulum aeternis tenebris vinculisque mandare; et sancit in posterum, ne quis hujus supplicio levando se jactare, et in perniciie populi Romani posthac popularis esse possit. adjungit etiam publicationem bonorum, ut omnes animi cruciatus, et corporis, etiam egestas ac mendicita⁶ consequatur. Quamobrem si hoc statueritis: dederitis mihi comitem ad concionem, populo Romano carum atque jucundum. si Silani sententiam sequi malueritis: facile me, atque vos a crudelitatis vituperatione defendetis; atque obtinebo, eam multo levior⁶ fuisse. quanquam, Patres conscrip-

ti, quae potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu judico. nam ita mihi salva republica vobiscum perfrui liceat, ut ego, quod in hac causa vehementior sum, non atrocitate animi moveor, (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate, et misericordia. video enim hanc mihi urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepulta in patria miseros atque insepultos acervos civium; versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi, et furor, in vestra caede bacchantis. cum vero mihi proposui regnantem Lentulum, sicut ipse se ex fati sperasse confessus est; purpuratum esse hunc Gabinium; cum exercitu venisse Catilinam; tum lamentationem matrum familiâs, tum fugam virginum atque puerorum, ac vexationem virginum Vestalium perhorresco: et, quia mihi vehementer haec videntur misera atque miseranda, idcirco in eos, qui ea perficere voluerunt, me severum vehementemque praebeo. etenim quaero, si quis paterfamiliâs, liberis suis

a servo interfectis, uxore occisa, incensa domo, supplicium de servo non quam acerbissimum sumpserit: utrum is clemens, ac misericors, an inhumanissimus et crudelissimus esse videatur? mihi vero importunus ac ferreus, qui non dolore ac cruciatu nocentis, suum dolorem cruciatumque lenierit. sic nos in his hominibus, qui nos, qui conjuges, qui liberos nostros trucidare voluerunt: qui singulas uniuscujusque nostrum domos, et hoc universum reipublicae domicilium delere conati sunt: qui id egerunt, ut gentem Allobrogum in vestigiis hujus urbis, atque in cinere deflagrati imperii collocarent: si vehementissimi fuerimus, misericordes habebimur: sin remissiores esse voluerimus, summae nobis crudelitatis in patriae, civiumque perniciie fama subeunda est. nisi vero cuipiam L. Caesar, vir fortissimus, et amantissimus reipublicae, crudelior nudiustertius visus est, cum sororis suae, foeminae electissimae, virum praesentem, et audientem, vita privandum esse dixit: cum avum jussu consulis interfectum, filiumque ejus impuberem, legatum a patre missum, in carcere ne-

catum esse dixit. quorum, quod simile factum? quod initum delendae reipublicae consilium? largitionis voluntas tum in republica versata est, et partium quaedam contentio. atque illo tempore huius avus Lentuli, clarissimus vir, armatus Gracchum est persecutus: ille etiam grave tum vulnus accepit, ne quid de summa dignitate reipublicae minueretur. hic ad evertenda fundamenta reipublicae Gallos arcessivit, servitia concitavit, Catilinam evocavit, attribuit nos trucidandos Cethego, caeteros cives interficiendos Gabinio, urbem inflammandam Cassio, totam Italiam vastandam diripiendamque Catilinae. vereamini, censeo, ne in hoc scelere tam immani ac nefando nimis aliquid severe statuuisse videamini; cum multo magis sit verendum, ne remissione poenae crudeles in patriam, quam ne severitate animadversionis nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamur. Sed quae exaudio, Patres, conscripti, dissimulare non possum. jactantur enim voces, quae perveniunt ad aures meas, eorum, qui vereri videntur, ut habeam satis praesidii ad ea, quae

vos statueritis hodierno die, transigenda. omnia et provisa, et parata, et constituta sunt, Patres conscripti, cum mea summa cura atque diligentia, tum multo etiam majore populi Romani ad summum imperium retinendum, et ad communes fortunas conservandas voluntate. omnes adfunt omnium ordinum homines, omnium denique aetatum: plenum est forum, plena templa circa forum, pleni omnes aditus hujus loci ac templi. causa enim est post urbem conditam haec inventa sola, in qua omnes sentirent unum atque idem, praeter eos, qui cum sibi viderent esse pereundum, cum omnibus potius, quam soli perire voluerunt. hosce ego homines excipio, et secerno libenter: neque enim in improborum civium, sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. caeteri vero, dii immortales! qua frequentia, quo studio, qua virtute ad communem dignitatem salutemque consentiunt? quid ego hic equites Romanos commemorem? qui vobis ita summam ordinis consilii-que concedunt, ut vobiscum de amore reipublicae certent: quos ex multorum

annorum dissensione ad hujus ordinis societatem concordiamque revocatos, hodiernus dies vobiscum, atque haec causa conjungit: quam conjunctionem si in consulatu confirmatam meo, perpetuam in republica tenuerimus; confirmo vobis, nullum posthac malum civile ac domesticum ad ullam reipublicae partem esse venturum. pari studio defendendae reipublicae convenisse video tribunos aearios, fortissimos viros: scribas item universos: quos cum casu hic dies ad aearium frequentasset, video ab expectatione sortis ad communem salutem esse conversos. omnis ingenuorum adest multitudo, etiam tenuissimorum. quis est enim, cui non haec templa, aspectus urbis, possessio libertatis, lux denique haec ipsa, et hoc commune patriae solum, cum sit carum, tum vero dulce atque jucundum? Operae pretium est, Patres conscripti, libertinorum hominum studia cognoscere; qui fortuna sua civitatis jus consecuti, hanc vere suam patriam esse judicant: quam quidam hinc nati, et summo nati loco, non patriam suam, sed urbem hostium esse judicaverunt. sed quid

ego huiusce ordinis homines commemorem, quos privatae fortunae, quos communis respublica, quos denique libertas ea, quae dulcissima est, ad salutem patriae defendendam excitavit? servus est nemo, qui modo tolerabili conditione sit servitutis, qui non audaciam civium perhorrescat: qui non haec stare cupiat: qui non tantum, quantum audet, et quantum potest, conferat ad communem salutem voluntatis. quare si quem vestrum forte commovet hoc, quod auditum est, lenonem quendam Lentuli concurrare circum tabernas, pretio sperantem sollicitari posse animos egentium atque imperitorum: est id quidem coeptum atque tentatum, sed nulli sunt inventi tam aut fortunâ miseri, aut voluntate perditi, qui non ipsum illum sellae, atque operis, et quaestûs quotidiani locum; qui non cubile, ac lectulum suum; qui denique non cursum hunc otiosum vitae suae, salvum esse velint. multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt: immo vero (id enim potius est dicendum) genus hoc universum amantissimum est otii: etenim omne eorum instrumentum, omnis ope-

ra ac quaestus, frequentia civium sustinetur, alitur otio : quorum si quaestus, occlusis tabernis, minui solet, quid tandem incensis futurum est? quae cum ita sint, Patres conscripti, vobis populi Romani praesidia non desunt : vos ne populo Romano deesse videamini, provide. Habetis consulem ex plurimis periculis, et insidiis, atque ex media morte, non ad vitam suam, sed ad salutem vestram reservatum : omnes ordines ad conservandam rempublicam mente, voluntate, studio, virtute, voce, consentiunt : obsessa facibus et telis impiae conjurationis, vobis supplex manus tendit patria communis : vobis se, vobis vitam omnium civium, vobis arcem, et Capitolium, vobis aras Penatium, vobis illum ignem Vestae perpetuum ac sempiternum, vobis omnia templa deorum, atque delubra, vobis muros, atque urbis tecta commendat. praeterea de vestra vita, de conjugum vestrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focus vestris, hodierno die vobis judicandum est. habetis ducem, me-

morem vestri, oblitum sui: quae non semper facultas datur; habetis omnes ordines, omnes homines universum populum Romanum, id quod in civili causa hodierno die primum videmus, unum atque idem sentientem. cogitate, quantis laboribus fundatum imperium, quanta virtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas exaggeratasque fortunas una nox pene deleat. id ne unquam posthac non modo confici, sed ne cogitari quidem possit a civibus, hodierno die providendum est. atque haec non ut vos, qui mihi studio pene praecurritis, excitarem, locutus sum: sed ut mea vox, quae debet esse in republica princeps, officio functa consulari videretur.

¹⁰ Nunc ante quam ad sententiam redeo, de me pauca dicam. ego, quanta manus est conjuratorum, quam videtis esse permagnam, tantam me inimicorum multitudinem suscepisse video: sed eam esse judico turpem, et infirmam, et contemptam, et abjectam. quod si aliquando alicujus furore et scelere concitata manus ista plus valuerit, quam vestra, ac reipublicae dig-

nitas ; me tamen meorum factorum atque consiliorum nunquam, Patres conscripti, poenitebit. etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur, omnibus est parata: vitae tantam laudem, quanta vos me vestris decretis honestastis, nemo est assecutus. caeteris enim semper bene gestae, mihi uni conservatae reipublicae gratulationem decrevistis. sit Scipio clarus, ille, cujus consilio atque virtute Annibal in Africam redire, atque ex Italia decedere coactus est : ornetur alter eximia laude Africanus, qui duas urbes huic imperio infestissimas, Carthaginem, Numantiamque delevit : habeatur vir egregius, L. Paulus, ille, cujus currum rex potentissimus quondam et nobilissimus, Perses honestavit : sit in aeterna gloria Marius, qui bis Italiam obsidione et metu servitutis liberavit: anteponatur omnibus Pompeius, cujus res gestae, atque virtutes, iisdem, quibus solis cursus, regionibus ac terminis continentur. erit profecto inter horum laudes aliquid loci nostrae gloriae: nisi forte majus est patefacere nobis provincias, quo exire possit

mus, quam curare, ut etiam illi, qui absunt, habeant, quo victores revertantur. quanquam est uno loco conditio melior externae victoriae, quam domesticae: quod hostes alienigenae aut oppressi, serviunt, aut recepti, beneficio se obligatos putant: qui autem ex numero civium dementia aliqua depravati hostes patriae semel esse coeperunt, eos, cum a perniciie reipublicae repuleris, nec vi coërcere, nec beneficio placare possis. quare mihi cum perditis civibus aeternum bellum susceptum esse video: quod ego vestro, bonorumque omnium auxilio, memoriaque tantorum periculorum, quae non modo in hoc populo, qui servatus est, sed etiam in omnium gentium sermonibus ac mentibus semper haerebit, a me, atque meis facile propulsari posse confido. neque ulla profecto tanta vis reperietur, quae conjunctionem vestram, equitumque Romanorum, et tantam conspirationem bonorum omnium perfringere et

¹¹ labefactare possit. Quae cum ita sint, Patres conscripti, pro imperio, pro exercitu, pro provincia, quam neglexi, pro trium-

pho, caeterisque laudis insignibus, quae sunt a me, propter urbis vestraeque salutis custodiam, repudiata, pro clientelis, hospitibusque provincialibus, quae tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quam comparo: pro his igitur omnibus rebus, et pro meis in vos singularibus studiis, proque hac, quam conspiciatis, ad conservandam rempublicam diligentia, nihil aliud a vobis, nisi huius temporis, totiusque mei consulatus memoriam postulo: quae dum erit vestris mentibus infixæ, firmissimo me muro septum esse arbitror. quod si meam spem vis improborum sefellerit, atque superaverit; commendo vobis parvum meum filium: cui profecto satis erit praesidii, non solum ad salutem, verum etiam ad dignitatem, si ejus, qui haec omnia suo solus periculo conservaverit, illum esse filium memineritis. quapropter de summa salute vestra, populi que Romani, Patres conscripti, de vestris conjugibus ac liberis, de aris ac focus, de fanis ac templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio, de libertate, de salute Italiae, de-

IN L. CATILINAM. 205

que universa republica decernite diligenter, ut instituisstis, ac fortiter. habetis enim consulem, qui et parere vestris decretis non dubitet; et ea, quae statueritis, quoad vivet, defendere, et per se ipsum praestare possit.

of the House of Commons
in the year of our Lord one thousand eight hundred and
ninety and six, in the first year of the reign of our
said Majesty Queen Victoria, in the first year of the
reign of our said Majesty Queen Victoria, in the first
year of the reign of our said Majesty Queen Victoria.

And the said Committee do hereby certify that the
said Report of the said Committee, as above, is
correct and true, and that the same is the
property of the said House of Commons, and that
the same is the property of the said House of Commons.

And the said Committee do hereby certify that the
said Report of the said Committee, as above, is
correct and true, and that the same is the
property of the said House of Commons, and that
the same is the property of the said House of Commons.

And the said Committee do hereby certify that the
said Report of the said Committee, as above, is
correct and true, and that the same is the
property of the said House of Commons, and that
the same is the property of the said House of Commons.

P R O

L. M U R E N A.

O R A T I O XXIII.

QUae deprecatus sum a diis immortalibus, Judices, more, institutoque majorum, illo die, quo auspicato, comitiis centuriatis, L. Murenam consullem renuntiavi; ut ea res mihi, magistratuique meo, populo, plebique Romanae, bene ac feliciter eveniret: eadem precor ab iisdem diis immortalibus ob ejusdem hominis consulatum una cum salute obtinendum, et ut vestrae mentes, atque sententiae cum populi Romani voluntatibus, suffragiisque consentiant, eaque res vobis, populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. quod si illa solemnibus comitiorum precatio consularibus auspiciis consecrata, tantam habet in se vim et religionem,

quantam reipublicae dignitas postulat: idem ego sum precatus, ut eis quoque hominibus, quibus hic consulatus, me rogante, datus esset, ea res fauste, feliciter, prospereque eveniret. quae cum ita sint, Iudices, et cum omnis deorum immortalium potestas, aut translata sit ad vos, aut certe communicata vobiscum: idem consul eum vestrae fidei commendat, qui antea diis immortalibus commendavit; ut ejusdem hominis voce et declaratus consul, et defensus, beneficium populi Romani cum vestra, atque omnium civium salute tueatur. et, quoniam in hoc officio studium meae defensionis, ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio causae reprehensa est; antequam pro L. Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicam: non quo mihi potior, hoc quidem in tempore, sit officii mei, quam hujusce salutis defensio: sed ut, meo facto vobis probato, majore auctoritate ab hujus honore, fama, fortunisque omnibus, inimicorum impetus propulsare possim. Et primum M. Catoni, vitam ad certam rationis normam dirigenti, et diligentissime perpendenti monumenta officiorum

omnium, de officio meo respondebo. negat fuisse rectum Cato, me et consulem, et legis ambitus latorem, et tam severe gesto consulatu, causam L. Murenæ attingere. cuius reprehensio me vehementer movet, non solum ut vobis, Iudices, quibus maxime debeo, verum etiam ut ipsi Catoni, gravissimo atque integerrimo viro, rationem facti mei probem. a quo tandem, M. Cato, est æquius consulem defendi, quam a consule? quis mihi in republica potest, aut debet esse conjunctior, quam is, cui respublica a me uno traditur sustinenda, magnis meis laboribus et periculis sustentata? quod si in iis rebus repetendis, quæ mancipi sunt, is periculum iudicii præstare debet, qui se nexu obligavit; profecto etiam rectius in iudicio consulis designati, is potissimum consul, qui consulem declaravit, auctor beneficii populi Romani, defensorque periculi esse debebit. ac si, ut nonnullis in civitatibus fieri solet, patronus huic causæ publice constitueretur, is potissime honore affecto defensor daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quam

facultatis. quod si e portu solventibus, ii, qui jam in portum ex alto invehuntur, praecipere summo studio solent et tempestatum rationem, et praedonum, et locorum; quod natura affert, ut eis favemus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem me animo esse oportet, prope jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas reipublicae tempestates esse subeundas? quare, si est boni consulis, non solum videre, quid agatur, verum etiam providere, quid futurum sit; ostendam alio loco, quantum salutis communis intersit, duos consules in republica kalendis Januarii esse. quod si ita est, non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quam respublica consulem ad communem salutem defendendam vocare. Nam quod legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihi met ipsi jam pridem tulerim de civium periculis defendendis, non abrogarem. etenim si largitionem factam esse confiterer, idque recte factum esse defenderem, facerem improbe, etiam si alius legem tulisset. cum vero nihil commissum contra

legem esse defendam, quid est, quod meam defensionem latio legis impediat? negat esse ejusdem severitatis, Catilinam, exitium reipublicae intra moenia molientem, verbis, et pene imperio, urbe expulisse: et nunc pro L. Murena dicere, ego autem has partes lenitatis et misericordiae, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter: illam vero gravitatis, severitatisque personam non appetivi; sed ab republica mihi impositam sustinui, sicut hujus imperii dignitas in summo periculo civium postulabat. quod si tum, cum respublica vim et severitatem desiderabat, vici naturam, et tam vehemens fui, quam cogebar, non quam volebam; nunc, cum omnes me causae ad misericordiam atque ad humanitatem vocent, quanto tandem studio debeo naturae meae, consuetudinique servire? ac de officio defensionis meae, et de ratione accusationis tuae, fortasse etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. sed me, Judices, non minus hominis sapientissimi atque ornatissimi, Ser. Sulpicii, conquestio, quam Catonis accusatio commovebat, qui gravissime et acerbissime

ferre dixit, me familiaritatis, necessitudinisque oblitum, causam L. Murenæ contra se defendere. huic ego, Iudices, satisfacere cupio, vosque adhibere arbitros. nam cum grave est vere accusari in amicitia, tum etiam si falso accuseris, non est negligendum. ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia studia atque officia pro nostra necessitudine et debuisse confiteor, et praestitisse arbitror. nihil tibi, consulatum petenti, a me defuit, quod esset aut ab amico, aut a gratioso, aut a consule postulandum. abiit illud tempus: mutata ratio est: sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murenæ, quantum tu a me postulare ausus sis, tantum debuisse: contra salutem, nihil debere. neque enim si tibi tum, cum peteres consulatum, affui, idcirco nunc, cum Murenam ipsum petas, adjutor eodem pacto esse debeo. atque hoc non modo non laudari, sed ne concedi quidem potest, ut amicis nostris accusantibus, non etiam alienissimos defendamus. Mihi autem cum 4 Murena, Iudices, et vetus et magna amicitia est, quae in capitis dimicatione a

Ser. Sulpicio non idcirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione superata est. quae si causa non esset, tamen vel dignitas hominis, vel honoris ejus, quem adeptus est, amplitudo, summam mihi superbiae crudelitatisque famam inuississet, si hominis, et suis et populi Romani ornamentis amplissimi, causam tanti periculi repudiassem. neque enim jam mihi licet, neque est integrum, ut meum laborem hominum periculis sublevandis non impertiam. nam cum praemia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini : labores, per quos ea ceperis, cum adeptus sis, deponere, esset hominis et astuti, et ingrati. quod si licet desinere, si te auctore possum, si nulla inertiae, nulla superbiae turpitudine, nulla inhumanitatis culpa suscipitur : ego vero libenter desino. sin autem, fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit : nimirum haec causa est ejusmodi, quam nec industrius, nec misericors, nec officiosus deserere possit. atque hujusce rei conjecturam de tuo ipsius studio, Servi, facillime ceperis. nam

si tibi necesse putas etiam adversariis amicorum tuorum de jure consulentibus respondere: et, si turpe existimas, te advocato, illum ipsum, quem contra veneris, causa cadere: noli tam esse injustus, ut, cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros rivulos etiam amicis putes clausos esse oportere. etenim, si me tua familiaritas ab hac causa removisset, et, si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso, clarissimis viris, si item caeteris, a quibus intelligo tuam gratiam magni aestimari, accidisset; in ea civitate consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini unquam infimo majores nostri patronum deesse voluerunt. ego vero, Judices, ipse me existimarem nefarium, si amico: crudelem, si misero: superbum, si consuli defuisssem. quare quod dandum est amicitiae, large dabitur a me, ut tecum agam, Servi, non secus, ac si meus esset frater, qui mihi est carissimus, isto in loco. quodtribuendum est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerm me contra amici studium pro amici periculo dicere. Intelligo, Judices, tres totius accusationis partes fuisse, et e-

arum unam in reprehensione vitae, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam. atque harum trium partium prima illa, quae gravissima esse debebat, ita fuit infirma et levis, ut illos lex magis quaedam accusatoria, quam vera maledicendi facultas, de vita L. Murenæ dicere aliquid coegerit. objecta est enim Asia, quae ab hoc non ad voluptatem et luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata. qui si adolescens patre suo imperatore non meruisset, aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut a parente repudiatus videretur. an, cum sedere in equis triumphantium praetextati potissimum filii soleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter gestis pene simul cum patre triumpharet? hic vero, Iudices, et fuit in Asia, et viro fortissimo, parenti suo, magno adjumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuit. et, si habet Asia suspensionem luxuriae quandam, non Asiam nunquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse, laudandum est. quamobrem non Asiae nomen

objiciendum Murenæ fuit, ex qua laus familiae, memoria generi, honos et gloria nomini constituta est: sed aliquod aut in Asia susceptum, aut ex Asia deportatum flagitium ac dedecus. meruisse vero stipendia in eo bello, quod tum populus Romanus non modo maximum, sed etiam solum gerebat, virtutis: patre imperatore libentissime meruisse, pietatis: finem stipendiorum, patris victoriam ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. maledicto quidem idcirco nihil in hisce rebus loci est, quod omnia laus occupavit. Saltatorem appellat L. Murenam Cato.⁶ maledictum est, si vere objicitur, vehementis accusatoris: sin falso, maledici conviciatoris. quare cum ista sis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex trivio, aut ex scurrarum aliquo convicio; neque temere consulem populi Romani saltatorem vocare: sed conspiciere, quibus praeterea vitiis affectum esse necesse sit eum, cui vere istud objici possit. nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit: neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto. tempestivi convivii, amoeni lo-

ci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio. tu mihi arripis id, quod necesse est omnium vitiorum esse postremum: relinquis illa, quibus remotis, hoc vitium omnino esse non potest. nullum turpe convivium, non amor, non commissatio, non libido, non sumptus ostenditur. et, cum ea non reperiantur, quae voluptatis nomen habent, quaeque vitiosa sunt: in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriae reperiturum putas? nihil igitur in vitam L. Murenæ dici potest? nihil, inquam, omnino, Judices. sic a me consul designatus defenditur, ut ejus nulla fraus, nulla avaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in vita proferatur. bene habet: jacta sunt fundamenta defensionis. nondum enim nostris laudibus, quibus utar postea, sed prope inimicorum confessione, virum bonum, atque integrum hominem defendimus. Quo constituto, facilius est mihi aditus ad contentionem dignitatis: quae pars altera fuit accusationis. summam video esse in te, Servi Sulpici, dignitatem generis, integritatis, industriae, caetero-

rumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggre-
di par est. paria cognosco esse ista in
L. Murena, atque ita paria, ut neque ip-
se dignitate vinci potuerit, neque te dig-
nitate superarit. contempsisti L. Mu-
renae genus, extulisti tuum. quo loco
si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit,
neminem bono esse genere natum: facis,
ut rursus plebs in Aventinum sevocanda
esse videatur. sin autem sunt amplae et
honestae familiae plebeiae: et proavus
L. Murenæ, et avus, praetores fuerunt,
et pater cum amplissime atque honestissi-
me ex praetura triumphasset, hoc facili-
orem huic gradum consulatus adipiscen-
di reliquit, quod is jam patri debitus, a
filio petebatur. tua vero nobilitas, Ser-
vi Sulpici, tametsi summa est, tamen ho-
minibus literatis et historicis est notior:
populo vero, et suffragatoribus obscuri-
or. pater enim fuit equestri loco: avus
nulla illustri laude celebratus. itaque non
ex sermone hominum recenti, sed ex an-
nalinum vetustate eruenda est memoria
nobilitatis tuae. quare ego te semper in
nostrum numerum aggregare soleo, quod

virtute industriaque perfecisti, ut, cum equitis Romani esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, novo homine, et fortissimo viro, virtutis esse visum est, quam in homine nobilissimo, M. Aemilio. etenim ejusdem animi atque ingenii est, posteris suis, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere: et, ut Scaurus, memoriam prope intermortuam generis⁸ sui, virtute renovare. Quanquam ego putabam, Judices, multis viris fortibus ne ignobilitas objiceretur generis, meo labore esse perfectum: qui non modo Curii, Catonibus, Pompeiis, antiquis illis, fortissimis viris, novis hominibus, sed his recentibus, Mariis, et Didiis, et Caeliis commemorandis jacebant. cum ego vero tanto intervallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad consulatum posthac, sicut apud majores nostros fuit, non magis nobilitati, quam virtuti, pateret: non arbitrabar, cum ex familia veteri, et illustri consul designatus, ab equitis Romani filio, consule, defenderetur, de generis novitate accusatores esse

dicturos. etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbissimo atque audacissimo; altero modestissimo atque optimo viro peterem: superavi tamen dignitate Catilinam, gratiâ Galbam. quod si id crimen homini novo esse deberet: profecto mihi neque inimici, neque invidi defuissent. omittamus igitur de genere dicere, cujus est magna in utroque dignitas: videamus caetera. quaesturam unâ petiit, et sum ego factus prior. non est respondendum ad omnia. neque enim quemquam vestrûm fugit, cum multi pares dignitate fiant; unus autem primum solus possit obtinere: non eundem esse ordinem dignitatis, et renuntiationis: propterea quod renuntiationo gradus habeat; dignitas autem sit per saepe eadem omnium. sed quaestura utriusque propemodum pari momento sortis fuit. habuit hic lege Titia provinciam tacitam, et quietam: tu illam, cui, cum quaestores sortiuntur, etiam acclamari solet, Ostiensem, non tam gratiosam et illustrem, quam negotiosam et molestam. consedit utriusque nomen in quaestura. nullum enim vobis fors cam-

pum dedit, in quo excurrere virtus, cognoscique posset. Reliqui temporis spatium in contentionem vocatur. ab utroque dissimillima ratione tractatum est. Servius hic nobiscum hanc urbanam militiam respondendi, scribendi, cavendi, plenam sollicitudinis, ac stomachi, secutus est: jus civile didicit: multum vigilavit: laboravit: praesto multis fuit: multorum stultitiam perpeffus est: arrogantiam pertulit: difficultatem exforbuit: vixit ad aliorum arbitrium, non ad suum. magna laus, et grata hominibus, unum hominem elaborare in ea scientia, quae sit multis profutura. quid Murena interea? fortissimo et sapientissimo viro, summo imperatori, legatus L. Lucullo fuit: qua in legatione duxit exercitum: signa contulit: manum conseruit: magnas copias hostium fudit: urbes partim vi, partim obsidione cepit: Asiam istam refertam, et eandem delicatam, sic obiit, ut in ea neque avaritiae, neque luxuriae vestigium reliquerit: maximò in bello sic est versatus, ut hic multas res et magnas sine imperatore gesserit, nullam sine hoc imperator. atque haec, quanquam praesente L. Lu-

cullo loquar, tamen, ne ab ipso, propter periculum nostrum, concessam videamur habere licentiam fingendi, publicis literis testata sunt omnia : quibus L. Lucullus tantum Murenæ laudis impertit, quantum neque ambitiosus imperator, neque invidus, tribuere alteri in communicanda gloria debuit. summa in utroque est honestas, summa dignitas: quam ego, si mihi per Servium liceat, pari, atque eadem in laude ponam. sed non licet. agitat rem militarem: insectatur totam hanc legationem : assiduitatis, et operarum harum quotidianarum putat esse consulatum. apud exercitum mihi fueris, inquit, tot annos? forum non attigeris? absueris tamdiu? et, cum longo intervallo veneris, cum iis, qui in foro habitant, de dignitate contendas? primum ista nostra assiduitas, Servi, nescis, quantum interdum afferat hominibus fastidii, quantum satietatis. mihi quidem vehementer expedit, positam in oculis esse gratiam : sed tamen ego mei satietatem magno meo labore superavi: et tu idem fortasse: veruntamen utrique nostrum desiderium nihil obfuisse. sed, ut, hoc o-

misso, ad studiorum atque artium contentionem revertamur: qui potest dubitari, quin ad consulatum adipiscendum, multo plus afferat dignitatis, rei militaris, quam juris civilis gloria? vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille, ut eò, quò intendit, mature cum exercitu perveniat. te gallorum; illum buccinarum cantus excuscat. tu actionem instituis; ille aciem instruit. tu cavet, ne tui consultores; ille, ne urbes, aut castra capiantur. ille tenet, et scit, ut hostium copiae; tu, ut aquae pluviae arceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus; tu in regendis. ac nimirum (dicendum est enim quod sentio) rei militaris virtus praestat caeteris omnibus. ¹⁰ Haec nomen populo Romano, haec huic urbi aeternam gloriam peperit: haec orbem terrarum parere huic imperio coëgit. omnes urbanae res, omnia haec nostra praeclara studia, et haec forensis laus, et industria, latent in tutela ac praesidio bellicae virtutis. simulatque increpuit suspicio tumultus; artes illico nostrae conticescunt. et, quoniam mihi videris istam scientiam juris tanquam fili-

olam osculari tuam, non patiar te in tanto errore versari, ut istud nescio quid, quod tantopere didicisti, praeclarum aliquid esse arbitrare. aliis ego te virtutibus, continentiae, gravitatis, iustitiae, fidei, caeteris omnibus, consulatu, et omni honore semper dignissimum judicavi. quod quidem jus civile didicisti; non dicam, operam perdidisti: sed illud dicam, nullam esse in illa disciplina munitam ad consulatum viam. omnes enim artes, quae nobis populi Romani studia conciliant, et admirabilem dignitatem, et pergratam utilitatem debent habere. Summa dignitas est in iis, qui militari laude antecellunt. omnia enim, quae sunt in imperio, et in statu civitatis, ab iis defendi et firmari putantur. Summa etiam utilitas: si quidem eorum consilio et periculo, cum republica, tum etiam nostris rebus perfrui possumus. gravis etiam illa est, et plena dignitatis, dicendi facultas, quae saepe valuit in consule deligendo, posse consilio atque oratione, et senatus, et populi, et eorum, qui res judicant, mentes permovere. quaeritur consul, qui dicendo nonnunquam comprimat tribuni-

tios furores, qui concitatum populum
flectat, qui largitioni resistat. non mi-
rum, si ob hanc facultatem homines sae-
pe etiam non nobiles consulatum conse-
cuti sunt: praesertim cum haec eadem res
plurimas gratias, firmissimas amicitias,
maxima studia pariat. quorum in isto
vestro artificio, Sulpici, nihil est. primum
dignitas in tam tenui scientia quae po-
test esse? res enim sunt parvae, prope in
singulis literis atque interpunctionibus
verborum occupatae. deinde, etiam si quid
apud maiores nostros fuit in isto studio
admirationis: id, enuntiatis vestris mys-
teriis, totum est contemptum et abjec-
tum. posset agi lege, necne, pauci quon-
dam sciebant. fastos enim vulgo non ha-
bebant. erant in magna potentia qui con-
sulebantur: a quibus etiam dies, tan-
quam a Chaldaeis, petebantur. inventus
est scriba quidam Cn. Flavius, qui cor-
nicum oculos confixerit, et singulis die-
bus ediscendos fastos populo proposue-
rit, et ab ipsis cautis jurisconsultis eorum
sapientiam compilarit. itaque irati illi,
quod sunt veriti, ne, dierum ratione per-
vulgata et cognita, sine sua opera lege

posset agi, notas quasdam composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent. Cum hoc fieri bellissime posset : Fundus¹² Sabinus meus est: immo meus: deinde iudicium: noluerunt. 'Fundus inquit, qui est in agro, qui Sabinus vocatur.' satis verbose. cedo, quid postea? 'eum ego ex jure Quiritium meum esse aio.' quid tum? 'inde ego te ex jure manu confertum voco.' quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, non habebat. transit idem jurisconsultus, tibicinis Latini modo: 'unde tu me, inquit, ex jure manu confertum vocasti, inde ibi ego te revoco.' praetor interea, ne pulchrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cum caeteris rebus absurdum, tum vero nullo usu: 'utrisque superstitibus, praesentibus, istam viam dico: inite viam.' praesto aderat sapiens ille, qui inire viam doceret. 'redite viam: eodem duce redibant. haec jam tum apud illos barbatos, ridicula, credo, videbantur: homines, cum recte, atque in loco constitissent, juberi abire: ut, unde abissent, eodem statim

redirent. iisdem ineptiis fucata sunt illa omnia, 'quando te in jure conspicio:' et haec, 'sed anne tu dicis causa vindicare veris?' quae dum erant occulta, necessario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: postea vero pervulgata, atque in manibus jactata et excussa, inapissima prudentiae reperta sunt; fraudis autem, et stultitiae plenissima. nam cum permulta praeclare legibus essent constituta, ea jurisconsultorum ingeniis pleraque corrupta ac depravata sunt. mulieres omnes propter infirmitatem consilii majores in tutorum potestate esse voluerunt: hi invenerunt genera tutorum, quae potestate mulierum continerentur. sacra interire illi noluerunt: horum ingenio senes ad coëmptiones faciendas, interimendorum sacrorum causa, reperiuntur. in omni denique jure civili aequitatem reliquerunt, verba ipsa tenuerunt: ut, quia in alicujus libris, exempli causa, id nomen invenerant, putarunt, omnes mulieres, quae coëmptionem facerent, 'Caia' vocari. jam illud mihi quidem mirum videri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos etiam.

nunc statuere non potuisse, utrum ‘diem
‘tertium,’ an ‘perendinum : judicem,’
an ‘arbitrum : rem,’ an ‘litem’ dici o-
porteret. Itaque (ut dixi) dignitas in¹³
ista scientia consularis nunquam fuit;
quae tota ex rebus fictis, commentitiis-
que constaret : gratiae vero multo etiam
minores. quod enim omnibus patet, et
aeque promptum est mihi, et adversario
meo, id esse gratum nullo pacto potest. ita-
que non modo beneficii collocandi spem,
sed etiam illud, quod aliquando fuit, ‘licet
‘consulere,’ jam perdidistis. sapiens ex-
istimari nemo potest in ea prudentia, quae
neque extra Romam usquam, neque Ro-
mae, rebus prolatis, quidquam valet. pe-
ritus ideo haberi nemo potest, quod in eo,
quod sciunt omnes, nullo modo possunt
inter se discrepare. difficilis autem res
ideo non putatur, quod et perpaucis et
minime obscuris literis continetur. ita-
que, si mihi, homini vehementer occu-
pato, stomachum moveritis, triduo me
jurisconsultum esse profitebor. etenim
quae de scripto aguntur, scripta sunt om-
nia: neque tamen quidquam tam angus-
te scriptum est, quo ego non possim, ‘qua

‘de re agitur,’ addere. quae consuluntur autem, minimo periculo respondentur. si id, quod oportet, responderis : idem videre respondisse, quod Servius. sin aliter: etiam controversum jus nosse, et tractare videre. quapropter non solum illa gloria militaris vestris formulis atque actionibus anteponenda est: verum etiam dicendi consuetudo longe et multum isti vestrae exercitationi ad honorem antecellet. itaque mihi videntur plerique initio multo hoc maluisse: post, cum id assequi non potuissent, istuc potissimum sunt delapsi. ut aiunt in Graecis artificibus, eos auloedos esse, qui citharoedi fieri non potuerint: sic nonnullos videmus, qui oratores evadere non potuerunt, eos ad juris studium devenire. magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa autem gratia. etenim a vobis salubritas quaedam: ab iis, qui dicunt, salus ipsa petitur. deinde vestra responsa, atque decreta et evertuntur saepe dicendo, et sine defensione oratoris firma esse non possunt: in qua re si satis profecissem, parcius de ejus laude dicerem: nunc nihil de me dico, sed de iis, qui in dicen-

do magni sunt, aut fuerunt. Duae sunt ¹⁴ artes, quae possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis: una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. caeterae tamen virtutes ipsae per se multum valent, iustitia, fides, pudor, temperantia: quibus te, Servi, excellere omnes intelligunt: sed nunc de studiis ad honorem dispositis, non de insita cujusque virtute disputo. omnia ista nobis studia de manibus excutiuntur, simulatque aliquis motus novus bellicum canere coepit. etenim, ut ait ingeniosus poëta, et auctor valde bonus, praeliis promulgatis, 'tol-
'litur e medio' non solum ista vestra verbosa simulatio prudentiae, sed etiam ipsa illa domina rerum, 'sapientia. vi geri-
'tur res. spernitur orator,' non solum odiosus in dicendo, ac loquax, verum etiam 'bonus. horridus miles amatur.' vestrum vero studium totum jacet. 'non
'ex jure manu confertum, sed mage ferro,' inquit, 'rem repetunt.' quod si ita est, cedat, opinor, Sulpici, forum castris, otium militiae, stylus gladio, um-

bra soli: sit denique in civitate ea primares, propter quam ipsa est civitas omnium princeps. verum haec, Cato, nimium nos nostris verbis magna facere demonstrat: et oblitos esse, bellum illud omne Mithridaticum cum muliereulis esse gestum. quod ego longe secus existimo, Judices: deque eo pauca disseram. neque enim causa in hoc continetur. nam si omnia bella, quae cum Graecis gessimus, contemnenda sunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M'. Curii: de Philippo, T. Flaminii: de Aetolis, M. Fulvii: de rege Perse, L. Pauli: de Pseudophilippo, Q. Metelli: de Corinthiis, L. Mummii. sin haec bella gravissima, victoriaeque eorum bellorum gravissimae fuerunt: cur Asiaticae nationes, atque ille a te hostis contemnitur? atqui ex veterum rerum monumentis vel maximum bellum populum Romanum cum Antiocho gessisse video; ejus belli victor L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille, Africa oppressa, cognomine ipso prae se ferebat, eandem hic sibi ex Asiae nomine assumpsit. quo quidem in bello virtus enituit egregia M.

Catonis, proavi tui. quò ille, cum esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse video, nunquam cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. neque vero cum P. Africano senatus egisset, ut legatus fratri proficisceretur: cum ipse, paulo ante, Annibale ex Italia expulso, ex Africa ejecto, Carthagine oppressa, maximis periculis rempublicam liberavisset, nisi illud grave bellum et vehemens putaretur. At-¹⁵ qui, si diligenter, quid Mithridates potuerit, et quid effecerit, et qui vir fuerit, consideraris: omnibus regibus, quibuscum populus Romanus bellum gessit, hunc regem nimirum antepones. quem L. Sylla, maximo et fortissimo exercitu, cum exacerbasset pugna, non rudis imperator, ut aliud nihil dicam, eum bello inductum totam in Asiam, cum pace dimisit: quem L. Murena, pater hujusce, vehementissime vigilantissimeque vexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui rex, sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, et copias belli, tantum ipse opibus conatuque invaluit, ut se Oceanum cum Ponto, Ser-

torii copias cum suis conjuncturum putaret. ad quod bellum duobus consulis ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res et terra et mari calamitosae, vehementer et opes regis, et nomen auxerunt: L. Luculli vero res tantae extiterunt, ut neque majus bellum commemorari possit, neque majore consilio et virtute gestum. nam, cum totius impetus belli ad Cyzicenorum moenia constitisset, eamque urbem sibi Mithridates Asiae januam fore putavisset, qua effracta et revulsa, tota pateret provincia: perfecta ab Lucullo haec sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorum defenderetur, ut omnes copiae regis diuturnitate obsidionis consumerentur. quid? illam pugnam navalem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostium classis Italianam spe atque animis inflata peteret, mediocri certamine, et parva dimicatione commissam arbitraris? mitto praelia: praetereo oppugnationes oppidorum. expulsus regno tandem aliquando, tantum tamen consilio atque auctoritate valuit, ut se, rege Armeniorum adjuncto,

novis opibus copiisque renovarit. Ac, si¹⁶ mihi nunc de rebus gestis esset nostri exercitus, imperatorisque dicendum, plurima et maxima praelia commemorare possem. sed non id agimus. hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille rex contemnendus fuisset: neque tanta cura senatus et populus Romanus suscipiendum putasset, neque tot annos gessisset, neque tanta gloria L. Luculli, neque vero ejus belliconficiendi curam tanto studio populus Romanus ad Cn. Pompeium detulisset: cujus ex omnibus pugnis, quae sunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quae cum rege commissa est, et summa contentione pugnata. qua ex pugna cum se ille eripuisset, et Bosporum confugisset, quo exercitus adire non posset: etiam in extrema fortuna et fuga nomen tamen retinuit regium. itaque ipse Pompeius, regno possessio, ex omnibus oris, ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantum in unius anima posuit, ut, cum omnia, quae ille tenuerat, adierat, sperarat, victoria possideret, tamen non ante, quam illum vita expulit, bellum confectum judicaret. hunc tu hostem, Cato, contem-

16
nis, quo cum per tot annos, tot præliis, tot imperatores bella gesserunt? cujus expulsi et ejecti vita tanti aestimata est, ut morte ejus nuntiata, tum denique bellum confectum arbitraretur? hoc igitur in bello L. Murenam, legatum fortissimi animi, summi consilii, maximi laboris cognitum esse defendimus: et hanc ejus operam non minus ad consulatum adipiscendum, quam hanc nostram forensem
17 industriam, dignitatis habuisse. At enim in praeturæ petitione prior renunciatus est Servius. pergitisne vos, tanquam ex syngrapha, agere cum populo, ut, quem locum semel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum; quantas perturbationes, et quantos aestus habet ratio comitiorum? dies intermissus unus, aut nox interposita, saepe perturbat omnia; et totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. saepe etiam sine ulla aperta causa fit aliud atque existimamus, ut nonnunquam ita factum esse etiam populus admiretur: quasi vero

non ipse fecerit. nihil est incertius vulgo, nihil obscurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comiti^{orum}. quis L. Philippum summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio superari posse arbitratus est? quis Q. Catulum, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, a Cn. Manlio? quis M. Scaurum, hominem gravissimum, civem egregium, fortissimum senatorem, a Q. Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum est, sed ne cum esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. nam ut tempestates saepe certo aliquo coeli signo commoventur, saepe improvise nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa excitantur: sic in hac comiti^{orum} tempestate populari, saepe intelligas, quo signo commota sit; saepe ita obscura est, ut casu excitata esse videatur. Sed tamen, si est reddenda ratio;¹⁸ duae res vehementer in praetura desideratae sunt, quae ambae in consulatu tum Muren^{ae} profuerunt: una, expectatio muneris, quae et rumore nonnullo, et studiis sermonibusque competitorum creverat: altera, quod ii, quos in provin-

cia ac legatione omnis et liberalitatis et virtutis suae testes habuerat, nondum decesserant. horum utrumque ei fortuna ad consulatus petitionem reservavit. nam et L. Luculli exercitus, qui ad triumphum convenerat, idem comes L. Murenæ praesto fuit: et munus amplissimum, quod petitio praeturae desiderabat, praetura restituit. num tibi haec parva videntur adjumenta et subsidia consulatus? voluntas militum, quae cum per se valet multitudine, tum apud suos gratia: tum vero in consule declarando multum etiam apud universum populum Romanum auctoritatis habet suffragatio militaris. imperatores enim comitiis consularibus, non verborum interpretes deliguntur. quare gravis est illa oratio, ‘me faucium recreavit: me praeda donavit: hoc duce castra cepimus, signa contulimus: nunquam iste plus militi laboris imposuit, quam sibi sumpsit ipse; cum fortis, tum etiam felix.’ hoc quanti putas esse ad famam hominum, ac voluntatem? etenim, si tanta illis comitiis religio est, ut adhuc semper omen valuerit praerogativum: quid mirum est,

in hoc felicitatis famam sermonemque
valuisset? Sed, si haec leviora ducis, quae¹⁹
sunt gravissima, et hanc urbanam suffra-
gationem militari anteponis: noli ludo-
rum hujus elegantiam, et scenae magni-
ficentiam valde contemnere: quae huic
admodum profuerunt. nam quid ego di-
cam, populum ac vulgus imperitorum
ludis magnopere delectari? minus est
mirandum. quanquam huic causae id sa-
tis est. sunt enim populi ac multitudinis
comitia. quare si populo ludorum mag-
nificentia voluptati est, non est miran-
dum, eam L. Murenae apud populum pro-
fuisse. sed si nosmetipsi, qui et ab delec-
tatione omni negotiis impedimur, et in
ipsa occupatione delectationes alias mul-
tas habere possumus, ludis tamen oblec-
tamur, et ducimur; quid tu admirare de
multitudine indocta? L. Otho, vir for-
tis, meus necessarius, equestri ordini re-
stituit non solum dignitatem, sed etiam
voluptatem. itaque lex haec: quae ad lu-
dos pertinet, est omnium gratissima, quod
honestissimo ordini cum splendore fruc-
tus quoque jucunditatis est restitutus.
quare delectant homines, mihi crede, lu-

di, etiam illos, qui dissimulant, non solum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi. nam nos quoque habuimus scenam competitricem. quod si ego, qui trinos ludos aedilis feceram, tamen Antonii ludis commovebar: tibi, qui casu nullos feceras, nihil hujus istam ipsam, quam irrides, argenteam scenam, adversatam putas? sed haec sane sint paria omnia: sit par forensis opera militari: sit par militari suffragatio urbana: sit idem, magnificentissimos et nullos unquam fecisse ludos: quid? in ipsa praetura nihilne existimas inter tuam, et istius sortem interfuisse? ²⁰ Hujus sors ea fuit, quam omnes tui necessarii tibi optabamus, juris dicundi: in qua gloriam conciliat magnitudo negotii; gratiam, acQUITATIS largitio: qua in forte sapiens praetor, qualis hic fuit, offensionem vitat aequalitate decernendi, benevolentiam adjungit lenitate audiendi. egregia, et ad consulatum apta provincia, in qua laus acQUITATIS, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum voluptate concluditur. quid tua sors? tristis, atrox: quaestio peculatus, ex altera parte, lacrymarum et

squaloris, ex altera, plena catenarum, atque indicum. cogendi iudices inviti, retinendi contra voluntatem: scriba damnatus, ordo totus alienus: Syllana gratificatio reprehensa; multi viri fortes, et prope pars civitatis offensa est: lites fervere aestimatae: cui placet, obliviscitur; cui dolet, meminit. postremo tu in provinciam ire noluisti. non possum id in te reprehendere, quod in me ipso et praetor, et consul probavi. sed tamen L. Murenæ provincia multas bonas gratias cum optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Umbria: dedit ei facultatem respublica liberalitatis: qua usus, multas sibi tribus, quae municipiis Umbriae conficiuntur, adjunxit. ipse autem in Gallia, ut nostri homines desperatas jam pecunias exigerent, aequitate diligentiaque perfecit. tu interea Romae scilicet amicis praesto fuisti. fateor: sed tamen illud cogita, nonnullorum amicorum studia minui solere in eos, a quibus provincias contemni intelligant. Et,²¹ quoniam ostendi, Iudices, parem dignitatem ad consulatus petitionem, disparem fortunam provincialium negotio-

rum in Murena, atque in Sulpicio fuisse: dicam jam apertius, in quo meus necessarius fuerit inferior Servius, et ea dicam, vobis audientibus, amisso jam tempore, quae ipsi soli, re integra, saepe dixi. petere consulatum nescire te, Servi, per saepe tibi dixi: et in iis rebus ipsis, quas te magno et forti animo et agere et dicere videbam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi videri, quam sapientem candidatum. primum accusandi terrores et minae, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis viri: sed et populi opinionem a spe adipiscendi averunt, et amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit: neque in uno aut altero animadversum est, sed jam in pluribus: simulatque candidatus accusationem meditari visus est, ut honorem desperasse videatur. quid? ergo acceptam injuriam persequi non placet? immo vehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. petito rem ego, praesertim consulatus, magna spe, magno animo, magnis copiis et in forum, et in campum deduci volo: non placet mihi inquisitio candidati, praenuntia

repulsae: non testium potius, quam suffragatorum comparatio: non minae magis, quam blanditiae: non declamatio potius, quam persalutatio: praesertim cum jam hoc novo more omnes fere domos omnium concurrant, et ex vultu candidatorum conjecturam faciant, quantum quisque animi et facultatis habere videatur. videsne tu illum tristem? demissum? jacet, diffidit, abjecit hastas. serpit hic rumor: 'scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quaerere? alium faciam, quoniam sibi hic ipse desperat.' ejusmodi candidatorem amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut testatam rem abjiciunt, aut suam operam, et gratiam judicio, et accusationi reservant. Accedit eodem, ut etiam ipse candidatus totum animum, atque omnem curam, operam, diligentiamque suam in petitione non possit ponere. adjungitur enim accusationis cogitatio, non parva res, sed nimirum omnium maxima. magnum est enim, te comparare ea, quibus possis hominem e civitate, praesertim non inopem, neque infirmum, exturbare: qui et per se, et per

fuos, et vero etiam per alienos, defendatur. omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus: et qui non aperte inimici sumus, etiam alienissimis, in capitis periculis, amicissimorum officia et studia praestamus. quare ego expertus et petendi, et defendendi, et accusandi molestiam, sic intellexi; in petendo, studium esse acerrimum: in defendendo, officium: in accusando, laborem. itaque sic statuo, fieri nullo modo posse, ut idem accusationem, et petitionem consulatus diligenter adornet atque instruat. unum sustinere pauci possunt, utrumque nemo. tu, cum te de curriculo petitionis deflexisses, animumque ad accusandum transtulisses, existimasti, te utrique negotio satisfacere posse? vehementer errasti. quis enim dies fuit, posteaquam in istam accusandi denuntiationem ingressus es, quem tu non totum in ista ratione consumpseris? Legem ambitus flagitasti, quae tibi non deerat. erat enim severissime scripta Calpurnia. gestus est mos et voluntati, et dignitati tuae. sed tota illa lex accusationem tuam, si haberes nocentem reum, fortasse armasset: petitioni vero

refragata est. poena gravior in plebem tua voce efflagitata est. commoti animi sunt tenuiorum, exilium in nostrum ordinem. concessit senatus postulationi tuae: sed non libenter duriores fortunae communi conditionem, te auctore, constituit. morbi excusationi poena addita est: voluntas offensa multorum, quibus aut contra valetudinis commodum laborandum est, aut incommodo morbi etiam caeteri vitae fructus relinquendi. quid ergo? haec quis tulit? is, qui auctoritati senatus, voluntati tuae paruit: denique is tulit, cui minime proderant. illa, quae mea summa voluntate senatus frequens repudiavit, mediocriter adversata tibi esse existimas? confusionem suffragiorum flagitasti, prorogationem legis Maniliae, aequationem gratiae, dignitatis, suffragiorum. graviter homines honesti, atque in suis civitatibus et municipiis gratiosi tulerunt, a tali viro esse pugnatum, ut omnes et dignitatis, et gratiae gradus tollerentur. idem edititios iudices esse voluisti, ut odia occulta civium, quae tacitis nunc discordiis continentur, in fortunas optimi cujusque erumperent. haec omnia,

tibi accusandi viam muniebant, adipiscendi obſaepebant. atque ex omnibus illa plaga eſt injecta petitioni tuae, non tacente me, maxima : de qua ab homine ingenioſiſſimo et copioſiſſimo, Hortenſio multa graviffime dicta ſunt ; quo etiam mihi durior locus eſt dicendi datus : ut, cum ante me et ille dixiſſet, et vir ſumma dignitate, et diligentia, et facultate dicendi, M. Crallus, ego in extremo non partem aliquam agerem cauſae, ſed de tota re dicerem, quod mihi videretur. itaque in iiſdem rebus fere verſor, et quod poſſum, Judices, occurro vestræ ſapientiae.

²⁴ Sed tamen, Servi, quam te ſecurim putas injeciſſe petitioni tuae, cum tu populum Romanum in eum metum adduxiſti, ut pertimeſceret, ne conſul Catilina fieret, dum tu accuſationem comparares, depoſita atque abjecta petitione? etenim te inquirere videbant, triſtem ipſum : moeſtos amicos, obſervationes, teſtificationes, ſeductiones teſtium, ſeceſſionem ſubſcriptorum animadvertabant : quibus rebus certe ipſi candidatorum vultus obſcuriores videri ſolent. Catilinam inter, ea alacrem atque laetum, ſtipatum choro

juventutis, vallatum indicibus atque sicariis, inflatum cum spe militum, tum collegae mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circumfluente colonorum Arretinorum, et Fesulanorum exercitu. quam turbam dissimillimo ex genere, distinguebant homines percussi Syllani temporis calamitate. vultus erat ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiae: sic ut ei jam exploratus, et domi conditus consulatus videretur. Murenam contemnebat: Sulpicium accusatorem suum numerabat, non competitor: ei vim denuntiabat: reipublicae minabatur. Quibus rebus, qui timor bonis omnibus injectus sit, quantaque desperatio reipublicae, si ille factus esset, nolite a me commoneri velle: vosmetipsi vobiscum recordamini. meministis enim, cum illius nefarii gladiatoris voces percrebuissem, quas habuisse in concione domestica dicebatur, cum miserorum fidelem defensorem negasset inveniri posse, nisi eum, qui ipse miser esset: integrorum, et fortunatorum promissis saucios, et miseros credere non oportere: quare qui consumpta replere, erepta recupera-

revellent, spectarent quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet: minime timidum, et valde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux et signifer calamitosorum. tum igitur, his rebus auditis, meministis fieri senatusconsultum, referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. itaque postridie, frequenti senatu, Catilinam excitavi, atque eum de his rebus iussi, si quid vellet, quae ad me allatae essent, dicere. atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgavit, sed indicavit, atque induit. tum enim dixit, duo corpora esse reipublicae: unum debile, infirmo capite: alterum firmum, sine capite: huic, cum ita de se meritum esset, caput, se vivo, non defuturum. congemuit senatus frequens, neque tamen satis severe, pro rei indignitate, decrevit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant: partim, quia timebant. tum erupit e senatu, triumphans gaudio, quem omnino vivum illinc exire non oportuerat: praesertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante, Catoni, for-

tissimo viro, iudicium minitanti ac denuntianti, respondiſſet, ſi quod eſſet in ſuas fortunas incendium excitatum, id ſe non aquâ, ſed ruinâ reſtineturum. His¹⁶ tum rebus commotus, et quod homines jam tum conjuratos cum gladiis in campum deduci a Catilina ſciebam, deſcendi in campum cum firmiſſimo praefidio fortiffimorum virorum, et cum illa lata inſignique lorica, non quae me tegetet, (etenim ſciebam Catilinam non latus, aut ventrem, ſed caput et collum ſolere petere) verum ut omnes boni animadverterent, et cum in metu et periculo conſulem viderent, id quod eſt factum, ad opem praefidiumque meum concurrerent. itaque cum te, Servi, remiſſiorem in petendo putarent, Catilinam et ſpe et cupiditate inflammatum viderent, omnes, qui illam ab republica peſtem depellere cupiebant, ad Murenam ſe ſtatim contulerunt. magna eſt autem comitiis conſularibus repentina voluntatum inclinatio, praefertim cum incubuit ad virum bonum, et multis aliis adjuventis petitionis ornatum. qui cum honeſtiſſimo patre, atque maioribus, mo-

destissima adolescentia, clarissima legatione, praetura probata in jure, grata in munere, ornata in provincia, petisset diligenter, et ita petisset, ut neque minantia cederet, neque cuiquam minaretur; huic mirandum est magno adjumento Catilinae subitam spem consulatus adipiscendi fuisse? nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpuratus ab iis, qui ante me dixerunt; a me, quoniam ita Murena voluit, retractandus: quo in loco Postumio, familiari meo, ornatissimo viro, de divisorum indicibus, et de deprehensis pecuniis; adolescenti ingenioso et bono, Ser. Sulpicio, de equitum centuriis; M. Catoni, homini in omni virtute excellenti, de ipsius accusatione, de senatusconsulto, de republica respondebo. Sed pauca, quae meum animum repente moverunt, prius de L. Murenæ fortuna conquerar. nam cum saepe antea, Judices, et ex aliorum miseriis, et ex meis curis laboribusque quotidianis, fortunatos eos homines judicarem, qui remoti a studiis ambitionis, otium ac tranquillitatem vitae secuti sunt; tum vero in his L. Murenæ tantis, tamque impro-

visis periculis ita sum animo affectus, ut non queam fatis neque communem omnium nostrum conditionem, neque huius eventum fortunamque miserari: qui primum dum ex honoribus continuis familiae, majorumque suorum, unum ascendere gradum dignitatis conatus est, venit in periculum, ne et ea, quae relicta, et haec, quae ab ipso parta sunt, amittat: deinde propter studium novae laudis, etiam in veteris fortunae discrimen adducitur. quae cum sunt gravia, Iudices, tum illud acerbissimum est, quod habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent. nam, ut omit- tam Servium Sulpicium, quem intelligo non injuria L. Murenæ, sed honoris contentione permotum: accusat paternus amicus, Cn. Postumius, vetus, ut ait ipse, vicinus, ac necessarius, qui necessitudinis causas complures protulit, simultatis nullam commemorare potuit: accusat Ser. Sulpicius, sodalis filii, cujus ingenio paterni omnes necessarii munitiores esse debebant: accusat M. Cato, qui quamquam a Murena nulla re unquam alienus

fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac civitate natus, ut ejus opes et ingenium praesidio multis etiam alienissimis; vix cuiquam inimico exitio esse deberet: respondebo igitur Postumio primum, qui nescio quo pacto mihi videtur praetorius candidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrere: cujus competitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit, cum petere destitit: sin autem eorum aliquis largitus est: expetendus amicus est, qui alienam potius injuriam, quam suam persequatur. * * * Venio nuno ad M. Catonem, quod est firmamentum ac robur totius accusationis: qui tamen ita gravis est accusator et vehemens, ut multo magis ejus auctoritatem, quam criminationem pertimescam. in quo ego accusatore, Judices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murenæ dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius vitae splendor et gravitas noceat: denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quae

* * * Ea omnia, quae et Postumio, et Ser. Sulpicio, adolescenti, responsa sunt, desiderantur.

ille adeptus est, ut multis prodesse posset. bis consul fuerat P. Africanus, et duos terrores hujus imperii, Carthaginem, Numantiamque deleverat, cum accusavit L. Cottam. erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tanta, quanta in ipso imperio populi Romani, quod illius opera tenebatur. saepe hoc majores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottae profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam judicabant, ita quemquam cadere in iudicio, ut nimis adversarii viribus abjectus videretur. quid? Ser. Galbam (nam traditum memoriae est) nonne proavo tuo, fortissimo atque florentissimo viro, M. Catoni, incumbenti ad ejus perniciem, populus Romanus eripuit? semper in hac civitate nimis magnis accusatorum opibus et populus universus, et sapientes, ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. nolo accusator in iudicium potentiam afferat, non vim majorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam. valeant haec omnia ad salutem innocentium, ad opem

impotentium, ad auxilium calamitosorum: in periculo verò, et in pernicië civium, repudientur. nam si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causa judicasset: iniquam legem, Judices, et miseram conditionem instituet periculis hominum, si existimabit, judicium accusatoris in reum pro aliquo praejudicio valere oportere. ²⁹ Ego tuum consilium, Cato, propter singulare animi mei de tua virtute judicium, vituperare non audeo: nonnulla in re forsitan conformare, et leviter emendare possim. ‘non multa peccas,’ inquit ille fortissimo viro senior magister: ‘sed, si peccas, te regere possim.’ at ego te verissime dixerim peccare nihil, neque ulla in re te esse hujusmodi, ut corrigendus potius, quam leviter inflectendus esse videare. finxit enim te ipsa natura ad honestatem, gravitatem, temperantiam, magnitudinem animi, justitiam, ad omnes denique virtutes magnum hominem et excelsum. accessit his tot doctrina non moderata, nec mitis, sed, ut mihi videtur, paulo asperior et durior, quam aut veritas, aut na-

tura patiatur. et quoniam non est nobis haec oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conventu agrestium, audacius paulo de studiis humanitatis, quae et mihi et vobis nota et jucunda sunt, disputabo. in M. Catone, Judices, haec bona, quae videmus divina et egregia, ipsius scitote esse propria. quae nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non a natura, sed a magistro. fuit enim quidam summo ingenio vir, Zeno, cujus inventorum aemuli Stoici nominantur. hujus sententiae sunt, et praecepta ejusmodi: Sapientem gratia nunquam moveri, nunquam cujusquam delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum et levem: viri non esse, neque exorari, neque placari: solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos: si mendicissimi, divites: si servitutum serviant, reges: nos autem, qui sapientes non sumus, fugitivos, exules, hostes, insanos denique esse dicunt: omnia peccata esse paria: omne delictum, scelus esse nefarium: nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum, qui patrem

suffocaverit : sapientem nihil opinari,
nullius rei poenitere, nulla in re falli, sen-
30 tentiam mutare nunquam. Haec ho-
mo ingeniosissimus, M. Cato, auctoribus
eruditissimis inductus, arripuit ; neque
disputandi causa, ut magna pars, sed ita
vivendi. petunt aliquid publicani? cave
quidquam habeat momenti gratia. sup-
plices aliqui veniunt, miseri et calami-
tosi? sceleratus et nefarius fueris, si quid-
quam, misericordia adductus, feceris. fa-
tetur aliquis se peccasse, et ejus delicti
veniam petit? nefarium est facinus ig-
noscere. at leve delictum est? omnia pec-
cata sunt paria. dixisti quippiam? fixum
et statutum est. non re ductus es, sed o-
pinione? sapiens nihil opinatur. errasti
aliqua in re? malè dici putat. hac ex dis-
ciplina nobis illa sunt. dixi in senatu me
nomen consularis candidati delaturum.
iratus dixisti. nunquam, inquit, sapiens
irascitur. at temporis causâ. improbi, in-
quit, hominis est, mendacio fallere: mu-
tare sententiam, turpe est : exorari, sce-
lus: misereri, flagitium. nostri autem illi
(fatebor enim, Cato, me quoque in ado-
lescentia, diffusum ingenio meo, quae sis-

se adjumenta doctrinae) nostri, inquam, illi a Platone, et Aristotele, moderati homines, et temperati, aiunt, apud sapientem valere aliquando gratiam: viri boni esse misereri: distincta esse genera delictorum, et dispaes poenas: esse apud hominem constantem ignoscendi locum: ipsum sapientem saepe aliquid opinari, quod nesciat: irasci nonnunquam: exorari eundem, et placari: quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare: de sententia decedere aliquando: omnes virtutes mediocritate quadam esse moderatas. Hos ad magistros si qua te fortuna, Ca-³¹ to, cum ista natura detulisset, non tu quidem vir melior esses, nec fortior, nec temperantior, nec justior, (neque enim esse potes) sed paulo ad lenitatem propensior. non accusares nullis adductus inimiciis, nulla laceffitur injuria, pudentissimum hominem, summa dignitate atque honestate praeditum: putares, cum in ejusdem anni custodia te atque L. Murenam fortuna posuisset, aliquo te, cum hoc, reipublicae vinculo esse conjunctum: quod atrociter in senatu dixisti, aut non dixisses, aut seposuisses, aut mitiorem in

partem interpretarere. ac te ipsum (quantum ego opinione auguror) nunc et animi quodam impetu concitatum, et vi naturae atque ingenii elatum, et recentibus praeceptorum studiis flagrantem jam, usus flectet, dies leniet, aetas mitigabit. etenim isti ipsi mihi videntur vestri praeceptores et virtutis magistri, fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protulisse: ut, cum ad ultimum animo contendissemus, ibi tamen, ubi oportet, consisteremus. nihil ignoveris. immo aliquid, non omnia. nihil gratiae causâ feceris. immo resistito gratiae, cum officium et fides postulabit. misericordia commotus ne sis. etiam: in dissolvenda severitate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto. verò; nisi sententiam sententia alia vicerit melior. hujuscemodi Scipio ille fuit, quem non poenitebat facere idem, quod tu: habere eruditissimum hominem, et penè divinum domi: cujus oratione et praeceptis, quanquam erant eadem ista, quae te delectant, tamen asperior non est factus, sed (ut accepi a senibus) lenissimus. quis vero C. Laelio comior? quis jucun-

dior, eodem ex studio isto? quis illo gravior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere haec eadem: sed te domum jam deducam tuam. quemquamne existimas Catone, proavo tuo commodiorem, comiorem, moderatiorem fuisse, ad omnem rationem humanitatis? de cuius praestanti virtute cum vere graviterque diceres, domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum. est illud quidem exemplum tibi propositum domi, sed tamen naturae similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad unumquemque nostrum pervenire potuit: ad imitandum vero tam mihi propositum exemplar illud est, quam tibi. sed, si illius comitatem et facilitatem tuae gravitati severitatieque asperferis: non ista quidem erunt meliora, quae nunc sunt optima, sed certe condita jucundius. Quare, ut ad id, quod institui, revertar,³¹ tolle mihi e causa nomen Catonis: remove, ac praetermitte auctoritatem, quae in iudiciis aut nihil valere, aut ad salutem debet valere: congregare mecum criminibus ipsis. quid accusas, Cato? quid affers in iudicium? quid arguis? ambi-

tum accusas? non defendo. me reprehendis, quod idem defendam, quod lege punierim. punivi ambitum, non innocentiam. ambitum vero ipsum vel tecum accusabo, si voles. dixisti, senatusconsultum, me referente, esse factum, si mercede corrupti, obviam candidatis is-
sent, si conducti sectarentur, si gladiatoribus vulgo locus tributim, et item prandia si vulgo essent data; contra legem Calpurniam factum videri. ergo ita senatus judicat, contra legem facta haec videri, si facta sint: decernit, quod nihil opus est, dum candidatis morem gerit. nam factum sit, necne, vehementer quaeritur. si factum sit, quin contra legem sit, dubitare nemo potest. est igitur ridiculum, quod est dubium, id relinquere incertum: quod nemini dubium potest esse, id judicare. atque id decernitur omnibus postulantibus candidatis: ut ex senatusconsulto neque cujus intersit, neque contra quem sit, intelligi possit. quare doce, a L. Murena illa esse commissa. tum egomet tibi contra legem commissam esse
33 concedam. Multi obviam prodierunt de provincia decedenti, consulatum pe-

tenti, solet fieri. eccui autem non proditur revertenti? quae fuit ista multitudo? primum, si tibi istam rationem non possim reddere, quid habet admirationis, tali viro advenienti, candidato consulari, obviam prodisse multos? quod nisi esset factum, magis mirandum videretur, quid, si etiam illud addam, quod a consuetudine non abhorret, rogatos esse multos? num aut criminofum sit, aut mirandum, qua in civitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex ultima saepe urbe deductum venire soleamus, in ea non esse gravatos homines prodire hora tertia in campum Martium, praesertim talis viri nomine rogatos? quid, si omnes societates venerunt, quarum ex numero multi hinc sedent iudices? quid, si multi homines nostri ordinis honestissimi? quid, si illa officiosissima, quae neminem patitur non honeste in urbem introire, tota natio candidatorum? si denique ipse accusator noster Postumius obviam cum bene magna caterva sua venit: quid habet ista multitudo admirationis? omitto clientes, vicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad trium-

phum per eos dies venerat. hoc dico, frequentiam in isto officio gratuitam, non modo dignitati ullius unquam, sed ne voluntati quidem defuisse. at sectabantur multi. doce, mercede: concedam esse crimen. hoc quidem remoto, quid reprehendis? ³⁴ Quid opus est, inquit, sectatoribus? a me tu id quaeris, quid opus sit eo, quo semper usi sumus? homines tenues unum habent in nostrum ordinem aut promerendi, aut proferendi beneficii locum, hanc in nostris petitionibus operam, atque affectationem. neque enim fieri potest, neque postulandum est a nobis, aut ab equitibus Romanis, ut suos necessarios candidatos sectentur totos dies: a quibus si domus nostra celebratur, si interdum ad forum deducimur, si uno basilicae spatio honestamur, diligenter observari videmur et coli. tenuiorum et non occupatorum amicorum est ista assiduitas: quorum copia bonis et beneficiis deesse non solet. noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officii, Cato: sine eos, qui omnia a nobis sperant, habere ipsos quoque aliquid, quod nobis tribuere possint. si

nihil erit, praeter ipsorum suffragium, tenuae est: si, ut suffragantur, nihil valent gratiâ. ipsi denique, ut solent loqui, non dicere pro nobis, non spondere, non vocare domum suam possunt: atque haec a nobis petunt omnia: neque ulla re alia, quae a nobis consequuntur, nisi opera sua, compensari putant posse. itaque et legi Fabiae, quae est de numero sectatorum, et senatus consulto, quod est L. Caesare consule factum, restiterunt. nulla est enim poena, quae possit observantiam tenuiorum ab hoc vetere instituto officiorum excludere. at spectacula sunt tributim data, et ad prandium vulgo vocati. etsi hoc factum a Murena omnino, Judices, non est; ab ejus amicis autem more et modo factum est: tamen admonitus re ipsa, recordor, quantum hae quaestiones, in senatu habitae, punctorum nobis, Servi, detraxerint. quod enim tempus fuit aut nostra, aut patrum nostrorum memoriâ, quo haec, siue ambitio est, siue liberalitas, non fuerit, ut locus et in circo et in foro daretur amicis et tribulibus? haec homines tenuiores primum, nedum qui a suis tribulibus vetere insti-

35 tuto assequebantur. * * * Praefectum
fabrûm semel locum tribulibus suis de-
disse: quid statuent in viros primarios,
qui in circo totas tabernas, tribulium cau-
sa, compararunt? haec omnia sectato-
rum, spectaculorum, prandiorum item
crimina, a multitudine in tuam nimiam
diligentiam, Servi, conjecta sunt, in qui-
bus tamen Murena ab senatûs auctorita-
te defenditur. quid enim? senatus num
obviam prodire crimen putat? non; sed
mercede: convince. num sectari mul-
tos? non; sed conductos: doce. num lo-
cum ad spectandum dare? aut ad prandi-
um invitare? minime. sed vulgo, passim.
quid est vulgo? universos. non igitur, si
L. Natta, summo loco adolescens, qui,
et quo animo jam sit, et qualis vir futu-
rus sit, videmus, in equitum centuriis vo-
luit esse et ad hoc officium necessitudi-
nis, et ad reliquum tempus, graciosus, id
erit ejus vitrico fraudi aut crimini: nec,
si virgo Vestalis, hujus propinqua et ne-
cessaria, locum suum gladiatorium con-
cessit huic, non et illa pie fecit, et hic a
culpa est remotus. omnia haec sunt offi-

* * * Deest nonnihil.

etiam necessariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum. at enim agit mecum austerè et Stoicè Cato. negat verum esse, allici benevolentiam cibo: negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere. ergo ad coenam, petitionis causâ, si quis vocat, condemnetur. quippe, inquit, tu mihi summum imperium, summam auctoritatem, tu gubernacula reipublicae petas fovendis hominum sensibus, et delinendis animis, et adhibendis voluptatibus? utrum lenocinium, inquit, a grege delicatae juventutis, an orbis terrarum imperium a populo Romano petebas? horribilis oratio, sed eam usus, vita, mores, civitas ipsa respuit. neque tamen Lacedaemonii, auctores istius vitae atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt: neque vero Cretes, quorum nemo gustavit unquam cubans, melius, quam Romani homines, qui tempora voluptatis laborisque dispertiunt, respublicas suas retinuerunt: quorum alteri, uno adventu nostri exercitus, deleti sunt: alteri, nostri imperii praesidio disciplinam suam, legesque conser-

36 vant. Quare noli, Cato, majorum instituta, quae res ipsa publica, quae diuturnitas imperii comprobant, nimium se vera oratione reprehendere. fuit eodem ex studio vir eruditus apud patres nostros, et honestus homo, et nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus, Africani patrui sui nomine, populo Romano daret, rogatus est a Maximo, ut triclinium sterneret, cum esset Tubero ejusdem Africani sororis filius. atque ille, homo eruditissimus, ac Stoicus, stravit pelliculis haedinis lectulos Punicanos, et exposuit vasa Samia: quasi vero esset Diogenes Cynicus mortuus, et non divini hominis Africani mors honestaretur. quem cum supremo ejus die Maximus laudaret, gratias egit diis immortalibus, quod ille vir in hac republica potissimum natus esset: necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, ubi ille esset. hujus in morte celebranda graviter tulit populus Romanus hanc perversam sapientiam Tuberonis. itaque homo integerrimus, civis optimus, cum esset L. Pauli nepos, P. Africani, ut dixi, sororis filius, his haedinis pelliculis praetura de-

jectus est. odit populus Romanus privatam luxuriam; publicam magnificentiam diligit: non amat profusas epulas; sordes et inhumanitatem multo minus. distinguit rationem officiorum, ac temporum: vicissitudinem laboris, ac voluptatis. nam, quod ais, nulla re allici hominum mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate: hoc tu ipse, in quo summa est dignitas, non servas. cur enim quemquam, ut studeat tibi, ut te adjuvet, rogas? rogas tu me, ut mihi praesis, ut committam ego me tibi. quid tandem? istuc me rogari oportet abs te, an te potius a me, ut pro mea salute laborem periculumque suscipias? quid, quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis et decipis. nam, si nomine appellari abs te cives tuos, honestum est, turpe est eos notiores esse servo tuo, quam tibi. sin etiam noris, tamen per monitorem appellandi sunt? cur ante petis, quam insusurravit? aut quid, cum admoneris, tamen, quasi tute noris, ita salutas? quid, posteaquam es designatus, multo salutas negligentius? haec omnia ad rationem civitatis si dirigas, recta sunt.

fin perpendere ad disciplinae praecepta
 velis, reperiantur pravissima. quare nec
 plebi Romanae eripiendi fructus isti sunt
 ludorum, gladiatorum, conviviorum;
 quae omnia majores nostri comparave-
 runt: nec candidatis ista benignitas adi-
 menda est, quae liberalitatem magis sig-
 37 nificat, quam largitionem. At enim te
 ad accusandum respublica adduxit. cre-
 do, Cato, te isto animo, atque ea opini-
 one venisse: sed tu imprudentia laberis.
 ego quod facio, Judices, cum amicitiae
 dignitatisque L. Murenæ gratiâ facio,
 tum me pacis, otii, concordiae, liberta-
 tis, salutis, vitae denique omnium nos-
 trum causa facere clamo, atque obtestor.
 audite, audite consulem, Judices, nihil
 dicam arrogantius, tantum dicam, to-
 tos dies atque noctes de republica cogi-
 tantem. non usque eò L. Catilina rem-
 publicam despexit atque contempsit, ut
 ea copia, quam secum eduxit, se hanc ci-
 vitatem oppressurum arbitraretur. latius
 patet illius sceleris contagio, quam quis-
 quam putat: ad plures pertinet. intus,
 intus, inquam, est equus Trojanus: a
 quo nunquam, me consule, dormientes

opprimemini. quaeris a me, quid ego Catilinam metuam. nihil: et curavi, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic video, dico esse metuendas: nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinae, quam isti, qui illum exercitum deseruisse dicuntur. non enim deseruerunt: sed ab illo in speculis atque insidiis relictis, in capite, atque in cervicibus nostris restiterunt. hi et integrum consulem, et bonum imperatorem, et natura, et fortuna, cum reipublicae salute conjunctum, dejici de urbis praesidio, et de custodia civitatis, vestris sententiis, deturbari volunt. quorum ego ferrum et audaciam rejeci in campo, debilitavi in foro, compressi etiam domi meae saepe, Judices: his vos si alterum consulem traderitis, plus multo erunt vestris sententiis, quam suis gladiis consecuti. magni interest, Judices, id quod ego multis repugnantibus egi atque perfeci, esse kalendis Januarii in republica duo consules. nolite arbitrari, mediocribus consiliis, aut usitatis viis, aut lege improba, aut perniciofa largitione, auditum aliquando aliquod malum reipublicae quae-

ri. inita sunt in hac civitate consilia, Judices, urbis delendae, civium trucidandorum, nominis Romani extinguendi, atque haec cives, cives, inquam, (si eos hoc nomine appellari fas est) de patria sua et cogitant, et cogitaverunt: horum ego quotidie consiliis occurro, audaciam debilito, sceleri resisto. sed vos moneo, Judices: in exitu est jam meus consulatus: nolite mihi subtrahere vicarium meae diligentiae: nolite adimere eum, cui rempublicam cupio tradere incolumem, ab his tantis periculis defendendam.

38 Atque ad haec mala, Judices, quid accedat aliud, non videtis? te, te appello, Cato: nonne prospicis tempestatem anni tui? jam enim hesternae concione intonuit vox perniciose designati tribuni, collegae tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni providerunt, qui te ad tribunatus petitionem vocaverunt. omnia, quae per hoc triennium agitata sunt jam ab eo tempore, quo a L. Catilina, et Cn. Pisone initum consilium senatus interficiendi scitis esse; in hos dies, in hos menses, in hoc tempus erumpunt. qui locus est, Judi-

ces, quod tempus, qui dies, quae nox, cum ego non ex istorum insidiis ac mucronibus, non solum meo, sed multo etiam magis divino consilio eripiar, atque evolem? neque isti me meo nomine interfici, sed vigilantem consulem de reipublicae praesidio demovere volunt: nec minus vellent, Cato, te quoque aliqua ratione, si possent, tollere: id quod, mihi crede, et agunt, et moliantur. vident, quantum in te sit animi, quantum ingenii, quantum auctoritatis, quantum reipublicae praesidii: sed cum consulari auctoritate, et auxilio spoliata vim tribunitiam viderint, tum se facilius inermem et debilitatum te oppressuros arbitrantur. nam ne sufficiatur consul, non timeant. vident in tuorum potestate collegarum fore: sperant sibi Silanum, clarum virum, sine collega, te sine consule, rempublicam sine praesidio objici posse. his tantis in rebus, tantisque in periculis, est tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, sed patriae natus es, videre quid agatur, retinere adiutorem, defensorem, socium in republica, consulem non cupidum, consulem (quod maxime tempus hoc

postulat) fortuna constitutam ad ample-
 xandam omnem: scientiâ, ad bellum ge-
 rendum: animo et usu, ad quod velis ne-
 39 gotium. Quanquam hujusce rei potes-
 tas omnis in vobis sita est, Judices: to-
 tam rempublicam vos in hac causa tene-
 tis, vos gubernatis. si L. Catilina cum
 suo consilio nefariorum hominum, quos
 secum eduxit, hac de re posset judicare,
 condemnaret L. Murenam: si interfice-
 re posset, occideret. petunt enim ratio-
 nes illius, ut orbetur auxilio respublica:
 ut minuatür contra suum furorem impe-
 ratorem copia: ut major facultas tribu-
 nis plebis detur, depulso adversario, se-
 ditionis ac discordiae concitandae. idem-
 ne igitur delecti amplissimis ex ordinibus
 honestissimi atque sapientissimi viri judi-
 cabunt, quod ille importunissimus gladi-
 ator, hostis reipublicae, judicaret? mihi
 credite, Judices, in hac causa non solum
 de L. Murenæ, verum etiam de vestra
 salute sententiam feretis. in discrimen
 extremum venimus: nihil est jam, unde
 nos reficiamus, aut ubi lapsi resistamus.
 non solum minuenda non sunt auxilia,
 quæ habemus: sed etiam nova, si fieri

possit, comparanda: hostis est enim non apud Anienem, quod bello Punico gravissimum visum est, sed in urbe, in foro: (dii immortales! sine gemitu hoc dici non potest) non nemo etiam in illo sacrario reipublicae; in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est. dii faxint, ut meus collega, vir fortissimus, hoc Catilinae nefarium latrocinium armatus opprimat! ego togatus, vobis, bonisque omnibus adjutoribus, hoc, quod conceptum respublica periculum parturit, consilio discutiam, et comprimam! sed quid tandem fiet, si haec elapsa de manibus nostris, in eum annum, qui consequitur, redundarint? unus erit consul, et is non in administrando bello, sed in sufficiendo collega occupatus. hunc jam qui impedituri sint * * * illa pestis immanis, importuna, Catilinae prorumpet, qua poterit: et jam populo Romano minatur: in agros suburbanos repente advolabit: versabitur in castris furor, in curia timor, in foro conjuratio, in campo exercitus, in agris vastitas: omni autem in sede ac loco ferrum, flammamque metuemus. quae jamdiu comparantur, eadem ista omnia,

si ornata suis praesidiis erit respublica, facile et magistratuum consiliis, et privatorum diligentia opprimuntur. Quaecum ita sint, Judices, primum reipublicae causa, qua nulla res cuiquam potior debet esse, vos, pro mea summa et vobis cognita in rempublicam diligentia, moneo, pro auctoritate consulari hortor, pro magnitudine perieuli obtestor, ut otio, ut paci, ut salutis, ut vitae vestrae, et caeterorum civium, consulatis: deinde ego fidem vestram, vel defensoris et amici officio adductus, oro atque obsecro, Judices, ut ne hominis miseri, et cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murenæ, recentem gratulationem nova lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum, consulatum attulisset: nunc idem squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis ac moerore perditus, vester est supplex, Judices, vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat, vestram potestatem, ac vestras opes intuetur. nolite, per deos immortales! Judices, hac

eum re qua se honestiorem fore putavit, etiam cacteris ante partis honestatibus, atque omni dignitate, fortunaque privare. atque ita vos Murena, Iudices, orat atque obsecrat, si injuste neminem laesit, si nullius aures, voluntatemve violavit, si nemini, ut levissime dicam, odio nec domi, nec militiae fuit: sit apud vos modestiae locus, sit demissis hominibus per-
fugium, sit auxilium pudori. misericordiam spoliatio consulatus magnam habere debet, Iudices. una enim eripinatur cum consulatu omnia. invidiam vero his temporibus habere consulatus ipse nullam potest. obicitur enim concionibus seditioforum, insidiis conjuratorum, telis Catilinae: ad omne denique periculum, atque ad omnem invidiam solus opponitur. quare quid invidendum Murenae, aut cuiquam nostrum sit in hoc praeclaro consulatu, non video, Iudices. quae vero miserranda sunt, ea et mihi ante oculos versantur, et vos videre, et perspicere potestis. Si (quod Jupiter omen avertat) hunc vestris sententiis affixeritis: quò se miser vertet? domumne? ut eam imaginem clarissimi viri, parentis

sui, quam paucis ante diebus laureatam
 in sua gratulatione conspexit, eandem de-
 formatam ignominia, lugentemque vi-
 deat? an ad matrem, quae misera modo
 consulem osculata filium suum, nunc cru-
 ciatur, et sollicita est, ne eundem paulo
 post spoliatum omni dignitate conspici-
 at? sed quid ego matrem, aut domum ap-
 pello, quem nova poena legis et domo, et
 parente, et omnium suorum consuetudi-
 ne conspectuque privat? ibit igitur in
 exilium miser? quò? ad Orientisne par-
 tes, in quibus annos multos legatus fuit,
 et exercitus duxit, et res maximas gessit?
 at habet magnum dolorem, unde cum
 honore decesseris, eòdem cum ignominia
 reverti. an se in contrariam partem ter-
 rarum abdet, ut Gallia Transalpina, quem
 nuper summo cum imperio libentissime
 viderit, eundem lugentem, moerentem,
 exulem videat? in ea porrò provincia,
 quo animo C. Murenam, fratrem suum,
 aspiciet? qui huius dolor? qui illius moe-
 ror erit? quae utriusque lamentatio?
 quanta autem perturbatio fortunae, at-
 que sermonis, quod, quibus in locis pau-
 cis ante diebus factum esse consulem Mu-

renam, nuntii literaeque celebrassent, et unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eò accedat ipse nuntius suae calamitatis? quae si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima a mansuetudine, et misericordia vestra, Iudices: conservate populi Romani beneficium: reddite reipublicae consulem: date hoc ipsius pudori, date patri mortuo, date generi et familiae, date etiam Lanuvio, municipio honestissimo: quod in hac tota causa frequens, moestumque vidistis. nolite a sacris patriis Junonis Sospitae, cui omnes consules facere necesse est, domesticum, et suum consulem potissimum avellere. quem ego vobis, si quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, consul consulem, Iudices, ita commendo, ut cupidissimum otii, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic conjurationi, quae nunc reipublicam labefactat, futurum esse promittam, et spondeam:

PRO

L. FLACCO.

ORATIO XXIV.

CUM in maximis periculis hujus urbis, atque imperii, gravissimo atque acerbissimo reipublicae casu, socio atque adjutore consiliorum, periculorumque meorum, L. Flacco, caedem a vobis, conjugibus, liberis vestris, vastitatem a templis, delubris, urbe, Italia depellebam: sperabam, Judices, honoris potius L. Flacci me adjutorem futurum, quam miseriarum deprecatorem. quod enim esset praemium dignitatis, quod populus Romanus, cum hujus majoribus semper detulisset, huic denegaret: cum L. Flaccus veterem Valeriae gentis in liberanda patria laudem prope quingentesimo anno reipublicae retulisset? sed si forte aliquando aut beneficii hujus obtrextator, aut virtutis hostis, aut laudis invidus extitisset: existimabam L. Flac-

co multitudinis potius imperitae, nullo tamen cum periculo, quam sapientissimorum et lectissimorum virorum iudicium esse subeundum. etenim, quibus auctoribus, et defensoribus omnium tum salus esset non civium solum, verum etiam gentium defensa ac retenta, neminem unquam putavi per eos ipsos periculum huius fortunis, atque insidias creaturum. quod si esset aliquando futurum, ut aliquis de L. Flacci pernicio cogitaret, nunquam tamen existimavi, Iudices, D. Laelium, optimi viri filium, optima ipsum spe praeditum, summae dignitatis, eam suscepturum accusationem, quae sceleratorum civium potius odio et furori, quam ipsius virtuti atque institutae adolescentiae conveniret. etenim cum a clarissimis viris iustissimas inimicitias saepe cum bene meritis civibus depositas esse vidissem, non sum arbitratus, quemquam amicam reipublicae, posteaquam L. Flacci amor in patriam perspectus esset, novas huic inimicitias, nulla accepta injuria, denuntiatarum. sed quoniam, Iudices, multa nos et in nostris rebus, et in republica sefellerunt: ferimus ea, quae

sunt ferenda. tantum a vobis petimus, ut omnia reipublicae subsidia, totum statum civitatis, omnem memoriam temporum praeteritorum, salutem praesentium, spem reliquorum, in vestra potestate, in vestris sententiis, in hoc uno iudicio positam esse et defixam putetis. si unquam respublica consilium, gravitatem, sapientiam, providentiam iudicum imploravit: hoc tempore, hoc, inquam,² tempore, implorat. Non estis de Lydorum, aut Myforum, aut Phrygum, qui huc compulsi, concitati que venerunt, sed de vestra republica iudicaturi, de civitatis statu, de communi salute, de spe bonorum omnium, si qua reliqua est etiam nunc, quae sortium civium mentes cogitationesque sustentet. omnia alia perfugia bonorum, praesidia innocentium, subsidia reipublicae, consilia, auxilia, iura ceciderunt. quem enim alium appellem? quem obtester? quem implorem? senatumne? at is ipse auxilium petit a vobis, et confirmationem auctoritatis suae, vestrae potestati permissam esse sentit. an equites Romanos? judicabitis principes ejus ordinis quinquaginta, quid cum om-

nibus senseritis. an populum Romanum? at is quidem omnem suam de bonis potestatem tradidit vobis. quamobrem, nisi hoc loco, nisi apud vos, nisi per vos, Iudices, non auctoritatem, quae amissa est, sed salutem nostram, quae spe exigua extremaque pendet, tenuerimus; nihil est praeterea, quod confugere possimus: nisi forte quae res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui causae fundamenta jaciantur, Iudices, non videtis. damnatus est is, qui Catilinam, signa patriae inferentem, interemit; quid est causae, cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? repetitur ad poenam, qui indicia communis exitii excepit: cur sibi confidat is, qui ea proferenda et patefacienda curavit? socii consiliorum, ministri, comitesque vexantur? quid auctores, quid duces, quid principes sibi expectent? atque utinam inimici nostri, ac bonorum omnium, mecum potius contendant, utrum tum omnes boni, duces nostri, an comites fuerint ad communem conservandam salutem *** Hunc i. 3

*** Per multa desunt.

gitur virum, Laeli, quibus tandem rebus oppugnas? fuit, P. Servilio imperatore, in Cilicia tribunus militum: ea res filetur. fuit M. Pisoni quaestor in Hispania: vox de quaestura nulla missa est. bellum Cretense ex magna parte gessit, atque unà cum summo imperatore sustinuit: multa est hujus temporis accusatio. praeturae jurisdictio, res varia et multiplex ad suspensiones et simultates, non attingitur. ea vero in summo et periculosissimo republicae tempore, etiam ab inimicis laudatur. at a testibus laeditur. antequam dico, a quibus, qua spe, qua vi, qua re concitatis, qua levitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia praeditis; dicam de genere universo, et de conditione omnium nostrum. per deos immortales! Judices, vos, quomodo is, qui anno ante Romae jus dixerat, anno post in Asia jus dixerit, a testibus quaeritis ignotis? ipsi conjectura nihil judicabitis? in tam varia jurisdictione tam multadecreta, tot hominum gratiosorum laesae voluntates. quae est unquam jacta non suspicio, quae tamen solet esse falsa,

sed iracundiae vox, aut doloris? et is est reus avaritiae, qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentissima civitate, in suspiciosissimo negotio, maledictum omne, non modo crimen effugit. praetereo illa, quae praetereunda non sunt: nullum hujus in privatis rebus factum avarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari sortem posse proferri. quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi vobis? Timolites ille vicanus, homo non modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, vos docebit, qualis sit L. Flaccus? quem vos modestissimum adolescentem, provinciae maximae sanctissimum virum, nostri exercitus fortissimum militem, diligentissimum ducem, temperatissimum legatum, quaestoremque cognoverunt? quem vos praesentes constantissimum senatorem, justissimum praetorem, ac amantissimum reipublicae civem judicatis? de quibus vos alii testes esse debetis, de iis ipsi alios testes audietis? At quos testes? primam dicam (id quod est commune) Graecos: non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem. nam,

si quis unquam de nostris hominibus a genere isto, studio, ac voluntate non abhorrens fuit, me et esse arbitror, et magis etiam tum, cum plus erit otii, fuisse; sed sunt in illo numero multi boni, docti, prudentes, qui ad hoc iudicium deducti non sunt: multi impudentes, illiterati, leves; quos variis de causis video concitatos. veruntamen hoc dico de toto genere Graecorum: tribuo illis literas, doctarum artium disciplinam, non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, si qua sibi alia sumunt, non repugno: testimoniorum religionem et fidem nunquam ista natio coluit, totiusque huiusce rei quae sit vis, quae auctoritas, quod pondus, ignorant. unde illad est? 'da mihi testimonium mutuum.' num Gallorum, num Hispanorum putatur? totum istud Graecorum est: ut etiam qui Graece nesciunt, hoc, quibus verbis a Graecis dici soleat, sciant. itaque videte, quo vultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis, qua religione dicant. nunquam nobis ad rogatum respondent: semper accusatori plus, quam ad rogatum. nun-

quam laborant, quemadmodum probent, quod dicunt: sed quemadmodum se explicent dicendo. iratus Flacco dixit M. Lurco, quod (ut ipse aiebat) libertus erat ejus turpi judicio condemnatus. nihil dixit, quod laederet eum, cum cuperet. impediēbat enim religio. tamen, id quod dixit, quanto cum pudore, quo tremore et pallore dixit? quam promptus homo, P. Septimius? quam iratus de judicio, et de villico? tamen haesitabat: tamen ejus iracundia religio nonnunquam repugnabat. inimicus M. Caelius, quod, cum in re manifesta putasset nefas esse, publicanum judicare contra publicanum, sublatus erat e numero recuperatorum. tamen tenuit se, neque attulit in judicium quidquam ad laedendum, nisi voluntatem. Hi si Graeci fuissent, ac nisi nostri mores, ac disciplina plus valerent, quam dolor, ac simultas: omnes se spoliatos, vexatos, fortunis everfos esse dixissent. Graecus testis cum ea voluntate processit, ut laedat: non jurisjurandi, sed laedendi verba meditatur. vinci, refelli, coargui putat esse turpissimum: ad id se parat: nihil aliud curat. itaque non op-

timus quisque, nec gravissimus, sed impudentissimus, loquacissimusque deligitur. vos autem in privatis minimarum rerum judiciis testem diligenter expenditis. etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mortes tamen exquirendos putatis. qui tum dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustentat! ut omnia verba moderatur! ut timet, ne quid cupide, ne quid iracunde, ne quid plus, minusve, quam sit necesse, dicat! num illos idem putatis? quibus jusjurandum locus est: testimonium, ludus: existimatio vestra, tenebrae: laus, merces, gratia, gratulatio posita est omnis in impudenti mendacio. sed non dilatabo orationem meam. etenim posset esse infinita, si mihi libeat totius gentis in testimoniis dicendis explicare vanitatem. sed propius accedam: de his vestris testibus dicam. vehementem accusatorem nacti sumus, Judices, et inimicum in omni genere odiosum, ac molestum: quem spero his rebus fore magno usui et amicis, et reipublicae. sed certe inflammatus incredibili cupiditate, hanc causam, accusationemque suscepit. qui co-

mitatus in inquirendo? comitatum dico? immo vero quantus exercitus? quae jactura? qui sumptus? quanta largitio? quae quanquam utilia sunt causae, timide tamen dico; quod vereor, ne Laelius ex his rebus, quas sibi suscepit gloriae causâ, putet aliquid, oratione mea, sermonis in sese, aut invidiae esse quaesitum. Itaque hanc partem totam relinquam: tantum a vobis petam, Iudices, ut, si quid ipsi audistis communi fama atque sermone, de vi, de manu, de armis, de copiis: memineritis, quarum rerum invidia, lege hac recenti ac nova, certus est inquisitioni comitum numerus constitutus, sed, ut hanc vim omittam, quanta illa sunt? quae quoniam accusatorio jure et more sunt facta, reprehendere non possumus, queri tamen cogimur: primum, quod, distributis partibus, sermo est totâ Asiâ dissipatus, Cn. Pompeium, quod L. Flacco est vehementer inimicus, contendisse a Laelio, paterno amico ac pernecessario, ut hunc hoc iudicio accesseret: omnemque ei suum auctoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negotium conficiendum detulisse: id hoc

verisimilius Graecis hominibus videba-
 tur, qui paulo ante familiarem Laelium
 in eadem provincia Flacco viderant.
 Pompeii autem auctoritas cum apud om-
 nes tanta est, quanta esse debet, tum ex-
 cellit in ista provincia, quam nuper et
 praedonum, et regum bello liberavit. ad-
 iunxit illa, ut eos, qui domo exire vole-
 bant, testimonii denuntiatione terreret;
 qui domi stare non poterant, largo et li-
 berali viatico commoveret. sic adoles-
 cens, ingenii plenus, locupletes metu,
 tenues praemio, stultos errore permovit.
 sic sunt expressa ista praeclara, quae reci-
 tantur, psephismata, non sententiis, ne-
 que auctoritatibus declarata, nec iureju-
 rando constricta, sed porrigenda manu,
 profundendoque clamore multitudinis
 7 concitatae. O morem praeclarum,
 disciplinamque, quam a maioribus acce-
 pimus, si quidem teneremus! sed nescio
 quo pacto jam de manibus elabatur. nul-
 lam illi nostri sapientissimi, et sanctissimi
 viri vim concionis esse voluerunt. quae
 scisceret plebs, aut quae populus juberet,
 sumpta concione, distributis partibus,
 tributim et centuriatim descriptis ordi-

nibus, classibus, aetatibus, auditis auctoribus, re multos dies promulgata et cognita, juberi, vetarique voluerunt. Graecorum autem totae respublicae sedentis concionis temeritate administrantur. itaque, ut hanc Graeciam, quae jamdiu suis consiliis perculsa et afflicta est, omittam: illa vetus, quae quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc uno malo concidit, libertate immoderata, ac licentia concionum. cum in theatro imperiti homines, rerum omnium rudes ignarique, confederant: tum bella inutilia suscipiebant; tum seditiosos homines respublicae praeficiebant; tum optime meritos cives e civitate ejiciebant. quod si haec Athenis tum, cum illae non solum in Graecia, sed prope cunctis gentibus enitebant, accidere sunt solita: quam moderationem putatis in Phrygia, aut in Mysia concionem fuisse? nostras conciones, illarum nationum homines plerumque perturbant. quid, cum soli sunt ipsi, tandem fieri putatis? Caesus est virgis Cymaeus ille Athenagoras, qui in fame frumentum exportare erat ausus. data concio Laelio est. processit ille, et Grae-

cus apud Graecos non de culpa suadixit, sed de poena questus est. porrexerunt manus: psephisma natum est. hoc testimonium est? nuper epulati, paulo ante omni largitione saturati Pergameni, quod Mithridates, qui multitudinem illam non auctoritate, sed sagina tenebat, se velle dixit, id sutores, et zonarii conclamarunt. hoc testimonium est civitatis? ego testes a Sicilia publice duxi. verum erant ea testimonia non concitatae concionis, sed iurati senatûs. quare jam non est mihi contentio cum teste: vobis videndum est, sintne haec testimonia putanda.

Adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoque comitatu venit in oppidum Graecorum: postulat concionem: locupletes homines et graves, ne sibi adversentur, testimonii denuntiatione deterret: egentes et leves spe legationis et viatico publico, privata etiam benignitate, prolectat. opifices et tabernarios, atque illam omnem faciem civitatum, quid est negotii concitare, in eum praesertim, qui nuper summo cum imperio fuerit, summo autem in amore esse, propter nomen ipsum imperii, non

potuerit? mirandum vero est, homines eos, quibus odio sunt nostrae secures; nomen, acerbitati; scriptura, decumae, portorium, morti; libenter arripere facultatem laedendi, quaecunque detur. mementote igitur, cum audietis psephismata, non audire vos testimonia; audire temeritatem vulgi, audire vocem levissimi cujusque, audire strepitum imperitorum, audire concionem concitatam levissimae nationis. itaque perscrutamini penitus naturam rationemque criminum: jam nihil praeter spem, nihil praeter terrorem, ac minas, reperietis. *** In aerario nihil habent civitates, nihil in vectigalibus. duae rationes conficiendae pecuniae, aut versura, aut tributo. nec tabulae creditoris proferuntur, nec tributi confectio ulla recitatur. quam vero facile falsas rationes inferre, et in tabulas, quodcunque commodum est, referre soleant, ex Cn. Pompeii literis ad Hypsaeum, et Hypsaei ad Pompeium missis, quaeso cognoscite. LITERAE POMPEII, et HYPSAEI. satisne vobis coarguere his auctoribus dissolutam Grae-
*** Decesse videntur nonnulla.

eorum consuetudinem, licentiamque impudentem videmur? nisi forte, qui Cn. Pompeium, qui praesentem, qui nullo impellente, fallebant, eos, urgente Laelio, in absentem, et in L. Flaccum aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. sed fuerint incorruptae literae domi: nunc vero, quam habere auctoritatem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad praetorem deferri, iudicum signis obsignari jubet. tricesimo die vix deferuntur. ne corrumpi tabulae facile possint, idcirco lex obsignatas in publico poni voluit, at obsignantur corruptae. quid refert igitur, tanto post ad iudices deferantur, an omnino non deferantur? quid, si testimonium studium cum accusatore sociatum est? tamenne isti testes habebuntur? Ubi est igitur illa expectatio, quae versari in iudiciis solet? nam antea, cum dixerat accusator acriter et vehementer, cumque defensor suppliciter demisseque responderat; tertius ille erat expectatus locus testium, quae aut sine ullo studio dicebant, aut cum dissimulatione aliqua cupiditatis. hoc vero quid est? una sedent, ex accusatorum subselliis surgunt,

non dissimulant, non verentur: de subfelliis queror? una ex domo prodeunt: si verbo titubarint, quo revertantur, non habebunt. an quisquam esse testis potest, quem accusator sine cura interroget: nec metuat, ne sibi aliquid, quod ipse nolit, respondeat? ubi est igitur illa laus oratoris, quae vel in accusatore antea, vel in patrono spectari solebat? bene testem interrogavit: callide accessit: reprehendit: quo voluit, adduxit: convicit, et elinguem reddidit. quid tu istum roges, Laeli, qui, priusquam hoc, 'te rogo,' dixeris, plura etiam effundet, quam tu ei domi ante praescripseris? quid ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium refelli solet, aut vita laedi. qua disputatione orationem refellam ejus, qui dicit, 'dedimus:' nihil amplius? in hominem dicendum est igitur, cum oratio argumentationem non habet. quid dicam in ignotum? querendum est ergo et deplorandum, id quod jamdudum facio, de omni accusationis iniquitate: primum de communi genere testium. dicit enim natio minime in testimoniis dicendis religiosa. propius accedo. nego esse ista tes-

timonia, quae tu ipse psephismata appellas: sed et fremitum egentium, et motum quendam temerarium Graeculae concionis. intrabo etiam magis. qui gessit, non adest: qui numerasse dicitur, non est deductus: privatae literae nullae proferruntur: publicae retentae sunt in accusatorum potestate. summa est in testibus. hi vivunt cum inimicis: adsunt cum adversariis: habitant cum accusatoribus. utrum hic tandem disceptationem et cognitionem veritatis, an innocentiae labem aliquam, aut ruinam fore putatis? multa enim sunt ejusmodi, Judices, ut etiam si in homine ipso, de quo agitur, negligenda sint, tamen in imitatione atque in exemplo pertimescenda videantur. Si quem infimo loco natum, nullo splendore vitae, nulla commendatione famae defenderem; tamen civem a civibus communis humanitatis jure ac misericordia deprecarer, ne ignotis testibus, ne incitatis, ne accusatoris confessoribus, convivis, contubernalibus; ne hominibus, levitate Graecis, crudelitate barbaris, civem ac supplicem vestrum dederetis: ne periculosam imitati-

onem exempli reliquis in posterum proderetis. sed, cum L. Flacci res agatur, cujus ex familia qui primus consul factus est, primus in hac civitate consul fuit, cujus virtute regibus exterminatis, libertas in republica constituta est: quae usque ad hoc tempus honoribus, imperio, rerum gestarum gloria, continuata permanfit; cumque ab hac perenni contestataque virtute majorum non modò non degenerarit L. Flaccus, sed, id quod maxime florere in generis sui gloria viderat, laudem patriae in libertatem vindicandae praetor adamarit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum prodatur, pertimescam, in quo, etiam si quid errasset, omnes boni connivendum esse arbitrarentur? quod quidem ego non modo non postulo, sed contrà, Judices, vos oro et obtestor, ut totam causam quam maxime intentis oculis, ut aiunt, acerrime contemplemini. nihil religione testatum, nihil veritate fundatum, nihil dolore expressum: contraque omnia corrupta libidine, iracundia, studio, pretio, perjurio reperientur. Etenim jam u-¹²niversa istorum cognita cupiditate, ac

cedam ad singulas querelas, criminationesque Graecorum. classis nomine pecuniam civitatibus imperatam queruntur. quod nos factum, Judices, confitemur. sed, si hoc crimen est: aut in eo est, quod non licuerit imperare: aut in eo, quod non opus fuerit navibus: aut in eo, quod nulla, hoc praetore, classis navigarit. licuisse ut intelligas, cognosce, quid, me consule, senatus decreverit, cum quidem nihil a superioribus continuorum annorum decretis, decesserit. SENATUSCONSULTUM. proximum est ergo, ut, opus fuerit classe, necne, quaeramus. utrum igitur hoc Graeci statuent, aut ullae exterae nationes, an vestri praetores, vestri duces, vestri imperatores? equidem existimo, in ejusmodi regione, atque provincia, quae mari cincta, portibus distincta, insulis circumdata esset, non solum praesidii, sed etiam ornandi imperii causa, navigandum fuisse. haec enim ratio, ac magnitudo animorum in majoribus nostris fuit, ut cum in privatis rebus, suisque sumptibus, minimo contenti, tenuissimo cultu viverent; in imperio, atque in pub-

lica dignitate omnia ad gloriam, splendoremque revocarent. quaeritur enim in re domestica, continentiae laus: in publica, dignitatis. quod si etiam praesidii causa classem habuit, quis erit tam iniquus, qui reprehendat? nulli erant praedones. quid? nullos fore, quis praestare poterat? minuis, inquit, gloriam Pompeii. immo tu auges molestiam. ille enim classes praedonum, urbes, portus, receptacula sustulit: pacem maritimam summa virtute, atque incredibili celeritate confecit: illud vero neque suscepit, neque suscipere debuit, ut, si qua uspiam navicula praedonum apparuisset, accusandus videretur. itaque ipse in Asia, cum omnia jam bella terra marique confecisset, classem tamen iisdem istis civitatibus imperavit. quod si tum statuit opus esse, cum ipsius praesentis nomine tuta omnia et pacata esse poterant; quid, cum ille decessisset, Flacco existimatis statuendum, et faciendum fuisse? Quid nos hic? nonne ipso Pompeio auctore, Silano, et Murena consulibus, decrevimus, ut classis in Italia navigaret? nonne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in

Asia remiges imperabat, nos hic in mare superum, et inferum sestertium ter et quadragies rogabamus? quid postremo anno? nonne M'. Curio et P. Sextilio quaestoribus, pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa est enim gloria divina Pompeii: primum praedones eos, qui tum, cum illi bellum maritimum gerendum datum est, toto mari dispersi vagabantur, redactos esse omnes in potestatem: deinde Syriam esse nostram, Ciliciam teneri, Cyprum per Ptolemaeum regem nihil audere: praeterea Cretam Metelli virtute esse nostram: nihil esse, unde profisciscantur, nihil quod revertantur: omnes sinus, promontoria, litora, insulas, urbes maritimas, claustris imperii nostri contineri. quod si Flacco praetore, nemo in mari praedo fuisset, tamen hujus diligentia reprehendenda non esset. idcirco enim, quod hic classem habuisset, existimarem non fuisse. quid si L. Oppii, L. Agrii, C. Cestii, equitum Romanorum, hujus etiam clarissimi viri, Cn. Domitii, qui in Asia tum legatus fuit, testimonio doceo, eo ipso

tempore, quo tu ipse negas classem habendam fuisse, complures a praedonibus esse captos; tamen Flacci consilium in remigibus imperandis reprehendetur? quid si etiam occisus est a piratis Adramytenus, homo nobilis, cujus est fere nobis omnibus nomen auditum, Atinas pugil, Olympionices? hoc est apud Graecos (quoniam de eorum gravitate dicimus) prope majus et gloriosius, quam Romae triumphasse. at neminem cepisti. quam multi orae maritimae clarissimi viri praefuerunt, qui cum praedonem nullum cepissent, mare tamen tutum praestiterunt? easus est enim in capiendo, locus, eventus, occasio. defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorum, sed etiam tempestatum moderatione, et conversione. Reliquum est, ut¹⁴ quaeratur, utrum ista classis, cursu et remis, an sumptu tantum et literis navigarit. num id igitur negari potest, cujus rei cuncta testis est Asia, bipartito classem distributam fuisse, ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum navigaret? hac classe M. Crassus, vir amplissimus, ab Aeno in Asiam, his navibus Flac-

4
eus ex Asia in Macedoniam navigavit. in quo igitur praetoris est diligentia requirenda? in numero navium, et in descriptione aequabili sumptûs? dimidium ejus, quo Pompeius erat usus, imperavit: num potuit parcius? descripsit autem pecuniam ad Pompeii rationem, quae fuit accommodata L. Syllae descriptioni; qui cum omnes Asiae civitates pro portione in provincias descripsisset, illam rationem in imperando sumptu et Pompeius et Flaccus secutus est. neque est adhuc tamen ea summa completa. non refert vero. quid lucretur? cum enim genus imperatae pecuniae suscipit; id, quod in crimen esse vis, confitetur. qui igitur probari potest, in ea pecunia non referenda, crimen sibi ipsum facere, in qua crimen esset nullum, si referret? at enim negas fratrem meum, qui L. Flacco successerit, pecuniam illam in remiges imperasse. equidem Quinti fratris mei laude delector: sed aliis magis, gravioribus atque majoribus. aliud quiddam statuit, aliud vidit. existimavit, quocunque tempore auditum quid esset de praedonibus, quam vellet subito, se classem comparare.

turum. denique hoc primus frater meus in Asia fecit, ut hoc sumptu remigum civitates levaret. crimen autem tum videri solet, cum aliquis sumptus instituit eos, qui antea non erant instituti, non cum successor aliquid immutat de institutis priorum. Flaccus, quid alii postea facturi essent, scire non poterat: quid fecissent, videbat. Sed, quoniam de com-¹⁵ muni totius Asiae crimine dictum est, aggrediar jam ad singulas civitates: ex quibus sit sane nobis prima civitas Acmonensis. citat praeco voce maxima legatos Acmonenses. procedit unus Asclepiades. prodeant. etiamne praeconem mentiri coëgisti? est enim, credo, is vir, iste, ut civitatis nomen sua auctoritate sustineat: damnatus turpissimis judiciis domi, notatus literis publicis: cujus de probris, adulteriis, ac stupris extant Acmonensium literae: quas ego non solum propter longitudinem, sed etiam propter turpissimam obscoenitatem verborum, praetereundas puto. dixit publice data drachmarum CCVI millia. dixit tantum: nihil ostendit, nihil protulit: sed adjunxit id, quod certe, quoniam erat

domesticum, docere debuit : se privatim drachmarum CCVI millia dedisse. quantum sibi ablatum homo impudentissimus dicit, tantum nunquam est ausus, ut haberet, optare. ab Aulo Sextilio dicit se dedisse, et a suis fratribus. potuit dare Sextilius. nam fratres quidem cónsortes sunt mendicitatis. audiamus igitur Sextilium : fratres denique ipsi prodeant : quam volent, impudenter mentiantur : et, quod nunquam habuerint, dedisse se dicant. tamen aliquid fortasse coram producti dicent, in quo reprehendantur. non deduxi, inquit, Sextilium. cedo tabulas. non deportavi. fratres saltem exhibe. non denuntiavi. quod ergo unus Asclepiades, fortuna egens, vita turpis, existimatione damnatus, impudentia atque audacia fretus, sine tabulis, sine auctore legerit, id nos, quasi crimen, aut testimonium pertimescamus ? idem laudationem, quam nos ab Acmonensibus Flacco datam proferebamus, falsam esse dicebat. cujus quidem laudationis jactura exoptanda nobis fuit. nam ut signum publicum inspexit praeclarus iste auctor suae civitatis, solere suos cives, caete-

rosque Graecos ex tempore, quod opus sit, obsignare dixit. tu vero tibi habeto istam laudationem: nec enim Acmonensium testimonio Flacci vita et dignitas nititur. das enim mihi, quod haec causa maxime postulat, nullam gravitatem, nullam constantiam, nullum firmum in Graecis hominibus consilium, nullam denique esse testimonii fidem. nisi vero hactenus istâ formulâ testimonii, atque orationis tuae, describi ac distingui potest, ut Flacco absenti aliquid civitates tribuisse dicantur: Laelio praesenti, per se agenti, vi legis, jure accusationis, opibus praeterea suis terrenti ac minanti, nihil temporis causâ scripsisse, aut obsignasse videantur. Equidem in minimis rebus ¹⁶ saepe res magnas vidi, Judices, deprehendi, ac teneri, ut in hoc Asclepiade. haec, quae a nobis prolata laudatio, obsignata erat cretâ illâ Asiaticâ, quae fere est omnibus nota nobis; qua utuntur omnes non modo in publicis, sed etiam in privatis literis, quas quotidie videmus mitti a publicanis, saepe unicuique nostrum. neque enim testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit, sed le-

vitatem totius Asiae protulit; de qua
 nos et libenter, et facile concedimus.
 nostra igitur laudatio, quam ille tempo-
 ris causa nobis datam dicit, datam qui-
 dem confitetur, consignata creta est: in
 illo autem testimonio, quod accusatori
 dicitur datum, ceram esse vidimus. hic
 ego, Iudices, si vos Acmonensium decre-
 tis, si caeterorum Phrygum literis per-
 moveri putarem, vociferarer, et, quantum
 maxime possem, contenderem: testarer
 publicanos, excitarem negotiatores, ves-
 tram etiam conscientiam implorarem: o-
 cula deprehensa, considerem totius testi-
 monii fictam audaciam manifesto com-
 prehensam atque oppressam teneri. nunc
 vero non insultabo vehementius, nec vo-
 litabo in hoc insolentius, neque in is-
 tum nugatorem, tanquam in aliquem tes-
 tem, invehar, neque in toto Acmonen-
 sium testimonio, siue hic confictum est,
 ut apparet; siue missum domo est, ut di-
 citur, commovebor. etenim, quibus e-
 go istam laudationem remittam, quoni-
 am sunt (ut Asclepiades dicit) leves, ho-
 17 rum testimonium non pertimescam. Ve-
 nio nunc ad Dorylensium testimonium:

qui producti, tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerunt. ò pastores nescio quos, cupidos literarum! si quidem nihil istis, praeter literas, abstulerunt. sed aliud esse causae suspicamur, ne forte isti parum versuti esse videantur. poena est, ut opinor, Dorylensium gravior, quam apud alios, falsarum et corruptarum literarum. si veras protulissent, criminis nihil erat: si falsas, erat poena. bellissimum putarunt, dicere amissas. quiescant igitur, et me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. non finunt: supplet enim ille nescio quis, et privatim dicit se dedisse. hoc vero ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, iis, quae in accusatoris potestate fuerunt, non debet habere auctoritatem: sed tamen iudicium fieri videtur, cum tabulae illae ipsae, cujusque modi sunt, proferuntur. cum vero is, quem nemo vestrum vidit unquam: nemo, qui mortalis esset, audivit; tantum dicit, 'Dedi:' dubitatis, Iudices, quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum civem vindicetis? atque huic eidem nuper tres equites Romani honesti et graves, cum in causa liberali

eum, qui asserebatur, cognatum suum esse diceret, non crediderunt. qui hoc evenit, ut, qui locuples testis doloris et sanguinis sui non fuerit, idem sit gravis auctor injuriae publicae? atque hic Dorylenis nuper cum efferretur magna frequentia, confessuque vestro, mortis illius invidiam in L. Flaccum Laelius conferebat. facis injuste, Laeli, si putas periculo nostro vivere tuos contubernales; praesertim quod tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici nunquam vidisset, fiscinam ficorum objecisti: cujus mors te ex aliqua parte relevavit. edacem enim hospitem amisisti. Flacco vero quid profuit, qui valuit tamdiu, dum huc prodiret? mortuus est, aculeo jam dimisso, ac dicto testimonio? at istud columnen actionis tuae, Mithridates, posteaquam biduum retentus testis a nobis, effudit, quae voluit, omnia; reprehensus, convictus, fractusque discessit; ambulat cum lorica. metuit homo doctus et sapiens, ne L. Flaccus nunc scelere se alliget, cum jam testem illum effugere non possit: ut, qui ante dictum testimonium sibi temperarit,

cum tamen aliquid assequi posset, is nunc id agat, ut ad falsum avaritiae testimonium, verum etiam maleficii crimen adjungat. sed de hoc teste, totoque Mithridatico disseruit et subtiliter, et copiose Q. Hortensius: nos, ut instituimus, ad reliqua pergamus.

Caput est omnium¹⁸ Graecorum concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Temnites, homo ineptus et loquax, sed (ut sibi videtur) ita doctus, ut etiam magistrum illorum se esse dicat: et, qui ita sit ambitiosus, ut omnes vos, nosque quotidie persalutet. Temni usque ad illam aetatem in senatum venire non potuit: et, qui se artem dicendi traditurum etiam caeteris profiteatur, ipse omnibus turpissimis judiciis convictus est. pari felicitate una legatus venit Nicomedes, qui neque in senatum ulla conditione pervenire potuit, et furti, et pro socio damnatus est. nam princeps legationis Lyfarnias, adeptus est ordinem senatorium: sed cum rempublicam nimium amplecteretur, peculatus damnatus et bona, et senatorium nomen amisit: hi tres etiam aerarii nostri tabulas falsas esse volue-

runt. nam servos novem se professi sunt habere, cum omnino sine comite venissent. decreto scribendo primum video affuisse Lyfaniam: cujus fratris bona, quod is populo non solvebat, praetore Flacco publicè venierunt. praeterea Philippus est, Lyfaniae gener, et Hermobius, cujus frater Poles item pecuniae publicae est condemnatus. Dicunt se Flacco, et iis, qui simul essent, drachmarum xv millia dedisse. cum civitate mihi res est acerrima, et conficientissima literarum: in qua nummus commoveri nullus potest sine quinque praetoribus, tribus quaestoribus, quatuor mensariis, qui apud illos a populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: et, cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant; majorem etiam aliam cum huic iidem darent, in aedem sacram reficiendam, se perscripisse dicunt: quod minime convenit. nam aut omnia occulte referenda fuerunt, aut aperte omnia. cum perscribunt nominatim Flacco: nihil timent, nihil verentur. cum operi publico referunt: iidem homines subito eundem, quem contempserant, pertimescunt. si

praetor dedit, ut est scriptum, a quaestore numeravit: quaestor a mensa publica: mensa aut ex vectigali, aut ex tributo. nunquam erit istud simile criminis, nisi mihi totam rationem omni et personarum genere, et literarum explicaris: vel, quod est in eodem decreto scriptum, homines clarissimos civitatis, amplissimos usos honoribus, hoc praetore circumventos. cur hi neque in iudicio adsunt, neque in decreto nominantur? non enim credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidem. utrum enim in clarissimis est civibus is, quem iudicatum hic duxit Hermippus? qui hanc ipsam legationem, quam habet, non accepit a suis civibus, sed usque Tmolo petivit: cui nullus honos in sua civitate habitus est unquam. res autem ea, quae tenuissimis committebatur, huic uni in vita commissi sola est. custos, T. Aufidio praetore, frumento publico est positus: pro quo cum a P. Varino praetore pecuniam accepisset, celavit suos cives, ultroque iis sumptum intulit. quod posteaquam Temni, literis a P. Varino missis, cognitum atque patefactum est; cumque eadem de re Cn.

Lentulus, qui censor fuit, Temnitarum patronus, literas misisset: Heraclidem istum Temni nemo postea vidit. atque, ut ejus impudentiam perspicere possitis, causam ipsam, quae levissimi hominis animum in Flaccum incitavit, quaeso, ²⁰ cognoscite. Fundum Cymaeum Romae mercatus est de pupillo Meculonio. cum verbis se locupletem faceret, haberet nihil praeter illam impudentiam, quam videtis, pecuniam sumpsit mutuam a Sex. Stola, iudice hoc nostro, primario viro, qui et rem agnoscit, neque hominem ignorat: qui tamen credidit P. Fulvii Veratii, lectissimi hominis, fide. ei cum solveret, sumpsit a C. et M. Fufiis, equitibus Romanis, primariis viris. hic hercule, cornici oculum, ut dicitur. nam hunc Hermippum, hominem eruditum, civem suum, cui debebat esse notissimus, percussit: ejus enim fide sumpsit a Fufiis. securus Hermippus Temnum proficiscitur, cum iste sese pecuniam, quam hujus fide sumpserat, a discipulis suis diceret Fufiis persoluturum. habebat enim Rhetor iste adolescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiores, quam acce-

perat, ubi nihil possent discere, nisi ignorantiam literarum. neminem quidem adeo infatuare potuit, ut ei nummum ullum crederet. itaque, cum Roma clam esset profectus, multosque minutis mutationibus fraudavisset: in Asiam venit, Hermippoque percontanti de nomine Fusiano respondet, se omnem pecuniam Fusiis persolvisse. interim, neque ita longo intervallo, libertus a Fusiis cum literis ad Hermippum venit: pecunia petitur ab Hermippo. Hermippus ab Heraclide petit: ipse tamen Fusiis satisfacit absentibus, et fidem suam liberat. hunc aestuantem et tergiversantem iudicio ille persequitur. a recuperatoribus causa cognoscitur. nolite existimare, Iudices, non unam et eandem omnibus in locis esse fraudatorum, et infitiatorum impudentiam. fecit eadem omnia, quae nostri debitores solent. negavit sese omnino verfuram ullam fecisse Romae: Fusiorum se affirmavit nunquam omnino nomen audisse: Hermippum vero ipsum, pudentissimum atque optimum virum, veterem amicum atque hospitem meum, splendidissimum atque ornatissimum civitatis

suae, probris omnibus, maledictisque vexavit. sed, cum se homo volubilis quadam praecipiti celeritate dicendi in illa oratione jactaret, repente, testimoniis Fusiorum, nominibusque recitatis, homo audacissimus pertimuit, loquacissimus obmutuit. itaque recuperatores contra istum rem minime dubiam prima actione judicaverunt. cum judicatum non faceret, addictus Hermippo, et ab hoc duc-

²¹ tus est. Habetis et honestatem hominis, et auctoritatem testimonii, et causam omnem simultatis. atque is ab Hermippo missus, cum ei pauca mancipia vendidisset, Romam se contulit: deinde in Asiam rediit, cum jam frater meus Flacco successisset. ad quem adiit, causamque ita detulit; recuperatores, vi Flacci coactos, et metu, falsum invitos judicavisse. frater meus, pro sua aequitate, prudentiaque decrevit, ut, si judicatum negaret, in duplum iret: si metu coactos diceret, haberet eosdem recuperatores. recusavit: et, quasi nihil esset actum, nihil judicatum, ab Hermippo ibidem mancipia, quae ipse ei vendiderat, petere coepit. M. Gratidius, legatus, ad quem est

aditum, actionem se daturum negavit: re
judicata stari ostendit placere. iterum is-
te, cui nullus esset usquam consistendi lo-
cus, Romam se retulit: persequitur Her-
mippus, qui nunquam istius impuden-
tiae cessit. petit Heraclides a C. Plotio
senatore, viro primario, qui legatus in
Asia fuerat, mancipia quaedam, quae se,
cum judicatum esset, per vim vendidisse
dicebat. Q. Naso, vir ornatissimus, qui
praetor fuerat, iudex sumitur: qui, cum
sententiam secundum Plotium se dictu-
rum ostenderet, et ab eo iudice abiret,
quod iudicium lege non erat, causam to-
tam reliquit. satisne vobis, Iudices, vi-
deor ad singulos testes accedere, neque,
ut primo constitueram, tantummodo cum
universo genere configere? venio ad Ly-
saniam ejusdem civitatis, peculiarem tu-
um, Deciane, testem: quem tu cum ephe-
bum Temni cognovisses, quoniam te nu-
dus delectarat, semper nudum esse volu-
isti. abduxisti Temno Apollonidem. pec-
uniam adolescentulo grandi foenore, fi-
ducia tamen accepta, occupavisti. hanc
fiduciam commissam tibi dicis: tenes ho-
die, ac possides. eum tu testem spe recu-

perandi fundi paterni venire ad testimonium dicendum coëgisti: qui quoniam testimonium nondum dixit, quidnam sit dicturus, expecto. novi genus hominum, novi consuetudinem, novi libidinem. itaque, etsi teneo, quid sit dicere paratus, nihil tamen contra disputabo prius, quam dixerit. totum enim convertet, atque alia finget. quamobrem et ille servet, quod paravit: et ego me ad id, quod attulerit, ²² integrum conservabo. Venio nunc ad eam civitatem, in quam ego multa et magna studia, et officia contuli: et quam meus frater in primis colit, atque diligit: quae si civitas per viros bonos, gravesque homines, querelas ad vos detulisset, paulo commoverer magis. nunc vero quid putem? Trallianos Maeandrio causam commisisse, homini egenti, sordido, sine honore, sine existimatione, sine sensu? ubi erant illi, Pythodori, Aetideni, Lepisones, caeteri homines apud nos noti, inter suos nobiles? ubi illa magnifica et gloriosa ostentatio civitatis? nonne esset puditum, si hanc causam agerent severe, non modo legatum, sed Trallianum omnino dici Maeandrium? huic ta-

li legato, huic publico testi patronum suum jam inde a patre atque majoribus, L. Flaccum mactandum civitatis testimonio tradidissent? non est ita, Iudices, non est profecto. vidi ego in quodam iudicio nuper Philodorum testem Trallianum, vidi Parrhasium, vidi Archidemum, cum quidem idem hic mihi Maeandrius, quasi ministrator, aderat, subjiciens, quid in suos cives, civitatemque, si vellem, dicerem, nihil enim illo homine levius, nihil egentius, inquinatius. quare si hunc habent auctorem Tralliani, doloris sui, si hunc custodem literarum, si hunc testem injuriae, si hunc auctorem querelarum, remittant spiritus, comprimant animos suos, sedent arrogantiam, fateantur in Maeandri persona esse expressam faciem civitatis. sin istum semper illi ipsi domi proterendum esse et conculcandum putaverunt: desinant putare auctoritatem esse in eo testimonio, cujus auctor inventus est nemo. Sed exponam, quid in re sit, ut quamob-²³ rem ista civitas, neque severe Flaccum oppugnarit, neque benigne defenderit, scire possitis. erat ei Castriciano nomine arata: de quo toto respondit Hortensius:

invita solverat Castricio pecuniam, jam-
 diu debitam. hinc totum odium, hinc
 omnis offensio. quò cum venisset Laeli-
 us: ad iratos, et illud Castricianum vulnus
 dicendo refricnisset; exsiluerunt princi-
 pes, neque in illa concione adfuerunt,
 neque ipsius decreti ac testimonii aucto-
 res esse voluerunt. usque eò orba fuit ab
 optimatibus illa concio, ut princeps prin-
 cipum esset Maeandrius: cujus lingua,
 quasi flabello seditionis, illa tum est e-
 gentium concio ventilata. itaque civita-
 tis pudentis, ut ego semper existimavi, et
 gravis, ut ipsi existimari volunt, justum
 dolorem querelasque cognoscite. quae
 pecunia fuerit apud se, Flacci patris no-
 mine, collata a civibus, hanc a se esse ab-
 latam queruntur. alio loco quaeram,
 quid licuerit Flacco: nunc tantum a
 Trallianis requiro, quam pecuniam a se
 ablatam queruntur, suamne dicant, sibi a
 civitatibus collatam in usum suum. cu-
 pio audire. non, inquit, dicimus. quid
 igitur? delatam ad nos, creditam nobis,
 L. Flacci patris nomine, ad hujus dies
 festos atque ludos. quid tum? hanc te,
 inquit, capere non licuit. jam id videro:

sed primum illud tenebo. queritur gravis, locuples, ornata civitas, quod non retinet alienum: spoliata se dicit, quod id non habet, quod ejus non fuit. quid hoc impudentius dici, aut fingi potest? delectum est oppidum, quo in oppido uno pecunia a tota Asia ad honores L. Flacci poneretur. haec pecunia tota ab honoribus translata est in quaestum et foenerationem: recuperata est multis post annis. Quae civitati facta est injuria? at ²⁴ moleste fert civitas. credo. avulsum est enim praeter spem, quod erat spe devoratum lucrum. at queritur. impudenter facit. non enim omnia, quae dolemus, eadem jure queri possumus. at accusat verbis gravissimis. non civitas, sed imperiti homines, a Maeandrio concitati. quo loco etiam atque etiam facite, ut recordermini, quae sit temeritas multitudinis, quae levitas propria Graecorum, quid in concione seditiosa valeat oratio. hic, in hac gravissima et moderatissima civitate, cum est forum plenum judiciorum, plenum magistratuum, plenum optimorum virorum et civium, cum speculatur atque obfudet rostra vindex temeritatis, et mode-

matrix officii, curia: tamen quantos fluctus excitari concionum videtis? quid vos fieri censetis Trallibus? an id, quod Pergami? nisi forte hae civitates existimari volunt, facilius una se epistola Mithridatis moveri impellique potuisse, ut amicitiam populi Romani, fidem suam, jura omnia officii humanitatisque violarent; quam ut filium testimonio laederent, cujus patrem armis pellendum a suis moenibus censuissent. quare nolite mihi ista nomina civitatum nobilium opponere. quos enim hostes haec familia contempsit, nunquam eosdem testes pertimescet. vobis autem est confitendum, si consiliis principum vestrae civitates reguntur; non multitudinis temeritate, sed optimatum consilio bellum ab istis civitatibus cum populo Romano esse susceptum. sin ille tum motus est temeritate imperitorum excitatus: patiamini me delicta vulgi a publica causa separare. At enim istam pecuniam huic capere non licuit. utrum vultis patri Flacci licuisse, necne? si licuit, sicuti certe licuit: ad ejus honores collatam, ex quibus ipse nihil capiebat, patris pecuniam recte abstulit filius.

si non licuit : tamen illo mortuo, non modo filius, sed quivis heres rectissime potuit auferre. ac tum quidem Tralliani, cum ipsi gravi foenore istam pecuniam multos annos occupavissent, a Flacco tamen omnia, quae voluerunt, impetraverunt : neque tam fuerunt impudentes, ut id, quod Laelius dixit, dicere auderent, hanc ab se pecuniam abstulisse Mithridatem. quis enim erat, qui non sciret, in ornandis studiosiorem Mithridatem, quam in spoliandis Trallianis fuisse? quae quidem a me si, ut dicenda sunt, dicerentur, gravius agerem, Iudices, quam adhuc egi, quantam Asiaticis testibus fidem habere vos conveniret. revocarem animos vestros ad Mithridatici belli memoriam, ad illam universorum civium Romanorum per tot urbes, uno puncto temporis, miseram crudelemque caedem : praetores nostros deditos, legatos in vincula coniectos, nominis prope Romani memoriam cum vestigio imperii non modo ex aedibus Graecorum, verum etiam ex literis esse deletam. Mithridatem Deum, illum Patrem, illum Conservatorem Asiae, illum Evium, Nyfium, Bacchum,

Liberum nominabant. unum atque idem erat tempus, cum L. Flacco consuli portas tota Asia claudebat: Cappadocem autem illum non modo recipiebat suis urbibus, verum etiam ultro vocabat. liceat haec nobis, si oblivisci non possumus, at tacere: liceat mihi potius de levitate Graecorum queri, quam de crudelitate. auctoritatem isti habeant apud eos, quos esse omnino noluerunt? nam, quoscunque potuerunt, togatos, interemerunt: nomen civium Romanorum, quantum in ipsis fuit, sustulerunt. In hac igitur urbe se jactent, quam oderunt? apud eos, quos inviti vident? in ea republica, ad quam opprimendam non animus eis, sed vires defuerunt? aspiciant hunc florem legatorum, laudatorumque Flacci, ex vera atque integra Graecia. tum se ipsi expendant, tum cum his se comparent: tum, si audebunt, dignitati horum componant suam. adsunt Athenienses, unde humanitas, doctrina, religio, fruges, jura, leges ortae, atque in omnes terras distributae putantur: de quorum urbis possessione, propter pulchritudinem etiam inter deos certamen fuisse proditum

est: quae vetustate eâ est, ut ipsa ex sese suos cives genuisse dicatur: et eorum eadem terra parens, altrix, patria, dicatur: auctoritate autem tanta est, ut jam fractum prope ac debilitatum Graeciae nomen hujus urbis laude nitatur. adsunt Lacedaemonii. cujus civitatis spectata ac nobilitata virtus, non solum natura corroborata, verum etiam disciplina putatur: qui soli toto orbe terrarum septingentos jam annos amplius unis moribus, et nunquam mutatis legibus vivunt. adsunt ex Achaia cuncta multi legati, Boeotia, Thessalia: quibus locis nuper legatus L. Flaccus, imperatore Metello, praefuit. neque vero te, Massilia, praetereo, quae L. Flaccum militem quaestoremque cognosti: cujus ego civitatis disciplinam atque gravitatem non solum Graeciae, sed haud scio an cunctis gentibus anteponendam dicam: quae tam procul à Graecorum omnium regionibus, disciplinis, linguaque divisa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus, barbariae fluctibus alluatur, sic optimatum consilio gubernatur, ut omnes ejus instituta laudare facilius possint, quam ac-

mulari. hisce utitur laudatoribus Flaccus, his innocentiae testibus, ut Graecorum cupiditati Graecorum auxilio resistamus. 27 Quamquam quis ignorat, qui modo unquam mediocriter res istas scire curavit, quin tria Graecorum genera sint verè? quorum uni sunt Athenienses, quae gens Ionum habebatur: Aeoles alteri: Dores tertii nominabantur. atque haec cuncta Graecia, quae fama, quae gloria, quae doctrina, quae plurimis artibus, quae etiam imperio, et bellica laude floruit, parvum quendam locum, ut scitis, Europae tenet, semperque tenuit. Asiae maritimam oram, bello superatam, cinxit urbibus, non ut munitam coloniis illam augeret, sed ut obsessam teneret. quamobrem quaeso a vobis, Asiatici testes, ut, cum vere recordari voletis, quantum auctoritatis in iudicium afferatis, vosmetipsi describatis Asiam: nec, quid alienigenae de vobis loqui soleant, sed quid vosmetipsi de genere vestro statuat, meminertis. namque, ut opinor, Asia vestra constat ex Phrygia, Mysia, Caria, Lydia. utrum igitur nostrum est, an vestrum, hoc proverbium, ‘Phrygem

‘ plagis fieri solere meliorem ? ’ quid de tota Caria ? nonne hoc vestra voce vulgatum est, si quid ‘ cum periculo ’ experi-ri velis, ‘ in Care ’ id potissimum esse faciendum ? quid porro in Graeco sermone tam tritum atque celebratum est, quam, si quis despiciatui ducitur, ut ‘ Mysorum ’ ultimus ’ esse dicatur ? nam quid ego dicam de Lydia ? quis unquam Graecus comoediam scripsit, in qua servus primarum partium non Lydus esset ? quamobrem quae vobis sit injuria, si statui-mus vestro nobis iudicio standum esse de vobis ? equidem mihi jam satis superque dixisse videor de Asiatico genere testium : sed tamen vestrum est, Iudices, omnia, quae dici possunt in hominum levitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiamsi a me minus dicuntur, vestris animis et cogita-tione comprehendere. Sequitur auri il-²⁸la invidia Judaici. hoc nimirum est illud, quod non longe a gradibus Aureliis haec causa dicitur. ob hoc crimen hic locus abs te, Laeli, atque illa turba quaesita est. scis, quanta sit manus, quanta concordia, quantum valeat in concionibus. summis-sa voce agam, tantum ut Iudices audiant.

neque enim desunt, qui istos in me, atque in optimum quemque incitent: quos ego, quo id facilius faciant, non adjuvabo. cum aurum, Judaeorum nomine, quotannis ex Italia, et ex omnibus vestris provinciis Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. quis est, Iudices, qui hoc vere non laudare possit? exportari aurum non oportere, cum saepe antea senatus, tum me consule, gravissime iudicavit. huic autem barbarae superstitioni resistere, severitatis: multitudinem Judaeorum, flagrantem nonnunquam in concionibus, pro republica contemnere, gravitatis summae fuit. at Cn. Pompeius, captis Hierosolymis, victor ex illo fano nihil attigit. in primis hoc, ut multa alia, sapienter, quod in tam suspiciosa ac maledica civitate locum sermoni obtrectatorum non reliquit. non enim, credo, religionem et Judaeorum, et hostium, impedimento praestantissimo imperatori, sed pudorem, fuisse. ubi ergo crimen est, quoniam quidem furtum nusquam reprehendis, edictum probas, iudicatum fateris, quaesitum et prolatum palam non.

negas, actum esse per viros primarios res ipsa declarat. Apameae manifesto comprehensum, ante pedes praetoris in foro expensum est auri pondo centum paulo minus per Sex. Caesium, equitem Romanum, castissimum hominem atque integerrimum: Laodiceae viginti pondo paulo amplius per hunc ipsum L. Peducaeam, iudicem nostrum: Adrumeti per Cn. Domitium, legatum: Pergami non multum. auri ratio constat: aurum in aerario est: furtum non reprehenditur: invidia quaeritur: a iudicibus oratio avertitur: vox in coronam turbamque effunditur. sua cuique civitati religio, Laeli, est; nostra nobis. stantibus Hierosolymis, pacatisque Judaeis, tamen istorum religio sacrorum a splendore hujus imperii, gravitate nominis nostri, majorum institutis, abhorrebat: nunc vero hoc magis, quod illa gens, quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis: quam cara diis immortalibus esset, docuit, quod est victa, quod eloeata, quod servata. Quam-²⁹ obrem, quoniam, quod crimen esse voluisti, id totum vides in laudem esse conversum; veniamus jam ad civium

Romanorum querelas. ex quibus sit sane prima Deciani. quid tibi tandem, Deciane, injuriae factum est? negotiarius in libera civitate. primum patere me esse curiosum. quousque negotiabere? praesertim cum sis isto loco natus. annos jam triginta in foro versaris; sed tamen in Pergameno. longo intervallo, si quando tibi peregrinari commodum est, Romam venis: affers faciem novam, nomen vetus, purpuram Tyriam: in qua tibi invidéo, quod unis vestimentis tamdiu lautus es. verum esto: negotiari libet: cur non Pergami? Smyrnae? Trallibus? ubi et multi cives Romani sunt, et jus a nostro magistratu dicitur? otium te delectat: lites, turba, praetor, odio est: Graecorum libertate gaudes. cur ergo unus tu Apollonidenses amantissimos populi Romani, fidelissimosque socios, miseriorés habes, quam aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuerit unquam? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis non licet? homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, a Graecorum luxuria et levitate remotissimi, patres familiás suo contenti, aratores, rus-

ticani: agros habent et natura perbonos, et diligentia, culturaque meliores. in hisce agris tu praedia habere voluisti. omnino mallet, (et magis erat tuum, si te crassi agri delectabant) hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati paravisses. verum esto: Catonis est dictum, 'pedibus compensari pecuniam.' longe omnino a Tiberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephum invenisset. sed concedo id quoque: placuit oppidum: regio delectavit. emissas. Amyntas est³⁰ genere, honore, existimatione, pecunia, princeps illius civitatis. hujus socrum, mulierem imbecilli consilii, satis locupletem, pellexit Decianus ad sese: et, cum illa, quid ageretur, nesciret, in possessione praediorum ejus familiam suam collocavit: uxorem abduxit ab Amynta praegnantem: quae peperit apud Decianum filiam, hodieque apud Decianum est et uxor Amyntae, et filia. num quid harum rerum a me fingitur, Deciane? sciunt haec omnes nobiles, sciunt boni viri, sciunt denique nostri homines, sciunt mediocres negotiatores. exsurge, Amyntas:

repete a Deciano, non pecuniam, non praedia: socrum denique sibi habeat: restituat uxorem: reddat misero patri filiam. nam membra, quae debilitavit lapidibus, fustibus, ferro; manus, quas contudit; digitos, quos confregit; nervos, quos concidit, restituere non potest: filiam, filiam, inquam, aerumoso patri, Deciane, redde. haec Flacco non probasse te miraris? cui, quaeso, tandem probasti? emptiones falsas, praediorum proscriptiones cum mulierculis, aperta circumscriptio, fecisti. tutor his rebus Graecorum legibus adscribendus fuit. Polemocratem scripsisti, mercenarium et administrum consiliorum tuorum. adductus est in iudicium Polemocrates de dolo malo, et de fraude, a Dione, hujus ipsius tutelae nomine. qui concursus ex oppidis finitimis undique? qui dolor animorum? quae querela? condemnatus est Polemocrates sententiis omnibus. irritae venditiones: irritae proscriptiones. non restituis. defers ad Pergamemos, ut illi reciperent in suas literas publicas, praeclaras proscriptiones et emptiones tuas. repudiant, rejiciunt. at qui

homines? Pergameni, laudatores tui. ita enim mihi gloriari visus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem majorum tuorum assecutus esses: et hoc te superiorem putabas esse, quam Laelium, quod te civitas Pergamena laudaret. num honestior est civitas Pergamena, quam Smyrnae? at ne ipsi quidem dicunt. Vellem tantum habere otii, ut possem recitare psephisma Smyrnaeorum, quod fecerunt in Castricium mortuum: primum ut in oppidum introferretur; quod aliis non conceditur: deinde, ut ferrent ephēbi: postremo, ut imponeretur aurea corona mortuo. haec P. Scipioni, clarissimo viro, cum esset Pergami mortuus, facta non sunt. at Castricium quibus verbis, dii immortales! 'decus patriae, ornamentum populi Romani, florem juvenutis' appellant. quare, Deciane, si cupidus es gloriae, alia ornamenta censeo quaeras. Pergameni te deriserunt: quid? tu ludi te non intelligebas, cum tibi haec recitabant, clarissimum virum, praestantissima sapientia, singulari ingenio: mihi credē, ludebant. cum vero coronam auream literis imponebant: re ve-

ra non plus aurum tibi, quam monedulae committebant. ne tum quidem hominum venustatem et facetias perspicepotuisti? isti igitur, isti Pergameni proscriptiones, quas tu afferebas, repudiaverunt. P. Orbius, homo et prudens, et
32 innocens, contra te omnia decrevit. In P. Globulum, meum necessarium, fuisti gratiosior. utinam neque ipsum, neque me poeniteret! Flaccum in curia decrevissent. veridicas adjungis causas inimiciarum, quod patri L.Flacci, aedili curuli, pater tuus, tribunus plebis, diem dixerit. at istud, ne ipsi quidem patri Flacci valde molestum esse debuit: praesertim cum ille, cui dies dicta est, praetor postea factus sit, et consul: ille, qui diem dixit, non potuerit privatus in civitate consistere. sed, si justas inimicitias putabas, cur, cum tribunus militum Flaccus esset, in ejus legione miles fuisti, cum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatem tribuni? cur autem praetor te, inimicum paternum, in consilium vocavit? quae quidem quam sancte solita sint observari, scitis omnes. nunc accusamur ab iis, qui in consilio nobis fue-

runt. decrevit Flaccus. num aliud, atque oportuit? in liberos. num aliter, ac censuit senatus? in absentem decrevit. cum ibidem esses, cum prodire nolles. non est hoc in absentem reum. SENATUSCONSULTUM, et DECRETUM FLACCI. quid, si non decrevisset, sed edixisset? quis posset verè reprehendere? num etiam fratris mei literas, plenissimas humanitatis et aequitatis, reprehensurus es? quas easdem mulieri a me datas apud Pataranos requisivit. recita literas Q. Ciceronis. LITERAE Q. CICERONIS. quid? haec Apollonidenfes, occasione facta, ad Flaccum detulerunt? apud Orbium acta non sunt? ad Globulum delata non sunt? ad senatum nostrum, me consule, nonne legati Apollonidenfes omnia postulata de injuriis unius Deciani detulerunt? ad haec, praedia etiam in censu dedicavisti. mitto, quòd aliena: mitto, quòd possessa per vim: mitto, quòd convicta ab Apollonidensibus: mitto, quòd a Pergamenis repudiata: mitto etiam, quòd a nostris magistratibus in integrum restituta: mitto, quòd nullo jure, neque in re, neque in possessione tua.

illud quaero, sintne ista praedia censui
 censendo: habeant jus civile: sint, necne
 sint, mancipi: subsignari apud aerarium,
 apud censorem possint: in qua tribu de-
 nique ista praedia censuisti? commisisti,
 si tempus aliquod gravius accidisset, ut
 ex iisdem praediis et Apollonide, et Ro-
 mae imperatum esse tributum. verum ef-
 to: gloriosus fuisti: voluisti magnum a-
 gri modum censeri, et ejus agri, qui di-
 vidi plebi Romanae non potest. census
 es praeterea numeratae pecuniae centum
 triginta H-S millia. eam opinor tibi nu-
 meratam non esse abs te. sed haec omit-
 to. census es mancipia Amyntae. neque
 huic ullam in eo fecisti injuriam: possidet
 enim ea mancipia Amyntas. ac primo qui-
 dem pertimuit, cum te audisset servos fu-
 os esse censum. retulit ad jurisconsultos.
 constabat inter omnes, si aliena censen-
 do, Decianus sua facere posset, eum max-
 33 ima habiturum esse * * * Habetis cau-
 sam inimicitarum: qua causa inflamma-
 tus Decianus, ad Laelium detulerit hanc
 optimam accusationem. nam ita questus
 est Laelius, cum de perfidia Deciani di-
 * * * Deest nonnihil.

ceret: Qui mihi auctor fuit, qui causam ad me detulit, quem ego sum secutus, is a Flacco corruptus est, is me deseruit, ac prodidit. ficcine tu auctor tandem eum, cui tu in consilio fuisses, apud quem omnes gradus dignitatis tuae retinuisses, prudentissimum hominem, nobilissima familia natum, optime de republica meritum, in discrimen omnium fortunarum vocavisti? scilicet defendam Decianum: qui tibi in suspensionem nullo suo delicto venit. non est, mihi crede, corruptus. quid enim fuit, quod ab eo redimeretur? ut duceret iudicium? cui sex horas omnino lex dedit. quantum tandem ex his horis detraheret, si tibi morem gerere voluisset? nimirum illud est, quod ipse suspicatur. invidisti ingenio subscriptoris tui. quod ornabat facile locum, quem prehenderat, et acute testes interrogabat, aut circumveniebat: fortasse fecisti et tu, et populi sermo, ne exciperes. idcirco Decianum usque ad coronam applicuisti. sed, ut hoc verisimile est, ita haud verisimile, Decianum a Flacco esse corruptum. ita scito te, Iudices, esse caetera: vel quod ait Luceius, L. Flaccum sibi dare cupisse, ut a fide

se abduceret, festeriūm viciēs. et eum tu accusas avaritiā, quem dicis festeriūm viciēs voluisse perdere? nam quid emebat, cum te emebat? ut ad se transires? quam partem causae tibi dāremus? an, ut enuntiāres consilia Laelii? qui testes ab eo prodirent? quid? nos non videbamus habitare unā? quis hoc nescit? tabulas in Laelii potestate fuisse, num dubium est? an, ne vehementer, ne copiose accusares? nunc facis suspicionem. ita enim dixisti, ut nescio quid abs te impetratum esse videatur. At enim Androni Sextilio gravis injuria facta est, et non ferenda: quod, cum esset uxor ejus Valeria intestatō mortua, sic egit eam rem Flaccus, quasi ad ipsum hereditas pertineret. in quo quid reprehendas, scire cupio. quod falsum intenderit? qui doces? ingenua, inquit, fuit. ō peritum juris hominem! quid? ab ingenuis mulieribus hereditates lege non veniunt? in manum, inquit, convenerat. nunc audio. sed quaero, usu, an coëmptione. usu non potuit: nihil enim potest de tutela legitima sine omnium tutorum auctoritate diminui. coëmptione? omnibus ergo auctoribus: in

quibus certe Flaccum fuisse non dices. relinquitur illud, quod vociferari non destitit, non debuisse, cum praetor esset, suum negotium agere, aut mentionem facere hereditatis. maximas audio tibi, L. Luculle, qui de L. Flacco sententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximisque beneficiis in tuos, venisse hereditates, cum Asiam provinciam consulari imperio obtineres. si quis eas, suas esse dixisset, concessisses? tu, T. Vecti, si qua tibi in Africa venerit hereditas, usu amittes? an tuum, nulla avaritiâ, salva dignitate, retinebis? at istius hereditatis, jam Globulo praetore, Flacci nomine, petita possessio est. non igitur impressio, non occasio, non vis, non tempus, non imperium, non secures ad injuriam faciendam Flacci animum impulerunt. itaque eodem etiam M. Lurco, vir optimus, meus familiaris, convertit aculeum testimonii sui. negavit, a privato pecuniam in provincia praetorem petere oportere. cur tandem, M. Lurco, non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, nunquam ostendes, nisi docueris non li-

cere. an legationes sumere liberas, exigendi causâ, sicut et tu ipse nuper, et multi viri boni saepe fecerunt, rectum est? quod ego non reprehendo; socios video queri. praetorem, si hereditatem in provincia non reliquerit, non solum reprehendendum, verum etiam condemnandum putas? doti, inquit, Valeria
 35 pecuniam omnem suam dixerat. Nihil istorum explicari potest, nisi ostenderis, illam in tutela Flacci non fuisse. si fuit, quaecunque sine hoc auctore est dicta dos, nulla est. sed tamen Lurconem, quanquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suae, tamen iratum Flacco esse vidistis. neque enim occultavit causam iracundiae suae, neque reticendam putavit. questus est, libertum suum, Flacco praetore, esse damnatum. ô conditiones miseras administrandarum provinciarum! in quibus diligentia plena simultatum est? negligentia, vituperationum: ubi severitas periculosa est: liberalitas, ingrata: sermo, infidiosus: assentatio, perniciofa: frons omnium familiaris, multorum animus iratus: iracundiae, occultae: blanditiae, a-

pertae: venientes praetores expectant, praesentibus inserviunt, abeuntes deserunt. sed omittamus querelas, ne nostrum consilium in praetermittendis provinciis laudare videamur. literas misit de villico P. Septimii, hominis ornati, qui villicus caedem fecerat. Septimium ardentem iracundia videre potuistis. in Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hostis est Lurco. quid igitur? hominum gratiosorum splendidorumque libertis fuit Asia tradenda? an similitates nescio quas cum libertis vestris Flaccus exercet? an vobis in vestris, vestrorumque causis severitas odio est: eandem laudatis, cum de nobis iudicatis? At iste ³⁶ Andro, spoliatus bonis, ut dicitis, ad dicendum testimonium non venit. quid, si veniat? decisionis arbiter C. Caecilius fuit. quo splendore vir? qua fide? qua religione? obsignator C. Sextilius, Lurconis sororis filius: homo et pudens, et constans, et gravis. si vis erat, si fraus, si metus, si circumscriptio: quis pactionem fieri, quis adesse istos coëgit? quid, si ista omnis pecunia huic adolescentulo, L. Flacco, reddita est? si petita? si redacta?

si per hunc Antiochum, paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimum? videmur ne non solum avaritiae crimen effugere, sed etiam liberalitatis laudem assequi singularem? communem enim hereditatem, quae aequaliter ad utrumque lege venisset, concessit adolescenti, propinquo suo: nihil ipse attigit de Valerianis bonis. quod statuerat facere, adductus huius pudore, et non amplissimis patrimonii copiis, id non solum fecit, sed etiam prolixè cumulateque fecit. ex quo intelligi debet, eum contra leges pecunias non cepisse, qui tam fuerit in hereditate concedenda liberalis. at Falcidianum crimen est ingens: talenta quinquaginta se Flacco dicit dedisse. audiamus hominem. non adest. quomodo igitur dicit? epistolam matereius proferit, et alteram soror: scriptum ad se dicunt esse ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui si aram tenens juraret, crederet nemo, per epistolam, quod volet, injuratus probabit? at qui vir? quàm non amicus suis civibus? qui patrimonium satis lautum, quod hic nobiscum conficere potuit, Graecorum

conviviis maluit dissipare. quid attinuit relinquere hanc urbem? libertate tam praeclara carere? adire periculum navigandi? quasi bona comesse Romae non liceret. nunc denique materculae suae festivus filius, aniculae minime suspiciosae, purgat se per epistolam, ut eam pecuniam, quâcum trajecerat, non consumpsisse, sed Flacco dedisse videatur. At ³⁷ fructus isti Trallianorum Globulo praetore venierunt: Falcidius emerat H-S nongentis millibus. si dat tantam pecuniam Flacco, nempe idcirco dat, ut rata sit emptio. emit igitur aliquid, quod certe multo pluris esset: dat de lucro; nihil detrahit de vivo. minus igitur lucrari facit. cur Albanum venire jubet? cur matri praeterea blanditur? cur epistolis, et sororis, et matris imbecillitatem aucupatur? postremo cur non audimus ipsum? retinetur, credo, in provincia: mater negat. venisset, inquit, si esset denuntiatus. tu certe coëgisses, si ullum firmamentum in illo teste posuisses. sed hominem ab negotio abducere noluisti. magnum erat ei certamen propositum, magna cum Graecis contentio: qui ta-

men, ut opinor, jacent victi. nam iste unus totam Asiam magnitudine poculorum, bibendoque superavit. sed tamen quis tibi, Laeli, de epistolis istis indicavit? mulieres negant se scire qui sis. ipse igitur ille tibi, se ad matrem et sororem scripsisse, narravit? an etiam scripsit gratu tuo? at vero M. Aebutium, et constantissimum et pudentissimum hominem, Falcidii affinem, nihil interrogas? nihil ejus generum, pari fide praeditum, C. Manilium? qui profecto de tanta pecunia, si esset data, nihil audisse non posset. his tu igitur epistolis, Deciane, recitatis, his mulierculis productis, illo absente auctore laudato, tantum te crimen probaturum putasti; praesertim cum ipse, non deducendo Falcidium, judicium feceris, plus falsam epistolam habituram ponderis, quam ipsius praesentis fictam ³⁸vocem, et simulatam dolorem? Sed quid ego de epistolis Falcidii, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani censu tamdiu disputo, et exoptulo? de salute omnium nostrum, de fortunis civitatis, de summa reipublicae taceo? quam vos universam in hoc judicio vestris humeris,

vestris, inquam, humeris, Iudices, sustinetis. videtis, in quo motu temporum, quanta in conversione rerum ac perturbatione versemur. cum alia multa certi homines, tum hoc vel maxime moluntur, ut vestrae quoque mentes, vestra iudicia, vestrae sententiae, optimo cuique infestissimae atque inimicissimae reperiantur. gravia iudicia pro reipublicae dignitate, multa de conjuratorum scelere fecistis. non putant satis conversam rempublicam, nisi in eandem impiorum poenam optime meritos cives detruserint. oppressus est C. Antonius. esto: habuit quandam ille infamiam suam: neque tamen ille ipse, pro meo jure dico, vobis iudicibus damnatus esset: cujus damnatione sepulcrum L. Catilinae, floribus ornatum, hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conventu epulisque celebratum est: iuxta Catilinae facta sunt. nunc a Flacco Lentuli poenae per vos expetuntur. quam potestis P. Lentulo, qui vos in complexu liberorum conjugumque vestrarum trucidatos, incendio patriae sepelire conatus est, maculare victimam gratiorem, quam si L. Flac-

ci sanguine illius nefarium in nos omnes odium saturaveritis? litemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, revocemus ejectos: nimiae pietatis, et summi amoris in patriam vicissim nos poenas, si ita placet, sufferamus. nos jam ab indicibus nominamur: in nos crimina finguntur: nobis pericula comparantur: quae si per alios agerent; si denique per populi nomen, civium imperitorum multitudinem concitassent; aequiore animo ferre possemus. illud vero ferri non potest, quod per senatores, et per equites Romanos, qui haec omnia pro salute omnium, communi consilio, una mente atque virtute gesserunt, harum rerum auctores, duces, principes spoliari omnibus fortunis, ac de civitate expelli posse arbitrantur. etenim populi Romani perspiciunt jam mentem et voluntatem: omnibus rebus, quibus potest, populus Romanus significat, quid sentiat: nulla varietas est inter homines opinionis, nulla voluntatis, nulla sermonis. quare, si quis illum me vocat, venio: populum Romanum disceptatorem non modo non recuso, sed etiam depono. vis absit: ferrum ac la-

pides removeantur : operae faceffant :
servitio fileant. nemo erit tam injustus,
qui me audierit, fi modo liber et civis,
quin potius de praemiis meis, quam de
poena cogitandum putet. O dii im-³⁹
mortales ! quid hoc miserior ? nos, qui
P. Lentulo ferrum et flammam de mani-
bus extorsimus, imperitae multitudinis
judicio confidimus : lectiffimorum civi-
um et ampliffimorum fententias perti-
mefcimus. M'. Aquilium patres noftri
multis avaritiae criminibus testimoniis-
que convictum, quia cum fugitivis for-
titer bellum gesserat, judicio liberave-
runt. conful ego nuper defendi C. Pifo-
nem : qui quia conful fortis conftansque
fuerat, incolumis eft reipublicae con-
fervatus. defendi item conful L. Mure-
nam, confulem defignatum. nemo illo-
rum judicum, clariffimis viris accusanti-
bus, audiendum fibi de ambitu putavit,
cum, bellum jam gerente Catilina, om-
nes, me auctore, duos confules kalendis
Januarii fcirent effe oportere. innocens
et bonus vir, et omnibus rebus ornatus,
bis hoc anno, me defendente, abfolutus
eft A. Thermus. quanta, reipublicae cau-

sâ, laetitia populi Romani, quanta gratulatio consecuta est? semper graves et sapientes iudices in rebus iudicandis, quid utilitas civitatis, quid communis salus, quid reipublicae tempora poscerent, cogitaverunt. cum tabella vobis dabitur, Iudices, non de Flacco dabitur solum: dabitur de ducibus auctoribusque conservandae civitatis: dabitur de omnibus bonis civibus: dabitur de vobismetipsis: dabitur de liberis vestris, de vita, de patria, de salute communi. non iudicatis in hac causa de exteris nationibus, non de sociis: de vobis, ac vestra republica

⁴⁰ iudicatis. Quod si provinciarum vos ratio magis movet, quam vestra: ego vero non modo non recuso, sed etiam pos-
tulo, ut provinciarum auctoritate moveamini. etenim opponemus Asiae provinciae primùm magnam partem ejusdem provinciae, quae pro hujus periculis legatos laudatoresque misit: deinde provinciam Galliam, provinciam Cili-
ciam, provinciam Hispaniam, provinciam Cretam. Graecis autem, Lydis, et Phrygibus, et Mysis obsistent Massilienses, Rhodii, Lacedaemonii, Athenien-

ses, cuncta Achaia, Thessalia, Boeotia. Septimio et Caelio testibus, P. Servilius et A. Metellus, hujus pudoris integritatisque testes, repugnabunt. Asiaticae jurisdictioni urbana jurisdictionis respondet. annui temporis criminationem omnis aetas L. Flacci, et perpetua vita defendet. et, si prodesse L. Flacco, Judices, debet, quod se tribunum militum, quod quaestorem, quod legatum imperatoribus clarissimis, exercitibus ornatissimis, provinciis gravissimis, dignum suis majoribus praestitit: profit, quod hic, vobis videntibus, in periculis communibus omnium vestrum, sua pericula cum meis conjunxit: profint honestissimorum municipiorum, coloniarumque laudationes: profit etiam senatus, populiue Romani praeclara et vera laudatio. Ô nox illa, quae penè aeternas huic urbi tenebras attulisti! cum Galli ad bellum, Catilina ad urbem, conjurati ad ferrum et flammam vocabantur: cum ego te, Flacce, coelum noctemque contestans, flens flentem obtestabar: cum tuae fidei optimae et spectatissimae salutem urbis, et civium commendabam. tu, tum, Flacce,

praetor, communis exitii nuntios cepisti: tu inclusam in literis reipublicae pestem deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxilia, ad me et ad senatum attulisti. quae tibi tum gratiae sunt a me actae? quae ab senatu? quae a bonis omnibus? quis tibi, quis C. Pontinio, fortissimo viro, quemquam bonum putaret unquam non salutem, verum honorem ullum denegaturum? ô nonae illae Decembres, quae, me consule, fuistis! quem ego diem vere natalem hujus urbis, aut certe salutarem appellare possum. O nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic urbi! miserum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L. Flacci? (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam? quae virtus? quae gravitas extitit? sed quid ea commemoro, quae tum, cum agebantur, uno consensu omnium, una voce populi Romani, uno orbis terrae testimonio, in coelum laudibus efferebantur? nunc vereor, ne non modo non profint, verum etiam aliquid obsint. etenim multo acriorem improborum interdum memoriam esse sentio, quam bonorum. ego te, si quid gravius

acciderit, ego te, inquam, Flacce, prodidero: mea dextra illa, mea fides, mea promissa, cum te, si rempublicam conservaremus, omnium bonorum praesidio, quoad viveres, non modo munitum, sed etiam ornatum fore pollicebar. putavi, speravi, etiam si honos noster vobis vilior fuisset, salutem certe caram futuram. at, L. Flaccum quidem, Iudices, si (quod dii immortales omen avertant) gravis injuria afflixerit: nunquam tamen prospexisse vestrae salutis, consuluisse vobis, liberis, conjugibus, fortunis vestris, poenitebit. semper ita sentiet, talem se animum et generis dignitati, et pietati suae, et patriae debuisse. vos ne poeniteat tali civi non pepercisse, per deos immortales! Iudices, providete. quotus enim quisque est, qui hanc in republica sectam sequatur? qui vobis, qui vestri similibus placere cupiat? qui optimi atque amplissimi cujusque hominis atque ordinis auctoritatem magni putet; cum illam viam sibi videant expeditiorem ad honores, et ad omnia, quae concupiverunt? Sed caetera ⁴² sint eorum: sibi habeant potestatem, sibi honores, sibi caeterorum commodorum

summas facultates. liceat iis, qui haec salva esse voluerunt, ipsis esse salvis. nolite, Iudices, existimare, eos, quibus integrum est, qui nondum ad honores accesserunt, non expectare hujus exitum iudicii. si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rempublicam studium, calamitati fuerit: quem posthac tam amentem fore putatis, qui non illam viam vitae, quam ante praecipitem et lubricam esse ducebat, huic planae et stabili praeponendam esse arbitretur? quod si talium civium vos, Iudices, taedet; ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent, quid agant, quibus integrum est. nos, qui jam progressi sumus, hunc exitum nostrae temeritatis feremus. si hoc animo quam plurimos esse vultis, declarabitis hoc iudicio, quid sentiat. huic, huic misero puero, vestro ac liberorum vestrorum supplici, Iudices, hoc iudicio, vivendi praecepta dabit. cui si patrem conservatis; qualis ipse debeat esse civis, praescribetis. si eripitis; ostendetis, bonae rationi, et constanti, et gravi nullum a vobis fructum esse propositum. qui vos, quoniam

est id aetatis, ut sensum jam percipere possit ex moerore patrio, auxilium nondum patri ferre possit: orat, ne suum luctum patris lacrymis, patris moerorem suo fletu augeatis. qui etiam me intuetur, me vultu appellat, meam quodammodo flens fidem implorat: ac repetit eam, quam ego patri suo quondam pro salute patriae sponderim, dignitatem. miseremini familiae, Iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filii: nomen clarissimum et fortissimum, vel generis, vel vetustatis, vel hominis causâ, reipublicae reservate.

P R O

P. S Y L L A.

O R A T I O XXV.

MAxime vellem, Judices, ut P. Syl-
 la et antea dignitatis suae splen-
 dorem obtinere, et post calamitatem ac-
 ceptam, modestiae fructum aliquem po-
 tuisset percipere. sed, quoniam ita tulit
 casus infestus, ut amplissimo in honore
 cum communi ambitionis invidia, tum
 singulari Autronii odio everteretur, et in
 his pristinae fortunae reliquiis miseris et
 afflictis, tamen haberet quosdam, quo-
 rum animos ne supplicio quidem suo fa-
 tiare posset: quanquam ex hujus incom-
 modis magnam animo molestiam capio,
 tamen in caeteris malis facile patior ob-
 latum mihi tempus, in quo viri boni le-
 nitatem meam, misericordiamque notam
 omnibus quondam, nunc, quasi inter-
 missam, agnoscerent: improbi ac perdit

cives, redomiti atque victi, praecipitante republica, vehementem me fuisse atque fortem; conservatâ, mitem ac misericordem faterentur. et, quoniam L. Torquatus, meus familiaris ac necessarius, Judices, existimavit, si nostram in accusatione sua necessitatem familiaritatemque violasset, aliquid se de auctoritate meae defensionis posse detrahere: cum hujus periculi propulsatione jungam defensionem officii mei. quo quidem genere non uterer orationis, Judices, hoc tempore, si mea solum interesset. multis enim mihi locis et data facultas est, et saepe dabitur de mea laude dicendi. sed, ut ille, Judices, quantum de mea auctoritate diripuisset, tantum se de ejus praesidiis deminuturum speravit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationem vobis, constantiamque hujus officii ac defensionis probavero; causam quoque me P. Syllae probaturum. ac primum abs te illud, L. Torquate, quaero, cur me à caeteris clarissimis viris, ac principibus civitatis, in hoc officio, atque in hoc defensionis jure secernas. quid enim est, quamobrem abs te Q. Hortensii factum, clarissimi viri at-

que ornatissimi civis, non reprehendatur, reprehendatur meum? nam si initum est consilium a P. Sylla inflammandae civitatis, hujus extinguendi imperii, delendae urbis: mihi majorem haeres dolorem, quam Q. Hortensio, mihi majus odium afferre debent? meum denique gravius esse judicium, qui adjuvandus in his causis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deferendus esse videatur? Ita, inquit. tu enim investigasti, tu patefecisti conjurationem. quod cum dicit, non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse, ut id omnes viderent, quod antea fuisset occultum. quare ista conjuratio, si patefacta per me est, tam patet Hortensio, quam mihi. quem cum videas hoc honore, auctoritate, virtute, consilio praeditum, non dubitasse, quin innocentem P. Syllam defenderet: quaero, cur, qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit. quaero illud etiam, si me, qui defendo, reprehendendum putas esse, quid tandem de his existimes summis viris et clarissimis civibus, quorum studio et dignitate celebrari hoc judicium, ornari cau-

sam, defendi hujus innocentiam vides? non enim una est ratio defensionis ea, quae posita est in oratione. omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum volunt, pro sua parte atque auctoritate defendunt. an vero, in quibus subselliis haec ornamenta ac lumina reipublicae viderem, in his me apparere nollem, quorum ego opera illum in locum, atque in hanc cellissimam sedem dignitatis atque honoris, multis meis ac magnis laboribus et periculis, ascendissem? atque, ut intelligas, Torquate, quem accuses, si te id offendit, quod ego, qui hoc genere quaestionis defenderim neminem, non desim P. Syllae: recordare de caeteris, quos adesse huic vides. intelliges et de hoc, et de caeteris iudicium meum et horum par atque unum fuisse. quis nostrum adfuit Vargunteio? nemo: ne hic quidem Q. Hortensius, praesertim qui illum solus antea de ambitu defendisset. non enim jam se ullo officio cum illo conjunctum arbitrabatur, cum ille, tanto scelere commisso, omnium officiorum societatem diremisset. quis nostrum Ser. Syl- lam? quis P. Lentulum? quis M. Lec-

cam? quis Cornelium, defendendum putavit? quis his horum adfuit? nemo. quid ita? quia caeteris in causis, etiam nocentes viri boni, si necessarii sunt, deferendos esse non putant. in hoc crimine non solum levitatis est culpa, verum etiam quaedam contagio sceleris, si defendas eum, quem obstrictum esse patriae parricidio suspicere. quid Autronio? nonne sodales, non collegae sui, non veteres amici, quorum ille copia quondam abundarat, non hi omnes, qui sunt in republica principes, defuerunt? immo etiam testimonio plerique laeserunt? statuerant, tantum illud esse maleficium, quod non modo non occultari per se, sed etiam a³periri, illustrarique deberet. Quamobrem quid est, quod mirere, si cum iisdem me in hac causa vides adesse, cum quibus in caeteris intelligis abfuisse? nisi vero me unum vis ferum, praeter caeteros, me asperum, me inhumanum existimari: me singulari immanitate et crudelitate praeditum. hanc mihi tu si, propter res meas gestas, imponis in omni vita mea personam, Torquate, vehementer erras. me natura misericordem, patria severum:

crudelem nec patria, nec natura esse voluit. denique istam ipsam personam vehementem et acrem, quam mihi tum tempus et respublica imposuit, jam voluntas, et natura ipsa detraxit. illa enim ad breve tempus severitatem postulavit: haec in omni vita misericordiam, lenitatemque desiderat. quare nihil est, quod ex tanto comitatu virorum amplissimorum me unum abstrahas. simplex officium, atque una est bonorum omnium causa. nihil erit, quod admirere posthac, si in ea parte, in qua hos animadverteris, me videbis. nulla est enim in republica causa mea propria. tempus agendi fuit magis mihi proprium, quam caeteris: doloris vero, et timoris, et periculi fuit illa causa communis. neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alii comites noluissem. quare necesse est, quod mihi consuli praecipuum fuit praeter alios, id jam privato cum caeteris esse commune. neque ego hoc partiendae invidiae, sed communicandae laudis causâ loquor. oneris mei partem nemini impertio; gloriae, bonis omnibus. in Autronium testimonium dixisti, in-

quit : Syllam defendis. hoc totum ejusmodi est, Judices, ut, si ego sim inconstans ac levis, nec testimonio fidem tribui convenerit, nec defensioni auctoritatem. sin est in me ratio reipublicae, religio privati officii, studium retinendae voluntatis bonorum: nihil minus accusator debet dicere, quam a me defendi Syllam, testimonio laesum esse Autronium. videor enim non solum studium ad defendendas causas, verum opinionis aliquid et auctoritatis, afferre: quâ et moderate ego utar, Judices, et omnino non uterer, si ille me non coëgisset. Duae conjurationes abs te, Torquate, constituuntur: una, quae Lepido, et Volcatio, consulibus, patre tuo consule designato, facta esse dicitur: altera, quae me consule. harum in utraque Syllam dicis fuisse. patris tui, fortissimi viri, atque optimi consulis, scis, me consiliis non interfuisse: scis, me, cum mihi summus tecum usus esset, tamen illorum expertem temporum et sermonum fuisse: credo, quod nondum penitus in republica versabar, quod nondum ad propositum mihi finem honoris perveneram, quod mea me ambi-

tio et forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. quis ergo intererat vestris consiliis? omnes hi, quos vides huic adesse, et in primis Q. Hortensius: qui cum propter honorem ac dignitatem, atque animum eximium in rempublicam, tum propter summam familiaritatem, summumque amorem in patrem tuum, tum communibus, tum praecipuis patris tui periculis commovebatur. ergo istius conjurationis crimen defensum ab eo est, qui interfuit, qui cognovit, qui particeps et consilii vestri fuit, et timoris. cujus in hoc crimine propulsando cum esset copiosissima atque ornatissima oratio, tamen non minus inerat auctoritatis in ea, quam facultatis. illius igitur conjurationis, quae facta contra vos, delata ad vos, a vobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui. non modo enim nihil comperi, sed vix ad aures meas istius suspicionis fama pervenit. qui vobiscum in consilio fuerunt, qui vobiscum illa cognorunt, quibus ipsis periculum tum consilari putabatur, qui Autronio non adfuerunt, qui in illum testimonia gravia dixerunt, hunc defendunt,

huic adsunt, in hujus periculo declarant, se non crimine conjurationis, ne adessent caeteris, sed hominum maleficio, deterritos esse. mei consulatûs autem tempus, et crimen maximae conjurationis a me defendetur. atque inter nos partitio non est fortuitò, Judices, nec temere facta: sed, cum videremus, eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum testes esse possemus, uterque nostrûm id sibi suscipiendum putavit, de quo aliquid scire ipse atque existimare potuisset. Et, quoniam de criminibus superioris conjurationis Hortensium diligenter audistis, de hac conjuratione, quae, me consule, facta est, hoc primum attendite. multa, cum essem consul, de summis reipublicae periculis audiui, multa quaesivi, multa cognovi. nullus unquam de Sylla nuntius ad me, nullum indicium, nullae literae pervenerunt, nulla suspicio. multum haec vox fortasse deberet valere ejus hominis, qui consul insidias reipublicae consilio investigasset, veritate aperuisset, magnitudine animi vindicasset, cum ipse nihil audisse de P. Sylla, nihil suspicatum esse diceret. sed ego nondum

utor hac voce ad hunc defendendum: ad purgandum me potius utor: ut mirari Torquatus desinat, me, qui Autronio abfuerim, Syllam defendere. quae enim Autronii fuit causa? quae Syllae est? ille ambitus iudicium tollere, ac disturbare primum conflatu voluit gladiatorum, ac fugitivorum tumultu: deinde, id quod vidimus omnes, lapidatione, atque concursu. Sylla, si sibi suus pudor, ac dignitas non prodesset, nullum auxilium requisivit. ille damnatus ita se gerebat, non solum consiliis et sermonibus, verum etiam aspectu atque vultu, ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriae videretur. hic se ita fractum illa calamitate atque afflictum putavit, ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi quod modestia retinisset. hac vero in conjuratione, quid tam conjunctum, quam ille cum Catilina, cum Lentulo? quae tanta societas ullis inter se rerum optimarum, quanta ei cum illis, sceleris, libidinis, audaciae? quod flagitium Lentulus non cum Autronio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cum

interim Sylla cum eisdem illis non modo noctem solitudinemque non quaereret, sed ne mediocri quidem sermone et congressu conjungeretur. illum Allobroges, maximarum rerum verissimi indices, illum multorum literae ac nuntii coarguerunt : Syllam interea nemo insimulavit, nemo nominavit. postremò, ejecto, sive emisso jam ex urbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones : ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli poenâ compressus, convertit se aliquando ad timorem, nunquam ad sanitatem. hic contra ita quievit, ut eo tempore omni Neapoli fuerit, ubi neque homines fuisse putantur hujus affines suspicionis; et locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quam ad consolandos accommodatus.

⁶ Propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominum, atque causarum, dissimilem me in utroque praebui. veniebat enim ad me, et saepe veniebat Autronius, multis cum lacrymis, supplex, ut se defenderem : et se meum condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in quaestura commemorabat fu-

isse: multa mea in se, nonnulla etiam sua in me proferebat officia. quibus ego rebus, Judices, ita flectebar animo atque frangebar, ut etiam ex memoria, quas mihi ipsi fecerat insidias, deponerem: ut jam immissum esse ab eo C. Cornelium, qui me in sedibus meis, in conspectu uxoris meae ac liberorum meorum trucidaret, obliviscerer. quae si de uno me cogitasset: qua mollitia sum animi ac lenitate, nunquam mehercule illius lacrymis ac precibus restitissem. sed, cum mihi patriae, cum vestrorum periculorum, cum hujus urbis, cum illorum delubrorum atque templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum ac virginum veniebat in mentem: et cum illae infestae ac funestae faces, universumque totius urbis incendium, cum tela, cum caedes, cum civium cruor, cum cinis patriae versari ante oculos, atque animum memoriâ refricare coeperat: tum denique ei resistebam, neque solum illi hosti ac parricidae, sed his etiam propinquis illius Marcellis, patri et filio, quorum alter apud me parentis gravitatem, alter filii suavitatem obtinebat: neque me arbitra-

bar sine summo scelere posse, quod malef-
ficio in aliis vindicasssem, idem in illo-
rum socio, cum scirem, defendere. atque
idem ego neque P. Syllam supplicem fer-
re, neque eosdem Marcellos pro hujus
periculis lacrymantes aspicere, neque hu-
jus M. Messallae, hominis necessarii, pre-
ces sustinere potui. neque enim est cau-
sa adversata naturae: nec homo, nec res
misericordiae meae repugnavit. nusquam
nomen, nusquam vestigium fuerat: nul-
lum crimen, nullum indicium, nulla sus-
picio. suscepi causam, Torquate, susce-
pi, et feci libenter, ut me, quem boni
constantem semper, ut spero, existimas-
sent, eundem ne improbi quidem crude-
7 lem dicerent. Hic ait se ille, Judices,
regnum meum ferre non posse. quod
tandem, Torquate, regnum? consulatûs,
credo, mei: in quo ego imperavi nihil,
sed contrà patribus conscriptis, et bonis
omnibus parui: quo in magistratu non
institutum est a me, Judices, regnum, sed
non permissum. an tum, in tanto impe-
rio, tanta potestate, non dicis fuisse re-
gem; nunc privatum regnare dicis? quo
tandem nomine? quòd, in quos testimo-

nia dixisti, inquit, damnati sunt: quem defendis, sperat se absolutum iri. hic tibi ego de testimoniis meis hoc respondeo: si falsum dixerim, te in eos dixisse. sin verum; non esse hoc regnare, cum verum juratus dicas, probare. de hujus spe tantum dico, nullas a me opes P. Syllam, nullam potentiam, nihil denique, praeter fidem defensionis, expectare. nisi tu, inquit, causam recepisses, nunquam mihi restitisset: sed, indictâ causâ, profugisset. si jam hoc tibi concedam, Q. Hortensium, tanta gravitate hominem, si hos tales viros non suo stare iudicio, sed meo: si hoc tibi dem, quod credi non potest, nisi ego huic adessem, hos adfuturos non fuisse: uter tandem rex est, isne, cui innocentes homines non resistunt, an is, qui calamitosos non deserit? at hîc etiam, id quod tibi necesse minime fuit, facetus esse voluisti, cum Tarquinium, et Numam, et me, tertium peregrinum regem, esse dixisti. mitto jam de rege quaerere: illud quaero, peregrinum cur me esse dixeris. nam, si ita sum, non tam est admirandum, regem esse me, quia, ut tu vis, etiam peregrini reges Romae fue-

runt, quàm consulem Romae fuisse peregrinum. hoc dico, inquit, te esse ex municipio. fateor, et addo etiam, ex eo municipio, unde iterum jam salus huic urbi imperioque missa est. sed scire ex te pervelim, quamobrem, qui ex municipiis veniant, peregrini tibi esse videantur. nemo enim istuc M. illi Catoni seni, cum plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncanio, nemo Curio, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inviderent, objecit unquam. equidem vehementer laetor, eum esse me, in quem tu, cum cuperes, nullam contumeliam jaccare potueris, quae non ad maximam partem civium conveniret. Sed tamen te a me, pro magnis causis nostrae necessitudinis, monendum esse etiam atque etiam puto. non possunt omnes esse patricii. si verum quaeris, ne curant quidem: nec se aequales tui, propter istam causam, abs te anteiri putant. ac, si tibi nos peregrini videmur, quorum jam et nomen et honos inveteravit, et huic urbi, et hominum famae ac sermonibus: quàm tibi illos competitores tuos, peregrinos videri necesse erit, qui jam ex tota Ita-

lia delecti tecum de honore et de omni dignitate contendunt? quorum cave tu quemquam peregrinum appelles, ne peregrinorum suffragiis obruare. qui si attulerint nervos, et industriam: mihi crede, excutient tibi istam verborum jactationem, et te ex somno saepe excitabunt: nec patientur, se abs te, nisi virtute vincantur, honore superari. ac, si, Judices, caeteris patriciis me et vos peregrinos videri oporteret, a Torquato tamen hoc vitium fileretur. est enim ipse, a materno genere, municipalis honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani. aut igitur doceat, Picentes solos non esse peregrinos, aut gaudeat suo generi me meum ante non ponere. quare neque me peregrinum posthaec dixeris, ne gravius refutere: neque regem, ne deridere. nisi forte regium tibi videtur, ita vivere, ut non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem ulli servias: contemnere omnes libidines: non auri, non argenti, non caeterarum rerum indigere: in senatu sentire libere: populi utilitati magis consulere, quam voluntati: nemini cedere, multis obistere. si hoc

putas esse regium ; me regem esse confiteor. sin te potentia mea, si dominatio, si denique aliquod dictum arrogans, aut superbum movet : quin tu id potius profers, quam verbi invidiam, contumeliamque maledicti. Ego tantis a me beneficiis in republica positis, si nullum aliud mihi praemium a senatu, populoque Romano, nisi honestum otium postularem, quis non concederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi provincias, sibi triumphos, sibi alia praeclarae laudis insignia: mihi liceret ejus urbis, quam conservassem, conspectu, tranquillo animo et quieto frui? quid, si hoc non positulo? si ille labor meus pristinus, si sollicitudo, si officia, si operae, si vigiliae deserviunt amicis, praesto sunt omnibus? si neque amici in foro requirunt studium meum, neque respublica in curia? si me non modo rerum gestarum vacatio, sed neque honoris, neque aetatis excusatio vindicat a labore? si voluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patient omnibus? si mihi, ne ad ea quidem, quae pro salute omnium gessi, recordanda et cogitanda, quidquam relinquitur

temporis? tamen hoc regnum appellabitur? cujus vicarius qui velit esse, inveniri nemo potest. longe abest regni suspicio. si quaeris, qui sint Romae regnum occupare conati, ut ne replicas annalium memoriam, ex domesticis imaginibus invenies. res enim gestae, credo, meae me nimis extulerunt, ac mihi nescio quos spiritus attulerunt. quibus de rebus tam clavis, tam immortalibus, Judices, hoc possum dicere, me, qui e summis eripuerim periculis urbem hanc, et vitam omnium civium; satis adeptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundarit. etenim, in qua civitate res tantas gesserim, memini, et in qua urbe verfer, intelligo. plenum forum est eorum hominum, quos ego a vestris cervicibus depuli, Judices, a meis non removi. nisi vero paucos fuisse arbitramini, qui conari, aut sperare possent, se tantum imperium posse delere. horum ego faces eripere de manibus, et gladios extorquere potui, sicut feci: voluntates vero conscleratas ac nefarias nec sanare potui, nec tollere. quare non sum nesci-

us, quanto periculo vivam in tanta multitudi-
ne improborum, cum mihi uni cum
omnibus improbis aeternum videam bel-
lum esse susceptum. Quod si illis meis
praefidiis forte invides : et, si ea tibi re-
gia videntur, quod omnes boni omnium
generum atque ordinum suam salutem
cum mea conjungunt: consolare te, quod
omnium mentes improborum mihi uni
maxime sunt insensae et adversae. qui
me non solum idcirco oderunt, quod eo-
rum conatus impios, et furorem conscie-
leratum repressi : sed eò etiam magis,
quod nihil jam se simile, me vivo, cona-
ri posse arbitrantur. at vero quid ego
miror, si quid ab improbis de me impro-
bè dicitur : cum L. Torquatus, primum
ipse his fundamentis adolescentiae jac-
tis, ea spe proposita amplissimae digni-
tatis, deinde L. Torquati, fortissimi con-
sulis, constantissimi senatoris, semper op-
timi civis, filius, interdum efferatur im-
moderatione verborum ? qui cum sup-
pressa voce de scelere P. Lentuli, de au-
dacia conjuratorum omnium dixisset,
tantummodo ut vos, qui ea probatis, ex-
audire possetis : de supplicio P. Lentuli,

de carcere, magna et queribunda voce dicebat. in quo primum illud erat absurdum, quod, cum ea, quae leniter dixerat, vobis probare volebat: eos autem, qui circum iudicium stabant, audire nolebat: non intelligebat, ea, quae clare diceret, ita illos audituros, quibus se venditabat, ut vos quoque audiretis, qui id non probabatis. deinde alterum jam oratoris vitium, non videre, quid quaeque causa postulet. nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum conjurationis accuset, quàm videri conjuratorum poenam mortemque lugere. quod cum is tribunus plebis facit, qui unus videtur ex illis ad lugendos conjuratos relictus, non mirum est. difficile est enim tacere, cum doleas. te, si quid ejusmodi facis, non modo talem adolescentem, sed in ea causa, in qua te vindicem conjurationis velis esse, vehementer admiror. sed reprehendo tamen illud maxime, quod, isto ingenio et prudentia praeditus, causam reipublicae non tenes, qui arbitrere, plebi Romanae res eas non probari, quas, me consule, omnes boni pro salute communi gesserunt. Eoquem tu horum, 11

qui adsunt, quibus te contra ipsorum voluntatem venditabas, aut tam sceleratum statuis fuisse, ut haec omnia perire voluerit, aut tam miserum, ut et se perire cuperet, et nihil haberet, quod salvum esse vellet? an vero clarissimum virum generis vestri, ac nominis, nemo reprehendit, qui filium suum vita privavit, ut in caeteris firmaret imperium: tu rempublicam reprehendis, quae domesticos hostes, ne ab iis ipsa necaretur, necavit? itaque attende jam, Torquate, quàm ego defugiam auctoritatem consulatûs mei. maxima voce, ut omnes exaudire possint, dico, semperque dicam: adestote omnes animis, qui adestis corporibus, quorum ego frequentia magnopere laetor: erigite mentes, auresque vestras, et me de invidiosis rebus, ut ille putat, dicentem attendite. ego consul, cum exercitus perditorum civium, clandestino scelere conflatus, crudelissimum et luctuosissimum exitium patriae comparasset: cum ad occasum interitumque reipublicae Catilina in castris; in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus: meis consiliis, meis laboribus, mei capitis pe-

riculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus comprehensis atque confossis, incensione urbem, internecione cives, vastitate Italiam, interitu rempublicam liberavi: ego vitam omnium civium, statim orbis terrae, urbem hanc denique, sedem omnium nostrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperii, quinque hominum mentium ac perditorum poenam redemi. an me existimasti haec injuratum in judicio non esse dicturum, quae juratus in maxima concione dixissem? Atque etiam¹² illud addam, ne qui forte incipiat improbus subito te amare, Torquate, et aliquid sperare de te: atque, ut, idem omnes exaudiant, clarissima voce dicam. harum omnium rerum, quas ego in consulatu pro salute communi suscepi et gessi, L. ille Torquatus, cum esset meus contubernalis in consulatu, atque etiam in praetura fuisset, auctor, adjutor, particeps extitit, cum princeps, cum auctor, cum signifer esset juventutis: parens ejus, homo amantissimus patriae, maximi animi, summi consilii, singularis constan-

tiae, cum esset aeger, tamen omnibus rebus illis interfuit : nunquam est a me digressus : studio, consilio, auctoritate unus adjuvit plurimum, cum infirmitatem corporis animi virtute superaret. videsne, ut eripiam te ex improborum subita gratia, et reconciliem bonis omnibus ? qui te et diligunt, et retinent, retinebuntque semper: nec, si a me fortè desciveris, idcirco te a se, et a republica, et a tua dignitate deficere patientur. sed jam redeo ad causam; atque hoc vos, Iudices, testor : mihi de memetipso tam multa dicendi necessitas quaedam imposita est ab illo. nam, si Torquatus Syllam solum accusasset : ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum, qui accusatus esset, defenderem : sed cum ille tota illa oratione in me esset invecus, et cum initio, ut dixi, defensionem meam auctoritate spoliare voluisset: etiam si dolor meus respondere non cogeret, tamen ipsa causa hanc a me orationem flagitasset.

13 Allobrogibus nominatum Syllam esse dicis. quis negat ? sed lege indicium; et vide, quemadmodum nominatus sit. L. Cassium dixerunt commemoraf-

se, cum caeteris Autronium secum facere. quaero, num Syllam dixerit Cassius? nusquam. sese aiunt quaesisse de Cassio, quid Sylla sentiret. videte diligentiam Gallorum: qui vitam hominum naturamque non nossent, ac tantum audissent, eos pari calamitate esse; quaesiverunt, essentne eadem voluntate? quid tum? Cassius si respondisset, idem sentire, et secum facere Syllam; tamen mihi non videretur in hunc id criminofum esse debere. quid ita? quia qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum suspicionem, et purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. non respondit tamen una facere Syllam. etenim esset absurdum, cum caeteros sua sponte nominasset, mentionem Syllae facere nullam, nisi admonitum et interrogatum. nisi forte verisimile est, P. Syllae nomen in memoria Cassio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiae pristinae dignitatis, non tam illustres fuissent: tamen Autronii commemoratio memoriam Syllae retulisset. etiam, ut arbitror, cum auctoritates principum conjurationis ad incitan-

dos animos Allobrogum colligeret Cassius, et cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moveri, non prius Autronium, quam Syllam nominasset. jam vero illud probari minime potest, Gallos, Autronio nominato, putasse, propter calamitatis similitudinem, sibi aliquid de Sylla esse quaerendum: Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cum appellasset quidem Autronium, hujus in mentem venire potuisse. sed tamen quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certum. non purgat, inquit. dixi antea: ne si argueret quidem tum denique, cum esset interrogatus, id mihi criminofum videretur. sed ego in judiciis, et in quaestionibus non hoc quaerendum arbitror, num purgetur aliquis: sed num arguatur. etenim cum negat se scire Cassius, utrum sublevat Syllam, an satis probat se nescire? sublevat apud Gallos. quid ita? ne indicent? quid? si periculum esse putasset, ne ulli unquam indicarent, de seipso confessus esset? nescivit. credo, Judices, celatum esse Cassium de Sylla uno. nam de caeteris certe sciebat: et ea domi ejus pleraque conflata esse constabat. qui ne-

gare noluit esse in eo numero Syllam, quo plus spei Gallis daret: dicere autem falsum non ausus est: nescire dixit. atqui hoc perspicuum est, cum is, qui de omnibus scierit, de Sylla se scire negarit; eandem vim esse negationis hujus, quam si extra conjurationem hunc esse, se scire dixisset. nam, cujus scientiam de omnibus constat fuisse, ejus ignoratio de aliquo, purgatio debet videri. sed jam non quaero, purgetne Cassius Syllam: illud mihi tantum satis est, contra Syllam nihil esse in indicio. Exclusus hac criminatione Torquatus rursus in me irruit, me accusat. ait me aliter, ac dictum est, in tabulas publicas retulisse. O dii immortales! (vobis enim tribuam, quae vestra sunt: nec verò possum meo tantum ingenio dare, ut tot res, tantas, tam varias, tam repentinas, in illa turbulentissima tempestate reipublicae, mea sponte dispexerim) vos profecto animum meum tum conservandae patriae cupiditate incendiistis: vos me ab omnibus caeteris cogitationibus ad unam salutem reipublicae convertistis: vos denique in tantis tenebris erroris et inscientiae, cla-

rissimum lumen praetulistis menti meae. vidi ego hoc, Iudices, nisi recenti memoria senatus, auctoritatem hujus indicii monumentis publicis testatus essem, fore, ut aliquando non Torquatus, neque Torquati quispiam similis, (nam id me multum fefellit) sed ut aliquis patrimonio naufragus, inimicus otii, bonorum hostis, aliter indicata haec esse diceret, quò facilius, vento aliquo in optimum quemque excitato, posset in malis reipublicae portum suorum malorum aliquem invenire. itaque introductis in senatum indicibus, constitui senatores, qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent. at quos viros? non solum summa virtute et fide, cujus generis in senatu facultas maxima: sed etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine, et celeritate scribendi, facillime, quae dicerentur, persequi posse: C. Cosconium, qui tunc erat praetor: M. Messallam, qui tum praeturam petebat: P. Nigidium, App. Claudium. credo esse neminem, qui his hominibus, ad vere referendum, aut etiam scribendum, aut fidem putet, aut ingenium defuisse.

Quid deinde? quid feci? cum scirem, ita ¹⁵
indiciū in tabulas publicas relatum, ut
illae tabulae privata tamen custodia, mo-
re majorum, continerentur: non occul-
tavi, non continui domi, sed describi ab
omnibus statim librariis, dividi passim,
et pervulgari, atque edi populo Romano
imperavi. divisi toti Italiae, emisi in om-
nes provincias: ejus indicii, e quo salus
oblata esset omnibus, expertem esse ne-
minem volui. itaque dico, locum in or-
be terrarum esse nullum, quo in loco po-
puli Romani nomen sit, quin eodem per-
scriptum hoc indicium pervenerit. in
quo ego tam subito, et exiguo, et turbido
tempore multa divinitus, ita ut dixi, non
mea sponte, providi: primum, ne qui
posset tantum aut de reipublicae, aut de
alicujus periculo meminisse, quantum
vellet: deinde, ne cui liceret unquam re-
prehendere illud indicium, aut temere
creditum criminari: postremo, ne quid
jam a me, ne quid ex meis commentariis
quaereretur: ne aut oblivio mea, aut me-
moriam videretur nimia: ne denique aut
negligentia, turpis; aut diligentia, cru-
delis putaretur. sed tamen abs te, Tor-

quate, quaero, cum indicatus tuus inimicus esset, et esset ejus rei frequens senatus, et recens memoria testis: tibi, meo familiari et contubernali, prius etiam edituri fuerint indicium scribae mei, si voluisses, quam in codicem retulissent: cum videres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum, aut cum familiari meo questus es? aut, quoniam tam facile inveheris in amicos, iracundius, aut vehementius expostulasti? tu, cum tua vox nunquam sit audita: cum, indicio lecto, descripto, divulgato, quieveris, tacueris, repente tantam rem enuntiare audeas? et in eum locum te deducas, ut ante, quam me commutati indicii coargueris, te summae negligentiae, tuo iudicio, convictum
16 esse fateare? Mihi cujusquam salus tanti fuisset, ut meam negligerem? per me ego veritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quemquam denique ego juvarem, a quo et crudeles insidias in rempublicam factas, et in me potissimum consulem constitutas, putarem? quod si jam essem oblitus severitatis et constantiae meae, tamne amens eram, ut, cum literae posteritatis causa re-

pertae sint, quae subsidio oblivioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti senatus commentario meo posse superari? fero ego te, Torquate, jamdudum, fero: et nonnunquam animum incitatum ad ulciscendam orationem tuam, revoco ipse, et reflecto. permitto aliquid iracundiae tuae, do adolescentiae, cedo amicitiae, tribuo parenti. sed, nisi tibi aliquem modum tute constitueris: coges oblitum me nostrae amicitiae, habere rationem meae dignitatis. nemo unquam me tenuissima suspicione perstrinxit, quem non praeverterim. sed mihi hoc credas velim: non iis libentissime soleo respondere, quos mihi videor facillime posse superare. tu, quoniam minime ignoras consuetudinem dicendi meam, noli hac nova lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meae, qui reconditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino a me esse amissum, si quid est tibi remissum atque concessum. cum illae valent apud me excusationes injuriae tuae, iratus animus tuus, aetas, amicitia nostra: tum nondum statuo, te virium satis habere, ut ego tecum lucta-

ri et congregari debeam. quod si esses usque
atque aetate robustior : essem idem, qui
soleo, cum sum laceratus. nunc tecum sic
agam, tulisse ut potius injuriam, quam re-
17 tulisse gratiam videar. Neque vero, quid
mibi irascere, intelligere possum. si, quod
eum defendo, quem tu accusas ; cur tibi
quoque ipse non succenseo, qui accuses e-
um, quem ego defendo ? inimicum, inquis,
accuso meum. et amicum ego defendo me-
um. non debes tamen quemquam in con-
juratiōis quaestione defendere. immo
nemo magis eum, de quo nihil est unquam
suspicius, quam is, qui de aliis multa co-
gitavit. cur dixisti testimonium in alios ?
quia coactus. cur damnati sunt ? quia cre-
ditum est. regnum est, dicere in quem ve-
lis, ac defendere quem velis. ac, si consi-
derare coeperis, utrum magis mihi hoc ne-
cesse fuerit facere, an istud tibi ; intelliges,
honestius te inimicitiarum modum statu-
ere potuisse, quam me humanitatis. at ve-
ro cum honos agebatur amplissimus fami-
liae vestrae, hoc est, consulatus parentis
tui, sapientissimus vir familiarissimis suis
non succensuit pater tuus, cum Syllam et
defenderent, et laudarent. intelligebat,

hanc nobis a maioribus esse traditam disciplinam, ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. et erat huic iudicio longe dissimilis illa contentio. tum, afflicto P. Sylla, consulatus vobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere vos clamitabatis, ut victi in campo, in foro vinceretis. tum qui contra vos pro hujus salute pugnabant, amicissimi vestri, quibus non irascebamini, consulatum vobis eripiebant, honori vestro repugnabant, et tamen id inviolata vestra amicitia, integro officio, veteri exemplo atque instituto optimi cuiusque faciebant. Ego ¹⁸ vero quibus ornamentis adversor tuis? aut cui dignitati vestrae repugno? quid est, quod jam ab eo expectas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus exuviis hujus, venis ad eum lacerandum, quem interemisti: ego jacentem, et spoliatum defendo, et protego. atque hic tu et reprehendis me, quia defendam, et irasceris. ego autem non modo tibi non irascor, sed ne reprehendo quidem factum tuum. te enim existimo tibi statuisse, quid faciendum pu-

tares, et satis idoneum officii judicem posuisse. at accusat C. Cornelii filius, idemque valere debet, ac si pater indicaret. ô patrem Cornelium sapientem! qui, quod praemii solet esse in indicio, reliquerit: quod turpitudinis in confessione, id per accusationem filii susceperit. sed quid est tandem, quod indicat per istum puerum Cornelius? si est causa mihi ignota, cum Hortensio communicata: respondeat Hortensius. sin tu ais illum comitatum Autronii et Catilinae, cum in campo, consularibus comitiis, quae a me habita sunt, caedem facere voluerunt: Autronium tum in campo vidimus: et, quid dixi vidisse nos? ego vidi. vos enim tum, Judices, nihil laborabatis, neque suspicabamini. ego tectus praesidio firmo amicorum, Catilinae tum et Autronii copias, et conatum repressi. num quis est igitur, qui tum dicat in campum aspirasse Syllam? atqui si tum se cum Catilina societate sceleris conjunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Autronio non erat? cur in pari causa non paria signa reperiuntur criminis? sed quoniam Cornelius ipse etiam nunc de indicando dubi-

tat, ut dicitis, informat ad hoc adumbratum indicium, filium: quid tandem de illa nocte dicit, cum inter falcarios ad M. Leccam nocte ea, quae consecuta est posterum diem nonarum Novembris me consule, Catilinae denuntiatione convenit? quae nox omnium temporum conjunctionis acerrima fuit, atque acerbissima. tum Catilinae dies exeundi, tum caeteris manendi conditio, tum descriptio totam per urbem caedis, atque incendi-
orum constituta est: tunc tuus pater, Corneli, id quod tandem aliquando confite-
tur, illam sibi officiosam provinciam depoposcit, ut, cum prima luce consulem salutatum veniret, intromissus meo more, et jure amicitiae, me in meo lectulo trucidaret. Hoc tempore, cum arde-
ret acerrime conjuratio: cum Catilina egrederetur ad exercitum; Lentulus in urbe relinqueretur: Cassius incendiis, Cethegus caedi praeponeretur: Autronio, ut occuparet Etruriam, praescriberetur: cum omnia ordinarentur, instituerentur, pararentur: ubi fuit Sylla, Corneli? num Romae? immo longe abfuit. num in iis regionibus, quod se Catilina infere-

bat? multo etiam longius. num in agro Camerti, Piceno, Gallico: quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris pervaserat? nihil vero minus. fuit enim, ut jam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiae, quae maxime ea suspicione caruit. quid ergo indicat, aut quid affert, aut ipse Cornelius, aut vos, qui ab eo haec mandata defertis? gladiatores emptos esse, Fausti simulatione, ad eadem ac tumultum. ita prorsus: interpositi sunt gladiatores, quos testamento patris videmus deberi. arrepta est familia: quae si esset praetermissa, posset alia familia Fausti munus praebere. utinam quidem haec ipsa non modo iniquorum invidiae, sed et aequorum expectationi satisfacere posset! properatum vehementer, cum longe tempus muneris abesset. quasi vero tempus dandi muneris non valde appropinquaret. nec opinante Fausto, cum is neque sciret, neque vellet, familia est comparata. at literae sunt Fausti, per quas ille precibus a P. Sylla petit, ut emat gladiatores, et ut hos ipsos emat: neque solum ad Syllam missae, sed ad L. Caesarem, Q. Pompeium, C. Mem-

mium: quorum de sententia tota res gesta est. at praefuit familiae. jam si in comparanda familia suspicio est nulla: quod praefuit, nihil ad rem pertinet. sed tamen munere servili obtulit se ad ferramenta prospicienda: praefuit vero nunquam: eaque res per Balbum, Fausti libertum, omni tempore administrata est. At enim Cincius est ab hoc in ulteriorem ²⁰ Hispaniam missus, ut eam provinciam perturbaret. primum Cincius, Judices, L. Julio, C. Figulo, consulibus, profectus est aliquanto ante furorem Catilinae, et ante suspicionem hujus conjurationis: deinde est profectus non tum primum, sed cum in iisdem locis aliquanto ante eadem de causa aliquot annos fuisset. ac profectus est non modo ob causam, sed etiam necessariam causam, magna ratione cum Mauritaniae rege contracta. tum autem, illo profecto, Sylla procurante ejus rem et gerente, plurimis et pulcherrimis P. Cincii praediis venditis, aes alienum ejusdem dissolutum est: ut, quae causa caeteros ad facinus impulit, cupiditas retinendae possessionis, ea Cincio non fuerit praediis diminutis. jam vero

illud quam incredibile? quam absurdum? qui Romae caedem facere, qui hanc urbem inflammare vellet, eum familiarissimum suum dimittere ab se, et mandare in ultimas terras? utrum quo facilius Romae ea, quae conabatur, efficeret, si in Hispania turbatum esset? at haec ipsa per se sine ulla conjunctione agebantur. an in tantis rebus, tam novis consiliis, tam periculosis, tam turbulentis, hominem amantissimum sui, familiarissimum, conjunctissimum officiis, usu, consuetudine, dimittendum esse arbitraretur? verissimile non est, ut, quem in secundis rebus, quem in otio secum semper habuisset, hunc in adversis, et in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret. ipse autem Cincius (non enim mihi deferenda est causa amici veteris, atque hospit-
tis) is homo est, aut ea familiâ, ac disciplinâ, ut hoc credi possit, eum bellum reipublicae facere voluisse? ut, cujus pater, cum caeteri deficerent finitimi ac vicini, singulari extiterit in rempublicam nostram officio et fide, is sibi nefarium bellum contra patriam suscipiendum putaret? cujus aes alienum videmus, Iudices,

non libidine, sed negotii gerendi studio
esse contractum : qui ita Romae debuit,
ut in provinciis, et in regnis maximae ei
pecuniae deberentur : quas cum peteret,
non commisit, ut sui procuratores quid-
quam oneris, absente se, sustinerent: ve-
nire omnes suas possessiones, et patrimo-
nio se ornatissimo spoliari maluit, quam
ullam moram cuiquam fieri creditorum
suorum. a quo quidem genere, Iudices,
ego nunquam timui, cum in illa reipubli-
cae tempestate versarer. illud erat genus
hominum horribile et pertimescendum,
qui tanto amore suas possessiones amplexi
tenebant, ut ab his membra divelli citius
ac distrahi posse diceres. Cincius nun-
quam sibi cognationem cum praediis esse
existimavit suis : itaque se non modo ex
suspicionem tanti sceleris, verum etiam ex
omni hominum sermone, non armis, sed
patrimonio suo vindicavit. Jam vero, ²¹
quod subjicit, Pompeianos esse a Sylla
impulsos, ut ad istam conjurationem, et
ad hoc nefarium facinus accederent : id
cujusmodi sit, intelligere non possum.
an tibi Pompeiani conjurasse videntur ?
quis hoc unquam dixit? aut quae fuit is-

rius rei vel minima suspicio? disjunxit, inquit, eos a colonis, ut, hoc dissidio ac dissensione facta, oppidum in sua potestate posset, et Pompeianos habere. primum omnis Pompeianorum, colonorumque dissensio, delata ad Patronos est, cum jam inveterasset, ac multos annos esset exagitata: deinde ita a patronis res cognita est, ut nulla in re a caeterorum sententiis Sylla dissenserit: postremo coloni ipsi sic intelligunt, non Pompeianos a Sylla magis, quam sese esse defensos. atque hoc, Judices, ex hac frequentia colonorum, honestissimorum hominum, intelligere potestis: qui adsunt, laborant: hunc patronum, defensorem, custodem illius coloniae, si in omni fortuna, atque omni honore incolumem habere non potuerunt, in hoc tamen casu, quo afflictus jacet, per vos tutari conservareque cupiunt. adsunt pari studio Pompeiani, qui ab illis etiam in crimen vocantur: qui ita de ambulatione, et de suffragiis suis cum colonis dissenserunt, ut idem de communi salute sentirent. at ne haec quidem P. Syllae mihi videtur silentio praetereunda esse virtus, quod, cum ab

hoc illa colonia deducta sit, et cum com-
moda colonorum a fortunis Pompeia-
norum reipublicae fortuna disjunxerit,
ita carus utrisque est atque jucundus, ut
non alteros demovisse, sed utrosque con-
stituisse videatur. At enim et gladia-²²
tores, et omnis ista vis, rogationis Cae-
ciliae causa comparabantur. atque hoc
loco in L. Caecilium, pudentissimum at-
que ornatissimum virum, vehementer in-
vectus est: cujus ego de virtute et con-
stantia, Judices, tantum dico; talem hunc
in ista rogatione, quam promulgavit,
non de tollenda, sed de levanda calami-
tate, fratris sui, fuisse, ut consultum esse vo-
luerit fratri: tamen cum republica pug-
nare noluerit: promulgarit impulsus a-
more fraterno, destiterit fratris auctori-
tate deductus. atque in ea re per L. Cae-
cilium Sylla accusatur, in qua re est u-
terque laudandus. primum Caecilius,
qui id promulgarit, in quo res judicatas
videbatur voluisse rescindere, ut statue-
retur: Sylla recte reprehendit. status e-
nim reipublicae maxime judicatis rebus
continetur. neque ego tantum fraterno
amori dandum arbitror, ut quisquam de

salute suorum consulat, communem relinquat. nihil de iudicio ferebat: sed poenam ambitus eam ferebat, quae fuerat nuper superioribus legibus constituta. itaque hac rogatione, non iudicum sententiam, sed legis vitium corripiebat. nemo iudicium reprehendit, cum de poena queritur, sed legem. damnatio enim est iudicum, quae manebat: poena, legis, quae levabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui praesunt iudiciis summa cum gravitate et dignitate, alienare a causa. nemo labefactare iudicium est conatus. nihil est ejusmodi promulgatum. semper Caecilius in calamitate fratris sui, iudicum potestatem perpetuandam, legis acerbiter mitigandam putavit. ²³ Sed quid ego de hoc plura disputem? dicerem fortasse, et facile, et libenter dicerem. si paulo etiam longius, quam finis quotidiani officii postulat, pietas et fraternus amor L. Caecilium protulisset; implorarem sensus vestros: uniuscujusque indulgentiam in suos testarer: peterem errato veniam L. Caecilii ex intimis vestris cogitationibus, atque ex humanitate communi. lex

dies fuit propofita paucos : ferri coepta nunquam : pofita eft in fenatu, populum Romanum latuit. cum in Capitolium nos fenatum convocaffemus, nihil eft actum prius : et id mandato Syllae Q. Metellus praetor fe loqui dixit, Syllam illam rogationem de fe nolle ferri. ex illo tempore L. Caecilius multa de republica egit : Agrariae legi, quae tota a me reprehensa et abjecta eft, intercefforem fore profelfus eft : improbis largitionibus reftitit : fenatus auctoritatem nunquam impedivit : ita fe gessit in tribunatu, ut, onere depofito domestici officii, nihil poftea nifi de reipublicae commodis cogitarit. atque in ipfa rogatione, ne per vim quid ageretur, quis tamen noftrum Syllam aut Caecilium verebatur ? nonne omnis ille terror, omnis feditionis timor atque opinio, ex Autronii improbitate pendeat ? ejus voces, ejus minae ferebantur : ejus afpectus, concurfatio, ftipatio, greges hominum perditorum, metum nobis feditionesque afferebant. itaque P. Sylla, hoc importuniffimo tum honoris, tum etiam calamitatis socio, atque comite, et fecundas fortunas amit-

tere coactus est, et in adversis sine ullo remedio atque allevamento permanere.

24 Hic tu epistolam meam saepe recitas, quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus gestis, et de summa reipublicae misi; et ex ea crimen aliquod in P. Syllam quaeris: et, si furorem incredibilem biennio ante conceptum erupisse in meo consulatu scripsi, me hoc demonstrasse dicis, Syllam in illa fuisse superiore conjuratione. scilicet is sum, qui existimem, Cn. Pisonem et Catilinam, et Vargunteium, et Autronium nihil scelerate, nihil audacter ipsos per sese sine P. Sylla facere potuisse. de quo etiam si quis dubitasset antea, num, id quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo, consule, descendere kalendis Januariis cum licTORIBUS: sustulisti hanc suspicionem, cum dixisti, hunc, ut Catilinam consulem efficeret, contra patrem tuum operas et manum comparasse. quod si tibi ego confiteor, tu mihi concedas necesse est, hunc, cum Catilinae suffragaretur, nihil de suo consulatu, quem iudicio amiserat, per vim recuperando cogitavisse. neque enim istorum facinorum tantorum, tam a-

trocium crimen, Judices, P. Syllae persona suscipit. jam enim faciam, criminibus omnibus fere dissolutis, contrà, atque in caeteris causis fieri solet, ut nunc denique de vita hominis ac de moribus dicam. etenim de principio studuit animus occurrere magnitudini criminis, satisfacere expectationi hominum; de me aliquid ipso, qui accusatus eram, dicere. nunc jam revocandi estis eò, quò vos ipsa causa, etiam tacente me, cogit animos mentesque convertere. Omnibus²⁵ in rebus, Judices, quae graviores majoresque sunt, quid quisque voluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus ejus, qui arguitur, est ponderandum. neque enim potest quisquam nostrum subito fingi, neque cujusquam repente vita mutari, aut natura converti. circumspicite paulisper mentibus vestris, ut alia omittamus, hosce ipsos homines, qui huic affines sceleri fuerunt. Catilina contra rempublicam conjuravit. cujus aures unquam hoc respuerunt, conatum esse hominem usque a pueritia non solum intemperantia et scelere, sed etiam consuetudine et studio in omni fla-

gitio, stupro, caede versatum? quis eum contra patriam pugnantem periisse miratur, quem semper omnes ad civile latrocinium natum putaverunt? quis Lentuli societates cum indicibus, quis insaniam libidinum, quis perversam atque impiam religionem recordatur, qui illum aut nefarie cogitasse, aut stulte sperasse miretur? quis de C. Cethego, atque ejus in Hispaniam profectio, ac de vulnere Q. Metelli Pii cogitat, cui non ad illius poenam carcer aedificatus esse videatur? omitto caeteros, ne sit infinitum. tantum a vobis peto, ut taciti de omnibus, quos conjurasse cognitum est, cogitetis: intelligetis, unumquemque illorum prius a sua vita, quam nostra suspicione esse damnatum. ipsum illum Autronium (quoniam ejus nomen finitimum maxime est hujus periculo et crimini) non sua haec vita vincit? semper audax, petulans, libidinosus: quem in stuprorum defensionibus non solum verbis uti improbissimis solitum esse scimus, verum etiam pugnis et calcibus: quem exturbare homines e possessionibus, caedem facere vicinorum, spoliare sana fociorum, vi cona-

tum et armis disturbare judicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare contra bonos, non reipublicae cedere, non fortunae ipsi succumbere. hujus si causa non manifestissimis rebus teneretur, tamen cum mores ipsius ac vita convincerent. Agedum, conferte nunc ²⁶ cum illius vita vitam P. Syllae, vobis populoque Romano notissimam, Judices, et eam ante oculos vestros proponite. ecquod hujus factum aut commissum, non dicam audacius, sed quod cuiquam paulo minus consideratum videretur? factum quaero: verbum ecquod unquam ex ore hujus excidit, unde quisquam posset offendi? at vero in illa gravi L. Syllae victoria, turbulentaque, quis P. Sylla mitior? quis misericordior inventus est? quam multorum hic vitam est a L. Sylla deprecatus? quam multi sunt summi homines, et ornatissimi, et nostri, et equestris ordinis, quorum pro salute se hic Syllae obligavit? quos ego nominarem: neque enim ipsi nolunt, et huic animo gratissimo adsunt: sed quia majus est beneficium, quam posse debet civis civi dare, ideo a vobis peto, ut, quod potuit,

tempori tribuatis; quod fecit, ipsi. quid reliquam constantiam vitae commemorem? dignitatem, liberalitatem? moderationem in privatis rebus? splendorem in publicis? quae ita a fortuna deformata sunt, ut tamen a natura inchoata compareant. quae domus? quae celebratio quotidiana? quae familiaris dignitas? quae studia amicorum? quae ex quoque ordine multitudo? haec diu multumque, et multo labore quaesita, una eripuit hora. accepit P. Sylla, Judices, vehemens vulnus, et mortiferum: veruntamen ejusmodi, quod videretur ejus vita et natura accipere potuisse. honestatis et dignitatis habuisse nimis magnam judicatus est cupiditatem: quam si nemo alius habuit in consulatu petendo, cupidior judicatus est hic fuisse, quam caeteri. sin etiam in aliis nonnullis fuit iste consulatûs amor: fortuna in hoc fuit fortasse gravior, quam in caeteris. postea vero quis P. Syllam, nisi moerentem, demissum, afflictumque vidit? quis unquam est suspicatus, hunc magis odio, quam pudore hominum aspectum lucemque vitare? qui cum multa haberet invitamenta urbis et fori, prop-

ter summa studia amicorum, quae tamen ei sola in malis restiterunt: abfuit ab oculis vestris; et, cum lege retineretur, ipse se exilio penè multavit. in hoc vos pudore iudicii, et in hac vita, tanto sceleri locum fuisse creditis? Aspicite ipsum: 27 contuemini os: conferte crimen cum vita: vitam, ab initio ad hoc tempus explicatam, cum crimine recognoscite. mitto rempublicam, quae fuit semper Syllae carissima: hosne amicos, tales viros, tam cupidos sui, per quos res ejus secundae quondam erant ornatae, nunc sublevantur adversae, crudelissime perire voluit, ut cum Lentulo, et Catilina, et Cethego foedissimam vitam, ac miserrimam, turpissima morte proposita, degeret? non cadit, non, inquam, cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc vitam, non in hunc hominem ista suspicio. nova quaedam illa immanitas exorta est: incredibilis fuit, ac singularis furor: ex multis ab adolescentia collectis perditorum hominum vitiis repente tanta ista importunitas inauditi sceleris exarsit. nolite, Iudices, arbitrari, hominum illum impetum et conatum fuisse. neque

enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis unquam fuit, in qua non modo tot, sed unus tam crudelis hostis patriae sit inventus. belluae quaedam illae exportentis immanes, ac ferae forma hominum indutae, extiterunt. perspicite etiam atque etiam, Iudices: nihil enim est, quod in hac causa dici possit vehementius. penitus introspicite Catilinae, Autronii, Cethegi, Lentuli, caeterorumque mentes. quas vos in his libidines, quae flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quam incredibiles furores, quas notas scelerum, quae indicia parricidiorum, quantos acervos facinorum reperietis? ex magnis, et diuturnis, et jam desperatis reipublicae morbis ista repente vis erupit, ut, ea confecta et ejecta, convalescere aliquando et sanari civitas possit. neque enim est quisquam, qui arbitretur, illis inclusis in republica pestibus, diutius haec stare potuisse. itaque eos non ad perficiendum scelus, sed ad luendas reipublicae poenas Furiae quaedam incitaverunt. In hunc igitur gregem vos nunc P. Syllam, Iudices, ex his, qui cum hoc vivunt, atque vixerunt, honest-

tissimorum hominum gregibus, rejicietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate, in impiorum partem, atque in parricidarum coetum ac numerum transferetis? ubi erit igitur illud fortissimum praesidium pudoris? quo in loco nobis vita ante acta proderit? quod ad tempus existimationis partae fructus reservabitur, si in extremo discrimine ac dimicatione fortunae deferet? si non aderit? si nihil adjuvabit? quaestiones nobis servorum, ac tormenta accusator minitatur: in quibus quanquam nihil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cujusque tum animi, tum corporis: regit quaesitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmitat metus, ut in tot rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur. vita P. Syl-lae torqueatur: ex ea quaeratur, num quae occultetur libido, num quod lateat facinus, num quae crudelitas, num quae audacia. nihil erroris erit in causa, nec obscuritatis, Iudices, si a vobis vitae perpetuae vox ea, quae gravissima debet esse, audietur. nullum in hac causa testem timemus: nihil quemquam scire, nihil

vidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen, si nihil vos P. Syllae fortuna movet, Judices, vestra moveat. vestra enim, qui cum summa elegantia atque integritate vixistis, hoc maxime interest, non ex libidine, aut similitate, aut levitate testium causas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repentinisque periculis vitam universujusque esse testem. quam vos, Judices, nolite armis suis spoliata atque nudata objicere invidiae, dedere suspicioni. munite communem arcem bonorum, obstruite perfugia improborum. valeat ad poenam, et ad salutem plurimum, quam solam videtis ipsam ex vi sua naturaque facillime perspicere: subito flecti, ²⁹ fingique non posse. Quid vero haec auctoritas (semper enim de ea dicendum est: quanquam a me timide modiceque dicetur) quid, inquam, haec auctoritas nostra? qui a caeteris conjurationis causis abstinuimus, P. Syllam defendimus: nihil hunc tandem juvabit? grave est hoc dictum fortasse, Judices, si appetimus aliquid: si, cum caeteri de nobis silent, non etiam nosmetipsi tacemus, grave.

sed, si laedimur, si accusamur, si in invidiam vocamur: profecto conceditis, Iudices, ut nobis libertatem retinere liceat, si minus liceat dignitatem. accusati sunt uno nomine consulares: ut jam videatur honoris amplissimi nomen plus invidiae, quam dignitatis afferre. affuerunt, inquit, Catilinae, illumque laudaverunt. nulla tum patebat, nulla erat cognita conjuratio: defendebant amicum, aderant supplici, vitae ejus turpitudinem in summis ejus periculis non insequentur. quin etiam parens tuus, Torquate, consul reo de pecuniis repetundis Catilinae fuit advocatus: improbo homini, at supplici: fortasse audaci, at aliquando amico. cui cum adfuit post delatam ad eum primam illam conjurationem; indicavit se audisse aliquid, non credidisse. at idem non adfuit alio in iudicio, cum adessent caeteri. si postea cognorat ipse aliquid, quod in consulatu ignorasset: ignoscendum est iis, qui postea nihil audierunt. sin illa res prima valuit: non inveterata, quam recens, debuit esse gravior. sed, si tuus parens etiam in illa suspicione periculi sui, tamen humanita-

te adductus advocacionem hominis improbiſſimi ſella curuli, atque ornamentis et ſuis, et conſulatûs honeſtavit: quid eſt, quamobrem conſulares, qui Catilinae adſuerunt, reprehendantur? at iidem iis, qui ante hunc cauſam de conjuratione dixerunt, non adſuerunt. tanto ſcelere adſtriſtis hominibus, ſtatuerunt nihil a ſe adjumenti, nihil opis, nihil auxilii ferri oportere. atque, ut de eorum conſtantia atque animo in rempublicam dicam, quorum tacita gravitas et fides de unoquoque loquitur, neque cujuſquam ornamenta orationis deſiderat: poteſt quiſquam dicere unquam meliores, fortiores, conſtantiores conſulares fuiſſe, quam iis temporibus, et periculis, quibus penè oppreſſa eſt reſpublica? quis non de comuni ſalute apertiffime, quis non fortiffime, quis non conſtantiffime ſenſit? neque ego praecipue de conſularibus diſputo. nam haec et hominum ornatiffimorum, qui praetores fuerunt, et univerſi ſenatus communis eſt laus: ut conſtet, poſt hominum memoriam nunquam in illo ordine plus virtutis, plus amoris in rempublicam, plus gravitatis

fuisse. sed quia sunt descripti consulares,
de his tantum mihi dicendum putavi,
quod satis esset, attestante memoria om-
nium, neminem esse ex illo honoris gra-
du, qui non omni studio, virtute, aucto-
ritate, incubuerit ad rempublicam con-
servandam. Sed quid? ego, qui Cati-³⁰
linam non laudavi, qui reo Catilinae con-
sul non adfui, qui testimonium de con-
juratone dixi in alios, adeone vobis ali-
enus a sanitate, adeo oblitus constantiae
meae, adeo immemor rerum a me gesta-
rum esse videor, ut, cum consul bellum
gesserim cum conjuratis, nunc eorum du-
cem conservare cupiam, et in animum
inducam, cujus nuper ferrum retude-
rim, flammamque restinxerim, ejusdem
nunc causam vitamque defendere? si me-
dius fidius, Judices, non me ipsa respub-
lica, meis laboribus et periculis conser-
vata, ad gravitatem animi et constanti-
am sua dignitate revocaret; tamen hoc
natura est insitum, ut, quem timueris,
quicum de vita fortunisque contenderis,
cujus ex insidiis evaseris, hunc semper
oderis. sed, cum agatur honos meus am-
plissimus, gloria rerum gestarum singu-

laris: cum, quoties quisquam est in hoc
foelere convictus, toties renovetur me-
morja per me inventae salutis: ego si-
tam demens, ego committam, ut ea, quae
pro salute omnium gessi, casu magis et
felicitate a me, quam virtute et consilio
gesta esse videantur? quid ergo? hoc tibi
sumis, dicet fortasse quispiam, ut, quia
tu defenderis, innocens judicetur? ego
vero, Judices, non modo nihil mihi as-
sumo, in quo quispiam repugnet: sed eti-
am si quid ab omnibus conceditur, id red-
do ac remitto. non in ea republica ver-
sor, non in iis temporibus caput meum
obtuli pro patria periculis omnibus, non
aut ita sunt extincti, quos vici, aut ita
grati, quos servavi, ut ego mihi plus ap-
petere coner, quam quantum omnes ini-
mici invidique patiantur. grave esse vi-
deretur, eum, qui investigarit conjurati-
onem, qui patefecerit, qui oppresserit,
cui senatus singularibus verbis gratias e-
gerit, cui uni togato supplicationem de-
creverit, dicere in iudicio: Non defende-
rem, si conjurasset. non dico id, quod gra-
ve est: dico illud, quod in his causis conju-
rationis non auctoritati assumam, sed pu-
dori meo: ego ille conjurationis investi-

gator atque ultor, certe non defenderem Syllam, si conjurasse arbitrarer. ego, Judices, de tantis omnium periculis cum quaererem omnia, multa audirem, non crederem omnia, caverem omnia: dico hoc, quod initio dixi, nullius indicio, nullius suspicione, nullis literis, de re P. Syllae rem ullam ad me esse delatam. Quamobrem vos, Dii patrii, ac Penates, qui huic urbi, atque huic imperio praesidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, populumque Romanum, qui haec tecta atque templa, me consule, vestro numine auxilioque servastis, testor, integro me animo, ac libero, P. Syllae causam defendere: nullum a me sciente facinus occultari, nullum scelus susceptum contra salutem omnium defendi ac tegi. nihil de hoc consul comperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui. itaque idem ego ille, qui vehemens in alios, qui inexorabilis in caeteros esse visus sum, persolvi patriae quod debui: reliqua jam a me meae perpetuae consuetudini, naturaeque debentur. tam sum misericors, Judices, quam vos: tam mitis, quam qui lenissimus. in quo vehemens fui vobiscum, nihil feci, nisi coactus: reipubli-

cae praecipitanti subveni : patriam demersam extuli : misericordia civium adducti, tunc fuimus tam vehementes, quam necesse fuit. salus esset omnium amissa una nocte, nisi esset severitas illa suscepta. sed, ut ad sceleratorum poenam amore reipublicae sum adductus, sic ad salutem innocentium voluntate deducor. nihil video esse in hoc P. Sylla, Judices, odio dignum, misericordiâ digna multa. neque enim nunc propulsandae calamitatis suae causa supplex ad vos, Judices, confugit : sed ne qua generi ac nomini suo nota nefariae turpitudinis inuratur. nam ipse quidem, si erit vestro iudicio liberatus, quae habet ornamenta, quae solatia reliquae vitae, quibus laetari et perfrui possit? domus erit, credo, exornata: aperientur majorum imagines: ipse ornatum ac vestitum recuperabit. omnia, Judices, haec amissa sunt: omnia generis, nominis, honoris insignia atque ornamenta unius iudicii calamitate occiderunt. sed ne extinctor patriae, ne proditor, ne hostis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit; ne denique hic miser conjurati, et conscelerati, et proditoris

filius nominetur : huic puero, qui est ei vitâ suâ multo carior, metuit, cui honoris integros fructus non sit traditurus, ne aeternam memoriam dedecoris relinquat. hic vos orat, Iudices, parvus, ut se aliquando, si non integra fortuna, at afflicta, patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera, et fori, quam campi, et disciplinarum. non jam de vita P. Syllae, Iudices, sed de sepultura contenditur. vita erepta est superiore iudicio: nunc, ne corpus ejiciatur, laboramus. quid enim est huic reliqui, quod eum in vita hac teneat? aut quid est, quamobrem haec cuiquam vita videatur? Nuper is homo fuit in civitate³² P. Sylla, ut nemo ei se neque honore, neque gratia, nec fortunis anteferret. nunc spoliatus omni dignitate, quae erepta sunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his necessariis, lugere suam calamitatem liceat, id sibi ne eripiat, Iudices, vos obtestatur. te ipsum jam, Torquate, expletum esse hujus miseriis par erat: etsi nihil aliud Syllae, nisi consulatum abstulissetis, tamen eo vos contentos esse oportebat. honoris enim con-

tentio vos ad causam, non inimicitiae deduxerunt. sed cum huic omnia cum honore detracta sint, cum in hac fortuna misera ac luctuosissima destitutus sit: quid est, quod expetas amplius? lucisne hanc usuram eripere vis, plenam lacrymarum atque moeroris, in qua cum maximo cruciatu atque dolore retinetur? libenter reddiderit, adempta ignominia foedissimi criminis. an vero inimicum ut expellas? cujus ex miseriis, si esses crudellissimus, videndo fructum caperes majorem, quam audiendo. ô miserum et infelicem illum diem, quo consul omnibus centuriis P. Sylla renuntiatus est! ô falsam spem! ô volucrem fortunam! ô caecam cupiditatem! ô praeposteram gratulationem! quàm cito illa omnia ex laetitia et voluptate ad luctum et lacrymas reciderunt, ut, qui paulo ante consul designatus fuisset, retineret repente nullum vestigium pristinae dignitatis! quid enim erat mali, quod huic spoliato honore, fama, fortunis, deesse videretur? aut cui novae calamitati locus ullus relictus esset? urget eadem fortuna, quae coepit: reperit novum moerorem: non patitur hominem calamitosum, uno modo afflic-

tum, uno in luctu perire. sed jam impedior egomet, Judices, dolore animi, ne de hujus miseria plura dicam. vestrae jam sunt partes, Judices; in vestra mansuetudine atque humanitate causam totam repono. vos et reiectione interposita, nihil suspicantibus nobis, repentini in nos judices confedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, a fortuna nobis ad praesidium innocentiae constituti. ut ego, quid de me populus Romanus existimaret, quia severus in improbos fueram, laboravi, et, quae prima innocentis mihi defensio est oblata, suscepi: sic vos severitatem judiciorum, quae per hos menses in homines audacissimos facta est, lenitate ac misericordia mitigate. hoc cum impetrare a vobis ipsa causa debet: tum est vestri animi, atque virtutis declarare, non esse eos vos, ad quos potissimum, interposita reiectione, devenire convenerit. in quo ego, Judices, vos, quantum meus amor in vos postulat, tantum hortor, ut communi studio, quoniam in republica conjuncti sumus, mansuetudine et misericordia vestra falsam a nobis crudelitatis famam repellamus.

e-
ne
ae
a-
o-
o-
ni
ri-
u-
n-
o-
m-
na
uf-
m,
cif-
dia
ip-
at-
os,
eti-
go,
in
nu-
nc-
dia
nam

I

